

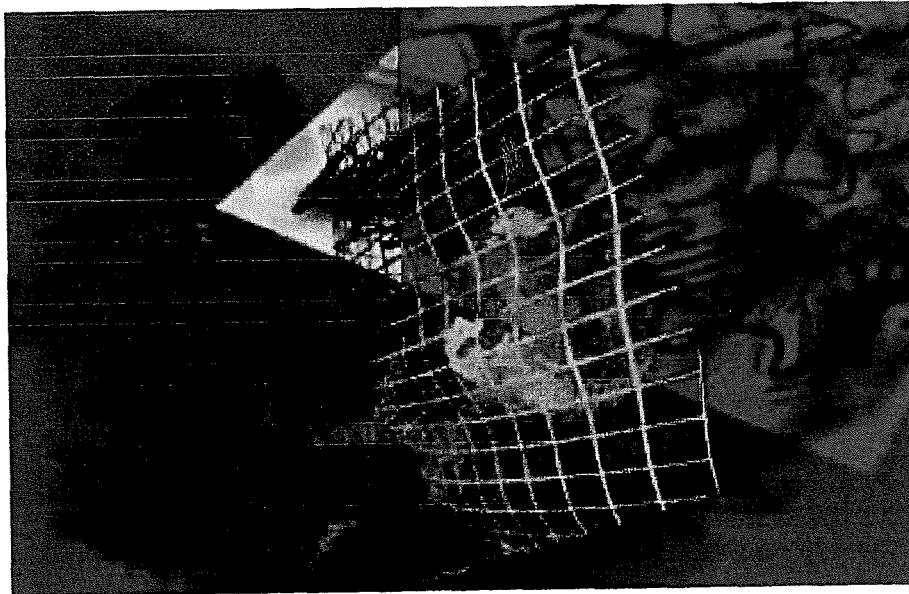
2

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ. "ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πολιτιστική Ανάπτυξη και Νέες Τεχνολογίες Σχέση συμπληρωματική ή σχέση ασύμβατη;

Σκούτα Σοφία

Συμβουλευτική Επιτροπή: **Ι. Σκαρπέλος**

Ν. Λέανδρος

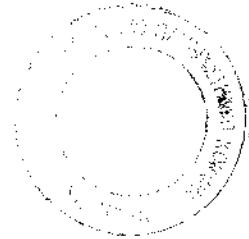
Κ. Δάλλας

Αθήνα, Νοέμβριος 2003

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επίοπτη μου κ. Γιάννη Σκαρπέλο για την συνένεια και την τυπικότητα που τον διέκρινε σε όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας ~~τις κατευθύνσεις που μου έδωσε~~ και για την προσοχή και το ενδιαφέρον με το οποίο άκουσε κάθε είδους πρόβλημα που προέκυπτε κατά την διάρκεια της εργασίας, καθώς και για το χρόνο που μου αφιέρωσε.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα μέλη της συμβουλευτικής μου επιτροπής, κ. Ν. Λέανδρο και κ. Κ. Δάλλα, για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφεραν στην διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, τις οποίες αξιοποίησα για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας.

Ο πίνακας του εξωφύλλου με τίτλο Globalization είναι της Ινδής καλλιτέχνιδας Anjali Arora. Όπως η ίδια σημειώνει:

«As the world grapples with this new phenomenon we call globalization, and copes with the various new issues it throws up, here is my understanding of all that one sees around.

This work was shown at the ravelling micromuseum of the Mediaterra Festival 2001, organised by the Fournos Center for Art & new technologies, Greece.»

<http://www.artbrush.net/Globalize/power.htm>

Πολιτιστική Ανάπτυξη και Νέες τεχνολογίες

Περιεχόμενα

Εισαγωγή - Δομή της εργασίας.....	4
Κεφάλαιο Πρώτο - Εννοιολογικές Διασαφηνίσεις	9
“Κουλτούρα”, “Πολιτισμός”: εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων	9
Το Εννοιολογικό Περιεχόμενο της Πολιτιστικής Ανάπτυξης.....	20
Συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας.....	28
Παγκόσμια Δίκτυα	40
Κεφάλαιο Δεύτερο - Νέες Τεχνολογίες και Πολιτισμός	47
Πολιτιστική Δημιουργία και Νέες Τεχνολογίες.....	47
Τα Μουσεία και οι Νέες Τεχνολογίες.....	53
Το ψηφιακό έκθεμα στο Διαδίκτυο	58
Το έργο Τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγικότητας.....	60
“Αποθήκευση” της ιστορικής μνήμης.....	63
Τεκμηρίωση πολιτιστικών αγαθών.....	70
Πολιτιστική Κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας».....	75
Η στρατηγική για τον πολιτισμό στην ΚτΠ. Έργα και Δράσεις.....	79
S.W.O.T. ANALYSIS	88
Επίλογος.....	89
Βιβλιογραφία.....	94
Παραρτήματα.....	i
Α. Global Internet Statistics (by Language).....	ii
Β. Κατάλογος Ελληνικών Έργων Ψηφιοποίησης.....	iv
Γ. Η πανοραμική άποψη των τεχνολογιών TMT* στον κόσμο.....	vii

Εισαγωγή - Δομή της εργασίας

~~Η εργασία αυτή αποτελεί μια εισαγωγική απόπειρα για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ Πολιτιστικής ανάπτυξης και Νέων Τεχνολογιών. Η δυσκολία, αλλά και το ενδιαφέρον της εργασίας έγκειται στην ενασχόληση με δύο πολύπλοκες έννοιες: τις νέες τεχνολογίες και την εφαρμογή τους στο χώρο του πολιτισμού, με απώτερο στόχο την πολιτισμική ανάπτυξη.~~

Πολλοί αμφισβητούν τον ρόλο της τεχνολογίας στην πολιτιστική ανάπτυξη, αφού γι' αυτούς η τεχνολογία και ο πολιτισμός είναι δύο διαφορετικοί τομείς, ασύμβατοι μεταξύ τους¹. Μολαταύτα, η τεχνολογία αξιοποιώντας την επιστήμη και τα επιτεύγματά της, ουσιαστικά, λειτουργήσει και εξακολουθεί να λειτουργεί ως εργαλείο στην υπηρεσία του πολιτισμού. Ειδικότερα, το σύνολο των τεχνολογιών που συνομίζονται στον όρο «Νέες Τεχνολογίες» και περιλαμβάνει την Πληροφορική (Hardware-Software) και τα δίκτυα, προϊόν του Δυτικού, ορθολογικού, εργαλειακού, νεωτερικού πολιτισμού, παρέχει πολλές δυνατότητες στην επικοινωνία (διαδραστική επικοινωνία και αλληλόδραση), στην υλοποίηση νέων ιδεών, στην δημιουργία και αλλού. Σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει τις δύο παραμέτρους την τεχνολογία και τον πολιτισμό, και να εξετάσει εάν και κατά πόσο αλληλοσυμπληρώνονται ή αντιθέτως είναι ασύμβατες μεταξύ τους.

Για την σφαιρική αντιμετώπιση του θέματος κρίναμε αναγκαίο, να ξεκινήσουμε με την εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων που αποτελούν τους βασικούς άξονες της εργασίας. Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος επιχειρούμε να προσδιορίσουμε το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων «πολιτισμός» και

¹ Αντίθετο στην τεχνολογική εξέλιξη ήταν τις περισσότερες φορές το ρεύμα του ανθρωπισμού. Προτεραιότητα αποτελούσε η ανθρωπιστική παιδεία που θα συνέβαλλε στην διαμόρφωση ενός δημιουργικού, πνευματικά φωτισμένου, ελεύθερου και κοινωνικά δίκαιου πολίτη. (Billington, 1991: 8).

«κουλτούρα», αναφερόμενοι στις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις. Θα πρέπει να επισημάνουμε προκαταβολικά ότι το περιεχόμενο του πολιτισμού δεν είναι στατικό, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς με νέα στοιχεία που απορρέουν τόσο από την ιδεολογία, όσο και από πολιτικές, οικονομικές, αισθητικές, τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις. Ο πολιτισμός σήμερα, όλο και περισσότερο θεωρείται ως συστατικό και προϋπόθεση της συνολικής ανάπτυξης (οικονομικής, πολιτιστικής κ.ά.) μιας κοινωνίας. Βασική αρχή κάθε αναπτυξιακής στρατηγικής² τείνει να καταστεί η ισόρροπη ανάπτυξη του πολιτισμού.

Η αποσαφήνιση του όρου «πολιτιστική ανάπτυξη» είναι εξίσου περίπλοκη με την οριοθέτηση της έννοιας του πολιτισμού. Η έννοια της πολιτιστικής ανάπτυξης συνδέεται άρρηκτα με την πολιτιστική πολιτική, την πολιτιστική αποκέντρωση και τον πολιτιστικό προγραμματισμό. Κατά συνέπεια στην πολιτιστική ανάπτυξη εμπλέκονται μια σειρά φορέων και θεσμών, εθνικών και διεθνών, όπως: Υπουργεία ή Γενικές Διευθύνσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, δημόσιοι - ιδιωτικοί φορείς και ινστιτούτα, η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης, και άλλοι. Το περιεχόμενο της πολιτιστικής ανάπτυξης είναι ευρύ, αφού αναφέρεται στο δικαίωμα όλων να μετέχουν στον πολιτισμό, στην δημιουργία και στην απόλαυσή του. Ορθή πληροφόρηση, αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, επιμόρφωση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία, προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενίσχυση των τεχνών, καλλιτεχνική παιδεία, αποτελούν ορισμένες μόνο από τις παραμέτρους της πολιτιστικής ανάπτυξης.

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας θα περιοριστούμε στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι νέες τεχνολογίες επηρεάζουν ή, ακόμα περισσότερο, διαμορφώνουν το περιεχόμενο της πολιτιστικής ανάπτυξης. Θα εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας κυρίως στον τομέα των τεχνών, και στην προβολή και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι νέες τεχνολογίες, «τα ευφυή»

² Βλέπε και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000», τα προγράμματα «ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ», «ΑΡΙΑΝ», «ΡΑΦΑΗΛ», «MEDIAPlus” 2001-2005, eEurope, κλπ.

ηλεκτρονικά συστήματα, εισβάλουν όλο και περισσότερο στην καθημερινή ζωή διαδραματίζοντας καθοριστικό ρόλο στην επικοινωνία, στον πολιτισμό, στην διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, στην γνώση, στην έρευνα, αλλά και στην υγεία, την εργασία, τις οικονομικές σχέσεις. Ίσως, δεν θα ήταν υπερβολή να σημειώσουμε ότι οι νέες τεχνολογίες, με τις διάφορες εφαρμογές τους, επηρεάζουν την ίδια μας την ύπαρξη, αφού έχουν τη δυνατότητα να διεισδύουν, όπως εύστοχα παρατηρεί η Σ. Καϊτατζή-Γουίτλοκ (2003: 280), «στα άδυτα του ιδιωτικού», αλλά παράλληλα και «στα πιο απίθανα μέρη του δημόσιου χώρου».

Μια τέτοια ανάλυση δεν θα μπορούσε να παραβλέψει τα σύγχρονα οικονομικά, πολιτιστικά και τεχνολογικά δίκτυα³. Ζούμε σε μια εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από την χρήση της νέας τεχνολογίας (media, ταχέα μεταφορικά μέσα, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, Internet, κ.ά.), και τον αναπροσδιορισμό του χώρου και του χρόνου. Η εφαρμογή των τεχνολογιών στην οπηρεσία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ανταλλαγών προκάλεσε την διατύπωση διαφόρων απόψεων για το μέλλον της κοινωνίας: προφητείες και αντι-προφητείες πρεσβεύουν το «Τέλος της Ιστορίας» και των ιδεολογιών με την “θριαμβευτική” κυριαρχία της Δύσης (Fukuyama, 1992), ή την παρακμή της (Huntington 1996, κ.ά), την δημιουργία ενός πλανητικού χωριού (global village) ή μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Μπορούμε, άραγε, υπό το φως όλων αυτών, να μιλάμε για πολιτιστική ανάπτυξη; Και εάν ναι, εξασφαλίζεται στη λεγόμενη «κοινωνία της πληροφορίας» η εύκολη και ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών στις υπηρεσίες του Διαδικτύου και στις πληροφορίες που διαθέτουν οι διάφοροι φορείς; Επιτυγχάνεται η επικοινωνία και η άμιλλα των λαών, ή αντιθέτως εντείνονται οι ανισότητες ανάμεσα στις διάφορες περιοχές του κόσμου, αλλά και στα διάφορα κοινωνικά στρώματα; Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν απειλή για ορισμένους πολίτες, οι οποίοι

³ Με τον όρο δίκτυα αναφερόμαστε αφενός στα δίκτυα των ηλεκτρονικών υπολογιστών, και αφετέρου στα πλέγματα σχέσεων που διαμορφώνονται στην σύγχρονη εποχή, τα οποία επηρεάζουν όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

νώθουν να κατακλύζονται από γλώσσες και κουλτούρες που ίσως αγνοούν, ή οδηγούν στον διάλογο των πολιτισμών;

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο οι νέες τεχνολογίες επηρεάζουν τον τομέα του πολιτισμού. Αναλυτικότερα, στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με την εφαρμογή της τεχνολογίας στο χώρο των μουσείων, στην διαχείριση, διατήρηση, προστασία, προβολή, μελέτη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στα μουσεία, διότι αποτελούν στην Ελλάδα και διεθνώς, σημαντικό τομέα πολιτιστικής δραστηριότητας που περιλαμβάνεται σε όλα τα προγράμματα πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης.

Η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στο μουσείο αλλάζει ριζικά το τρόπο διαχείρισης των συλλογών, καταγραφής, οργάνωσης και αξιοποίησης των πληροφοριών (καλλιτέχνες, θέμα, περιγραφή, κατάσταση, συντήρηση, φωτογραφικό υλικό, δημοσιεύσεις κ.ά.). Επιπλέον, η αυξανόμενη χρήση του Διαδικτύου προσφέρει νέες δυνατότητες στην αμφίδρομη επικοινωνία με το κοινό σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο, και εν κατακλείδι, διαμορφώνει τη μέθοδο, με την οποία υποστηρίζει τις γενικότερες διαχειριστικές δραστηριότητες του: εκθέσεις, εκδηλώσεις, έρευνες κοινού, αξιολόγηση, εκπαιδευτικά προγράμματα, και ανταλλαγή πληροφοριών με άλλους οργανισμούς (βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, κ.ά.). Η διάσωση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς με την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας, αποτελεί και το βασικό στόχο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», στο οποίο εντάσσονται μια σειρά από σημαντικά έργα, όπως η δημιουργία του Ενιαίου Πολιτιστικού Πληροφοριακού Συστήματος (ΕΠΠΟΣ), η λειτουργία του πολιτιστικού κόμβου ΟΔΥΣΣΕΥΣ, και άλλα.

Στα παραπάνω κεφάλαια επιχειρούμε, με την βοήθεια της τεχνικής SWOT analysis να εντοπίσουμε τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα (Strengths), τις

αδυναμίες (Weaknesses), τις ευκαιρίες (Opportunities) και τις απειλές (Threats) που παρουσιάζει η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στην πολιτιστική ανάπτυξη, και ειδικότερα στα μουσεία. Τα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης παρουσιάζονται στον επίλογο της εργασίας.

Την εργασία συνοδεύουν τρία παραρτήματα, στα οποία παρουσιάζονται στατιστικά δεδομένα για τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται στο Διαδίκτυο, η διεύθυνση των τεχνολογιών στον κόσμο και ένας κατάλογος των ελληνικών έργων ψηφιοποίησης.

Για τη θεωρητική διερεύνηση των βασικών αξόνων της εργασίας, και την ανάπτυξη του θέματος, βασιστήκαμε στη βιβλιογραφία που παραθέτουμε στο τέλος της εργασίας, αλλά και σε υλικό που συγκεντρώσαμε μέσω του Διαδικτύου, το οποίο περιλαμβάνει αναφορές για την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στο τομέα του πολιτισμού (μουσεία, τέχνες, κ.ά.). Επίσης σημαντικές πληροφορίες για την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών για την διάσωση και διάδοση της ιστορικής μνήμης, συλλέξαμε και από την ανοικτή μας συνέντευξη με τον αρμόδιο του Μουσείου της Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου στην Πάτμο, στην οποία βρίσκεται σε εφαρμογή πρόγραμμα ψηφιοποίησης των ιερών κειμηλίων και του πλούσιου υλικού της βιβλιοθήκης.

Κεφάλαιο Πρώτο - Εννοιολογικές Διασαφηνίσεις

“Κουλτούρα”, “Πολιτισμός”: εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων

Ο όρος *πολιτισμός* έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως από τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Πολλοί άλλοι κλάδοι, πέρα από την κοινωνιολογία, συμβάλουν στην οριοθέτηση της έννοιας, όπως η θεωρία της λογοτεχνίας, η φιλοσοφία, η πολιτική επιστήμη, η ιστορία και η ανθρωπολογία⁴. Παρόλα αυτά, η έννοια του πολιτισμού δεν χρησιμοποιείται πάντα με τον ίδιο τρόπο, αφού ελάχιστη συμφωνία υπάρχει ανάμεσα στους μελετητές για την ερμηνεία του όρου. Υπάρχει μια ποικιλία απόψεων και θέσεων, όσον αφορά το περιεχόμενο της έννοιας του πολιτισμού, μεταξύ διαφόρων χωρών, κοινωνιών, επιστημών και εποχών. Το περιεχόμενο της έννοιας μεταβάλλεται ιστορικά και οριοθετείται από διάφορα θεωρητικά ρεύματα, εξυπηρετώντας πολλές φορές διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις και σκοπιμότητες. Δύο αντίθετες τάσεις⁵ στην προσέγγιση του πολιτισμού είναι ο *εθνοκεντρισμός* (*ethnocentrism*) (Adorno, 1969) με τον οποίο επιχειρείται η ερμηνεία και η αξιολόγηση των διαφόρων πολιτισμών, σύμφωνα με τα κριτήρια ενός και μόνο πολιτισμού, και ο *πολιτιστικός σχετικισμός* (*cultural relativism*⁶), μια συγκριτική προσέγγιση των πολιτισμών.

⁴ Οι αμερικανοί ανθρωπολόγοι A. L. Kroeber και Clyde Kluckhohn στο *In Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* (1952), παρέθεσαν 164 ορισμούς του πολιτισμού, βλ. και εγκυκλοπαίδεια *Britannica*, στο λήμμα “culture”.
Βλ. και, (Bauman, 1994 και Billington, 1991: 1)

⁵ Βλ. και, εγκυκλοπαίδεια *Britannica*, στο λήμμα “culture”.

⁶ Για τον Melville Herskovits, μαθητή του ανθρωπολόγου Franz Boas, ο πολιτιστικός σχετικισμός αποτελεί μια μεθοδολογική προσέγγιση: «*Cultural relativism is in essence an approach to the question of the nature and role of values in culture. [...] For cultural relativism is a philosophy that recognises the values set up by every society to guide its own life and that understands their worth to those who live by them, though they may differ from one's own. [...] Every society, [...], has its moral code, which carries unquestioned sanctions for its members [...].* (Herskovits, 1973: 14, 31, 89).

Πολλές απόπειρες έγιναν από επιστήμονες διαφόρων κλάδων για τον ορισμό της έννοιας του πολιτισμού. Στα τέλη του 18ου αιώνα και αρχές του 19ου χρησιμοποιούνταν οι όροι *culture* και *civilization* (Thompson, 1990: 122-127), συχνά ως συνώνυμοι για να περιγράψουν την προοδευτική εξέλιξη του ανθρώπου κυρίως στα Αγγλικά και Γαλλικά κείμενα, αλλά και ως αντίθετοι, συνήθως στα Γερμανικά. Στις γερμανικές αναφορές συχνά ο όρος *Zivilisation* συσχετιζόταν με την ευγένεια και καλλιέργεια τρόπων, ενώ ο όρος *Kultur* χρησιμοποιούνταν περισσότερο για την αναφορά στην διανόηση, την τέχνη και τα πνευματικά έργα των ανθρώπων. Ο Norbert Elias (1997: 26), αναφερόμενος στην γερμανική χρήση των όρων, σημειώνει ότι το *Zivilisation* υποδηλώνει κάτι που «άπτεται μόνο της εξωτερικής πλευράς των ανθρώπων, μόνο της επιφάνειας της ανθρώπινης ύπαρξης», και η λέξη *Kultur* χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει κανείς «γερμανιστί τον εαυτό του, με την οποία εκφράζει κατά κύριο λόγο την υπερηφάνεια για τα δικά του επιτεύγματα και τη δική του ουσία». Οι περισσότεροι θεωρητικοί του 19ου αιώνα είχαν μια λίγο ως πολύ ρητή άποψη όσον αφορά την έννοια της κουλτούρας (*culture*), σύμφωνα με την οποία κουλτούρα είναι η δημιουργία κοινής συναινέσεως αξιών και προτύπων, θέση, όπως σημειώνει η R. Billington (1991: 9), αξιοσημείωτα παρόμοια με εκείνη του δομολεειτουργισμού.

Ο John Thompson, (1990: 124-145), διακρίνει τέσσερις βασικές σημασίες του όρου “πολιτισμός”:

Η *κλασική θεώρηση* του πολιτισμού, η οποία αρχικά διατυπώθηκε και καλλιεργήθηκε στις πρώτες συζητήσεις περί πολιτισμού, κυρίως μεταξύ των Γερμανών φιλοσόφων και ιστορικών, κατά την διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα. Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση (Thompson, 1990: 126) «πολιτισμός είναι η διαδικασία της ανάπτυξης και του εξουγενισμού των ανθρώπινων ικανοτήτων, μια διαδικασία που προάγεται με την αφομοίωση των επιστημονικών έργων και της τέχνης, ενώ συνδέεται με τον νεωτεριστικό χαρακτήρα της σύγχρονης εποχής». Η κλασική θεώρηση του πολιτισμού

τονίζει την καλλιέργεια “υψηλών” αξιών και την ποιότητα, και την προσφυγή στα επιστημονικά έργα και τις τέχνες.

Η περιγραφική θεώρηση⁷, σύμφωνα με την οποία «ο πολιτισμός μιας ομάδας ή κοινωνίας, είναι η παράθεση των πεποιθήσεων, των εθίμων, των ιδεών και των αξιών, καθώς επίσης και των υλικών χειροτεχνημάτων, αντικειμένων και εργαλείων, τα οποία αποκτούν τα άτομα ως μέλη της ομάδας ή της κοινωνίας». Πολιτισμός (Culture, Civilization) είναι όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν μια κοινωνική ομάδα και την διαφοροποιούν από μία άλλη σε διαφορετικό χρόνο και τόπο.

Αδώνυμο σημείο της περιγραφικής θεώρησης αποτελεί η λογική και η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στην κοινωνική έρευνα, αφού έχει δεχθεί έντονες κριτικές από τους ίδιους τους ανθρωπολόγους, όσο και από άλλους επιστήμονες. Πρόκειται για μια ευρεία θεώρηση του πολιτισμού που τείνει να αγκαλιάσει οτιδήποτε “διαφοροποιείται” στην ανθρώπινη ζωή, πέρα από τα αμιγή φυσικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης, με αποτέλεσμα η έννοια του πολιτισμού να ταυτίζεται με την ανθρωπολογία ή πιο συγκεκριμένα με την πολιτιστική ανθρωπολογία. Ανάμεσα στους υποστηρικτές αυτής της θεώρησης, παρά τις όποιες διαφορές τους, στα μέσα περίπου του 19ου αιώνα ήταν και οι Gustav Klemm, Edward Burnett Tylor⁸,

⁷ Σύμφωνα με τον J.Thompson, με την εμφάνιση της ανθρωπολογίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η έννοια του πολιτισμού χρησιμοποιήθηκε με ποικίλους τρόπους. Δύο βασικές χρήσεις της έννοιας είναι η περιγραφική και η συμβολική θεώρηση του πολιτισμού. Βλ. σχετικά (Thompson, 1990: 129) και (Moore, 1997)

⁸ Ο Edward Burnett Tylor (1832-1917) θεωρείται ιδρυτής της Βρετανικής ανθρωπολογίας. Ήταν ο πρώτος καθηγητής ανθρωπολογίας στην Οξφόρδη. Σημείο κλειδί στην θεωρία του Tylor, κατά τον Jerry D.Moore, είναι ότι η εξέλιξη του πολιτισμού είναι παρόμοια για όλους τους ανθρώπους αδιάφορα με το που ή πότε έζησαν, διότι ο ανθρώπινος νους είναι όμοιος. Σύμφωνα με αυτήν την λογική ο Tylor δέχεται ότι, «κοιλούρα ή πολιτισμός (culture or civilization), κατά την ευρεία εθνογραφική έννοια, είναι ένα σύνθετο σύνολο το οποίο περιλαμβάνει γνώση, πίστη, τέχνη, ήθος, νόμο, έθιμο, και οποιοσδήποτε άλλες δυνατότητες και συνήθειες αποκτούνται από τον άνθρωπο ως μέλος της κοινωνίας». Ο Tylor βασίζεται στην συγκριτική μέθοδο και ισχυρίζεται ότι: «Ένα πρώτο βήμα στην μελέτη του πολιτισμού είναι η λεπτομερής κατάταξή του, τα δε τμήματα να ταξινομηθούν στις σωσιές (ιδιες) ομάδες (proper groups)». Βλ. και (Moore, 1997: 17-28)

και τον 20ό αιώνα ο Bronislaw Malinowski⁹, του οποίου το κύριο εγχείρημα ήταν η ανάπτυξη της λειτουργικής προσέγγισης του πολιτισμού.

Η **συμβολική θεώρηση** του πολιτισμού στηρίζεται στην ερμηνευτική προσέγγιση του από τον Clifford Geertz, στα πλαίσια των ανθρωπολογικών μελετών. Ο ορισμός του Geertz (Shweder, 1984: 1-24) προσδιορίζει τον πολιτισμό ως «ένα ιστορικά μεταδιδόμενο μοτίβο νοημάτων ενσωματωμένων σε σύμβολα, ένα σύστημα κληρονομημένων εννοιών που εκφράζονται με συμβολικούς τύπους με τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι επικοινωνούν, διαιώνίζουν και αναπτύσσουν γνώση όσο αφορά την στάση τους απέναντι στην ζωή». Με βάση αυτήν την προσέγγιση (Thompson 1990: 132), «πολιτισμός είναι το πλέγμα των νοημάτων που περικλείονται στους συμβολικούς τύπους, συμπεριλαμβανομένων των πράξεων, εκφράσεων, και σημαντικών (meaningful) υλικών αντικειμένων διαφόρων κατηγοριών, χάρη των οποίων τα άτομα επικοινωνούν μεταξύ τους και μοιράζονται εμπειρίες, έννοιες και πιστεύω». Συνεπώς, η πολιτιστική ανάλυση βασίζεται στην αποσαφήνιση αυτών των μοτίβων νοήματος, στην ερμηνευτική εξήγηση των νοημάτων που ενσωματώνονται στους συμβολικούς τύπους. Στην συμβολική θεώρηση, η ανάλυση των πολιτιστικών φαινομένων διαφέρει από την περιγραφική θεώρηση, διότι ερμηνεύει τα πολιτισμικά φαινόμενα αντί της

⁹ Σύμφωνα με τον R. G. Schwartzberg ο πολωνικής καταγωγής άγγλος ανθρωπολόγος B. Malinowski (1884-1942) «θεωρεί κάθε κοινωνία, κάθε κουλτούρα, σαν ένα όλο, σαν ένα συνεκτικό, οργανωμένο και ολοκληρωμένο σύνολο, που πρέπει να το μελετήσουμε σαν ολότητα, να το ερμηνεύσουμε σ' όλη του την οφαιρικότητα. Αυτή η ολότητα συντίθεται από διάφορα και πολλαπλά τμήματα, από στοιχεία διατεταγμένα σύμφωνα με μια ιδιαίτερη συνάρθρωση. Κάθε ένα από αυτά εκπληρώνει μια λειτουργία απαραίτητη για την ολότητα, κάθε ένα από αυτά συνιέλει ώστε να «λειτουργεί» το σύνολο». Έτσι ο Malinowski, καταλήγει στο ακόλουθο αξίωμα: «Οποδήποτε υπάρχει σε μια κοινωνία (υλικό αντικείμενο, θεσμός), σε έναν πολιτισμό (κάθε πολιτισμικό χαρακτηριστικό: έθιμα, δίκαιο, τέχνη, θρησκεία, μαγεία, κλπ.), τους είναι χρήσιμο και αναγκαίο». Οι θέσεις αυτές, τα «αξιώματα του απόλυτου λειτουργισμού», δέχτηκαν κριτική από τον R.K. Merton, κατά τον οποίο «είναι καταχρηστική η διαβεβαίωση ότι κάθε κοινωνικό ή πολιτισμικό στοιχείο εκπληρώνει αναγκαστικά μια λειτουργία και είναι απαραίτητο». Σύμφωνα με τον Jerry D. Moore η πιο βασική παρατήρηση του Malinowski είναι ότι «οι πολιτισμοί δεν είναι συλλογές απομονωμένων χαρακτηριστικών, αλλά αλληλοσυνδεδεμένες ολότητες» Βλ. και (Schwartzberg, 1984: 189-190 και Moore, 1997: 128-129).

επιστημονικής ανάλυσης και κατηγοριοποίησης που επιτάσσει η περιγραφική θεώρηση.

Η θεώρηση του Geertz παρά τις αδυναμίες που παρουσιάζει, αποτελεί την πιο σημαντική διατύπωση της έννοιας του πολιτισμού που προέρχεται από την χώρα της ανθρωπολογίας. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Geertz, τα πολιτιστικά φαινόμενα λαμβάνονται ως συμβολικοί τύποι, και η ανάλυση του πολιτισμού κατανοείται ως η ερμηνεία των νοημάτων που ενσωματώνονται σε αυτούς τους συμβολικούς τύπους. Μία από τις αδυναμίες αυτής της προσέγγισης είναι ότι δεν δίνει έμφαση στις κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες, δηλαδή τις δομημένες κοινωνικές σχέσεις, μέσα στις οποίες τα άτομα επικοινωνούν με τον καθημερινό λόγο και τις πράξεις, καθώς και μέσω άλλων πιο σύνθετων φαινομένων, όπως ιεροτελεστίες, φεστιβάλ και έργα τέχνης.

Ο Thompson προκειμένου να καλύψει το κενό της προσέγγισης του Geertz, διαμορφώνει αυτό που αποκαλεί *δομική θεώρηση* του πολιτισμού, με την οποία δίνεται ιδιαίτερη έμφαση τόσο στο συμβολικό χαρακτήρα των πολιτιστικών φαινομένων, όσο και στα δομημένα κοινωνικά πλαίσια μέσα στα οποία διαδραματίζονται. Η πολιτιστική ανάλυση ερμηνεύεται (Thompson, 1990: 136) «ως η μελέτη των συμβολικών τύπων, δηλαδή, ουσιαστικών δράσεων, αντικειμένων και εκφράσεων διαφόρων τύπων, σε συνάρτηση με συγκεκριμένα ιστορικά, κοινωνικά πλαίσια και εξελίξεις, μέσα στα οποία, και δια μέσου των οποίων, αυτοί οι συμβολικοί τύποι παράγονται, μεταδίδονται και λαμβάνονται». Η δομική θεώρηση του πολιτισμού δεν αρκείται στην Μαρξιστική ανάλυση για τον ρόλο των τάξεων, προκειμένου να ερμηνεύσει σχέσεις κυριαρχίας - υποταγής και κοινωνικής αναπαραγωγής στις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά λαμβάνει υπόψη και άλλες διαιρέσεις, όπως εκείνες ανάμεσα στα φύλα, τις εθνικές ομάδες και τα έθνη - κράτη. Τα άτομα είναι τοποθετημένα σε συγκεκριμένες θέσεις μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο, και χαράζουν την δική τους πορεία σε συνάρτηση με μια σειρά παραγόντων. Ο Thompson διακρίνει την ύπαρξη τριών “κεφαλαίων” που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την τροχιά και την θέση των ατόμων μέσα στο κοινωνικό

γίνεσθαι: το “οικονομικό κεφάλαιο” (Thompson 1990: 148), το οποίο περιλαμβάνει τον πλούτο, την οικονομική ευημερία και τα περιουσιακά στοιχεία, το “πολιτιστικό κεφάλαιο”, το οποίο περιλαμβάνει γνώση, δεξιότητες, και διαφορετικούς τύπους μορφωτικών προσόντων¹⁰, και το “συμβολικό κεφάλαιο”, το οποίο περιλαμβάνει την συσσωρευμένη δόξα, το γόητρο και την αναγνώριση συνδεδεμένη με ένα πρόσωπο ή μια θέση.

Υπό αυτές τις συνθήκες, παράγονται και μεταδίδονται οι συμβολικοί τύποι, η λήψη των οποίων από τους δέκτες δεν είναι μια παθητική διαδικασία, αλλά μια δημιουργική πορεία, αφού συνεπάγεται και την ερμηνεία και την αξιολόγηση των συμβόλων από τα άτομα, μια διαδικασία κατά την οποία το νόημα των συμβολικών τύπων δυναμικά ορίζεται και επαναορίζεται. Πρόκειται για μια εξέλιξη, η οποία τυπικά είναι τμήμα αυτού που μπορεί να οριστεί ως η «συμβολική αναπαραγωγή των κοινωνικών πλαισίων» (the symbolic reproduction of social contexts) (Thompson, 1990: 153). Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει ο Thompson, τα άτομα δεν αφομοιώνουν παθητικά συμβολικούς τύπους, αλλά δημιουργικά και ενεργά “βγάζουν νόημα από αυτούς” (make sense of them), και επομένως παράγουν νόημα κατά την διαδικασία της λήψης. Η διαδικασία αυτή μπορεί να διαφέρει από άτομο σε άτομο ανάλογα με την θέση που καταλαμβάνουν στα δομημένα κοινωνικά πλαίσια και στους θεσμούς.

Τομή στην παραγωγή - μετάδοση και λήψη των συμβολικών τύπων, αποτελεί σύμφωνα με τον Thompson, η εμφάνιση στην Ευρώπη της μαζικής επικοινωνίας. Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας είχε ως αποτέλεσμα την

¹⁰ Σημ. Οι Pierre Bourdieu και Jean-Claude Passeron, στην μελέτη τους *Οι Κληρονόμοι*, (*Les héritiers: les étudiants et la culture*, 1964), σημειώνουν ότι σύμφωνα με τα δεδομένα πολλών εμπειρικών ερευνών για την ανώτατη εκπαίδευση, αποδεικνύεται έμμεσα ότι η επίδοση των φοιτητών στις σπουδές δεν καθορίζεται μόνο από τα κοινωνικά και οικονομικά προνόμια, αλλά και από το μορφωτικό κεφάλαιο, το οποίο αποτελείται από στοιχεία συγχρόνως γνωστικά και ιδεολογικά. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη τα παιδιά των προνομιούχων τάξεων βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση, όσον αφορά την μάθηση, εφόσον «έρχονται στο σχολείο εφοδιασμένα με την «ελεύθερη παιδεία», ένα σύνολο από μορφωτικά εφόδια (γνώσεις και εξοικείωση με τα μορφωτικά έργα) «στάσεις» και συμπεριφορές απέναντι στη γνώση, την παιδεία γενικά και το σχολείο ειδικότερα» (Φραγκουδάκη, 1985: 162-169)

οικονομική αξιολόγηση των συμβολικών τύπων και την ευρεία κυκλοφορία τους στον χώρο και τον χρόνο. Αυτή η ανάπτυξη της μαζικής επικοινωνίας, η παραγωγή και κυκλοφορία των συμβολικών τύπων, η εμπορευματοποίησή τους ορίζει τον πολιτισμό μας ως νεωτερικό και του προσδίδει παγκόσμιο χαρακτήρα. Η φύση της μαζικής επικοινωνίας και ο ρόλος της είναι καθοριστικός στη σύγχρονη κοινωνία και στην διαμόρφωση της ιδεολογίας.

Ανάμεσα στους θεωρητικούς της μαζικής κοινωνίας (mass society theorists), ο D. MacDonald (MacDonald, 1957: 65, Billington, 1991: 16) υποστηρίζει ότι στο μέλλον, η μαζική παραγωγή πολιτιστικών αγαθών θα αποτελεί ένα σύστημα που δεν θα μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε. Στο επίκεντρο των ανησυχιών βρίσκονται τα M.M.E. στο βαθμό που επηρεάζουν τους αποδέκτες των μηνυμάτων και τους μετατρέπουν σε παθητικούς καταναλωτές. Έντονη κριτική ασκείται όσον αφορά την αξιοπιστία αυτών των απόψεων, οι οποίες δεν ερμηνεύουν επαρκώς την πολυμορφία της σημερινής κοινωνίας (ομάδων με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, εθνικά, θρησκευτικά πιστεύω, κ.ά.). Στον αντίποδα αυτών των θέσεων βρίσκεται η “πλουραλιστική” αντιμετώπιση της έννοιας του πολιτισμού, σύμφωνα με την οποία τα άτομα σήμερα έχουν την δυνατότητα να πληροφορούνται ποικίλες απόψεις σχετικά με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Όμως και αυτές οι προσεγγίσεις αφήνουν πολλά ερωτήματα αναπάντητα, όσον αφορά την παραγωγή του πολιτισμού, τα διαπλεκόμενα πολιτικά οικονομικά συμφέροντα, κ.ο.κ.

Την αντίδραση πολλών θεωρητικών έχει προκαλέσει η τοποθέτηση του Marshall McLuhan (McLuhan, 1967 και Billington, 1991: 17-18), ο οποίος υποστηρίζει ότι οι τεχνολογικές προοπτικές των M.M.E. θα ενώσουν τους ανθρώπους σε ένα “παγκόσμιο χωριό” (“global village”). Η τεχνολογία άλλαξε τις σχέσεις των ανθρώπων με τους άλλους και με τον εαυτό τους, εφόσον η κατάτμηση και τμηματοποίηση της εργασίας οδήγησε στον συγκεντρωτισμό και την ομοιομορφία. Αντιθέτως, η νέα τεχνολογία του αυτοματισμού οδήγησε στην αποκέντρωση που εγκυμονεί νέους κινδύνους,

όσο οι άνθρωποι αναζητούν τις κοινωνικές και ψυχικές συνέπειες των μέσων στις χρήσεις και τα προϊόντα. Ο McLuhan αναθεωρεί όλες τις προηγούμενες προσεγγίσεις της κοινωνίας και του πολιτισμού. Τα μέσα είναι προεκτάσεις του εαυτού μας και των αισθήσεων, διαμορφώνουν την συνείδηση και την εμπειρία και αποτελούν βασικά προϊόντα ή φυσικούς πόρους στην οργάνωση της κοινωνίας και κάθε πολιτισμού. Υποστηρίζει ότι “το μέσο είναι το μήνυμα”, διότι αυτό προσδιορίζει και ελέγχει καθοριστικά τις ανθρώπινες σχέσεις και δραστηριότητες. Σύμφωνα με τον McLuhan ο δυτικός άνθρωπος δύσκολα μπορεί να δεχτεί τις εξελίξεις που επιφέρει η ηλεκτρική ταχύτητα, τα ηλεκτρονικά μέσα, χωρίς να παρασυρθεί από την μαγεία της, διότι δεν είναι προετοιμασμένος. Ο άνθρωπος ζει μέσα σε ψευδαισθήσεις, καθηλωμένος από την επίδραση των μέσων και της τεχνολογίας, δίχως να έχει επίγνωση της κρισιμότητας αυτών των επιδράσεων που “αλλάζουν σταθερά και χωρίς καμία αντίσταση τις αναλογίες των αισθήσεων ή τα σχήματα αντίληψης”. Οι απόψεις του McLuhan διακατέχονται από μία γενικότητα και ασάφεια, τόσο ως προς τον τρόπο που ορίζει το μέσο όσο και ως προς τον ρόλο που τους αποδίδει στην διάρθρωση της κοινωνίας. Χωρίς να λαμβάνει τις ιδιαιτερότητες των ανθρώπων φαίνεται να αποδέχεται ότι τα μέσα επιδρούν και ερμηνεύονται με τον ίδιο τρόπο από όλους, χωρίς να έχουν την δυνατότητα να αντιδράσουν διαφορετικά.

Ο Πανταζής Τερλεξής (1975: 32) επισημαίνει ότι τα υποκείμενα δεν είναι προϊόντα μαζικής παραγωγής. Σε κάθε προσπάθεια “ομοιομορφισμού” που επιχειρείται από διάφορους φορείς (οίκους μόδας, Υπουργείο Παιδείας, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, κ.ά.), τα άτομα αντιπαραβάλουν πολλές φορές “πεισματικά την ιδιαίτερη συμπεριφορά και την ιδιόμορφη προσωπικότητά τους”. Κάθε άτομο έχει την δική του ιδιοσυγκρασία, τις δικές του εμπειρίες που επιτρέπουν διαφορετικές αντιδράσεις στα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον του. Η συμβολική αναπαραγωγή των κοινωνικών πλαισίων, μέσα από την καθημερινή κατανόηση των συμβολικών τύπων, είναι ένα είδος κοινωνικής αναπαραγωγής, όχι όμως και το μοναδικό, ούτε το πο

σημαντικό, αφού οι κοινωνικές σχέσεις μπορούν επίσης να αναπαράγονται διαμέσου της ρουτινοποίησης της καθημερινής ζωής, τη χρήση βίας κ.ο.κ.

Με την ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας (μέσα μαζικής ενημέρωσης¹¹, καλωδιακές συνδέσεις και οπτικές ίνες, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ψηφιακή τεχνολογία, δίκτυα πληροφορικής, κ.ά.), έχουμε, φαινομενικά τουλάχιστον, ανεξάντλητη πρόσβαση σε δραστηριότητες, στάσεις και αισθητικές, ενώ υπάρχει επικάλυψη μεταξύ υψηλού, μέσου και χαμηλού γούστου. Οι νέες προσεγγίσεις του πολιτισμού (πολιτιστικές σπουδές-cultural studies¹²), επιχειρούν να αποφύγουν αισθητικές εκτιμήσεις, βασισμένες στη μη διάκριση μεταξύ υψηλής και χαμηλής κουλτούρας, και ασχολούνται με τους τρόπους με τους οποίους αισθητικές δραστηριότητες ενισχύονται ή αποκρούονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι ομάδες φύλου, τάξης, φυλής. Θεμελιωτές των πολιτιστικών σπουδών θεωρούνται οι Raymond Williams (1958: *Culture and Society* (Williams, 1994: 11-65)), Richard Hoggart (1957: *The Uses of Literacy*), E. P. Thompson (1963: *The Making of the English Working Class*).

¹¹ Στο λήμμα culture, στο *The Columbia Dictionary of modern Literary and Cultural Criticism*, μεταξύ των άλλων αναφέρεται ότι η καθιέρωση της μαζικής ενημέρωσης, είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση της έννοιας του πολιτισμού, όπως είχε οριοθετηθεί από σύγχρονους μελετητές (19ος - αρχές 20ου αιώνα). Ανάμεσά τους διακρίνεται η θεώρηση του Mathew Arnold, συγγραφέα της μεσο-Βικτοριανής περιόδου, σύμφωνα με την οποία, ο πολιτισμός θα μπορούσε να οριστεί ως «τα καλύτερα επιτεύγματα της διανοησης, τα οποία έχουν γνωστοποιηθεί». Ο Arnold χωρίς να ορίζει τα κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η αξιολόγηση του «καλύτερου», ισχυρίζεται ότι οι διανοούμενοι που είναι ανιδιοτελείς και απέχουν από ταξικά ενδιαφέροντα, οι «αλλότριτοι» (“aliens”, όπως τους αποκαλεί), θα βοηθούσαν, μέσω της εκπαίδευσης να επιβλέψουν την εγκαθίδρυση του “πολιτισμού” σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας. Ο Arnold, όπως αναφέρει η R. Billington, οριοθέτησε τον πολιτισμό ως “την επίτευξη της τελειότητας”, και κατέκρινε όσους θεωρούσαν υπέρτατη αξία τον πλούτο, την επιτυχία και την τεχνολογική ικανότητα. Για τον M. Arnold, αλλά και για άλλους διάσημους συγγραφείς, όπως τον F. R. Leavis Eliot, ο πνευματικός πολιτισμός (κυρίως οι τέχνες) και η τεχνολογία αποτελούν έννοιες ασυμβίβαστες (Billington, 1991: 8).

¹² Σημ. Στην Βρετανία (στο Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies-CCCS), από την δεκαετία του 1960, θεμελιώθηκε ο θεωρητικός κλάδος των πολιτιστικών σπουδών, ανεξάρτητος από τις σπουδές στην λογοτεχνία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία και κοινωνική ιστορία (Billington, 1991: 28 και Alasuutari, 1995: 23-37).

Εκτός από τα θεωρητικά αυτά ρεύματα, υπάρχουν ειδικές αναλύσεις, οι οποίες επιχειρούν τον θεωρητικό προσδιορισμό ή αναπροσδιορισμό του όρου πολιτισμού, απομονώνοντας, πολλές φορές, το ένα ή το άλλο στοιχείο που τον συνθέτουν. Ωστόσο ο πολιτισμός σήμερα θεωρείται συστατικό στοιχείο και προϋπόθεση της συνολικής ανάπτυξης μιας κοινωνίας. Ο όρος "πολιτισμός" υπό την ευρεία έννοια, περιλαμβάνει τον υλικό πολιτισμό¹³ και τον πνευματικό πολιτισμό (εκπαίδευση, επιστήμες, θρησκεία κ.ά.). Ουσιαστικά, με την έννοια του πολιτισμού αναφερόμαστε αφενός σε φόρμες και περιεχόμενα άυλα, όπως οι κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα, οι μορφές ευγένειας και αφετέρου στον υλικό υπόστρωμα όλων αυτών, όπως το συναντούμε είτε στον καταγεγραμμένο λόγο (παραμύθια, λογοτεχνία) και τα σύμβολα (θυρεοί, οικόσημα κ.ά.), είτε στα αντικείμενα που προσιδιάζουν στον συγκεκριμένο πολιτισμό (αντικείμενα καθημερινής χρήσης, εργαλεία, ενδυμασία), είτε τέλος, σε ό,τι ο πολιτισμός αυτός αντιλαμβάνεται ως τέχνη./

Οι νέες τεχνολογίες, και ιδιαίτερα το Διαδίκτυο μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία στην υπηρεσία του πολιτισμού, αλλά και στην διάχυσή του. Ο M. Castells (Castells, 1996: 329-330, 364-375), αναφέρει ότι η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Internet, συνέβαλλαν στην εμφάνιση ενός νέου επικοινωνιακού συστήματος, αλλά και στην ανάδυση ενός νέου

¹³ Ο Alfred Weber διατύπωσε την διάκριση ανάμεσα στον υλικό και πνευματικό πολιτισμό. Η διάκριση αυτή, σύμφωνα με τον Α. Μιαγιόνα, «ξεκινάει από μια αμφίβολη αφετηρία, ότι δηλαδή οι υλικές δυνάμεις διακρίνονται αιόλυτα από τις πνευματικές», γεγονός που καθιστά την άποψη αυτή "εσφαλμένη". Στον υλικό πολιτισμό εντάσσονται «η οικονομία, η τεχνική, οι θετικές επιστήμες, και γενικά όλες οι επιστήμες χρησιμοποιούν ποσοτικές μετρήσεις. Η εξέλιξη του υλικού πολιτισμού έχει προοδευτικό ή ακριβέστερα συσσωρευτικό χαρακτήρα», με την έννοια ότι «στα παλαιότερα επιτεύγματα προστίθενται νεώτερα και συνεισώς ολοκληρώνονται». Αντιθέτως, ο πνευματικός πολιτισμός, ο οποίος αποτελεί δημιούργημα μιας κοινότητας, δηλαδή μιας κοινωνικής ομάδας με κοινά συναισθήματα ή με δυνατότητα αλληλοκατανόησης των συναισθημάτων και με επιδίωξη κοινών σκοπών, «δεν εξελίσσεται προοδευτικά γιατί «τα μεταγενέστερα έργα δεν προστίθενται στα προγενέστερα». Το κάθε έργο τέχνης και γενικότερα η κάθε μορφή του πνευματικού πολιτισμού έχει "ποιοτικό χαρακτήρα", δηλαδή έχει τα δικά του χαρακτηριστικά που τον καθιστούν μοναδικό. Η απόλυτη διάκριση του Alfred Weber δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη συνέχειας ανάμεσα στον υλικό και πνευματικό πολιτισμό, ούτε δέχεται την δυνατότητα επίδρασης του υλικού πολιτισμού στον πνευματικό. Ωστόσο η διάκριση του Alfred Weber, χωρίς τον αιόλυτο χαρακτήρα της, βοηθά στην διεύθυνση και κατανόηση ενός πολιτισμού (Μιαγιόνα, 1980: 12-17 και Bottomore, 1993: 165-170).

«πολιτισμού της πραγματικής εικονικότητας» (*culture of real virtuality*). Η ψηφιοποίηση των λογικών τελεστών, των εικόνων, των ήχων, της γλώσσας, η ικανότητα να επεξεργαζόμαστε σε αλγόριθμους καθώς και η δυνατότητα να μεταδίδουμε στιγμιαία σε όλο τον πλανήτη τεράστιες ψηφιακές σειρές με μικρό κόστος είναι αναμφισβήτητο γεγονός. Η “δυναμικότητα”¹⁴ (*virtual reality*) και η “παγκοσμιοτητα” είναι οι νέες διαστάσεις που η πληροφορική έχει προσδώσει στον παγκόσμιο πολιτισμό (Lipietz, 1997: 85).

¹⁴ Για το περιεχόμενο του όρου *virtual* και την απόδοσή του στα ελληνικά, παράβλεπε και τις απόψεις των P. Lévy (2001: 15-29) και Γ. Σκαρπέλου (1999: 15, σημ. 4).

Το Εννοιολογικό Περιεχόμενο της Πολιτιστικής Ανάπτυξης

~~Έως σήμερα έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για την οριοθέτηση της πολιτιστικής ανάπτυξης. Η έννοια της πολιτιστικής ανάπτυξης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτιστική πολιτική, την πολιτιστική αποκέντρωση, τον πολιτιστικό προγραμματισμό, και άλλα. Πολλοί είναι εκείνοι που ασκούν πολιτιστική πολιτική και επηρεάζουν κατά συνέπεια την πολιτιστική ζωή και ανάπτυξη μιας κοινωνίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο: Υπουργεία ή Γενικές Διευθύνσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, δημόσιοι - ιδιωτικοί φορείς και ινστιτούτα, η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης, και άλλοι.)~~

(Ο Augustin Girard στο βιβλίο του *Πολιτιστική ανάπτυξη: εμπειρίες και πολιτικές* δίνει τον ακόλουθο ορισμό:)

«Μια πολιτική είναι ένα σύστημα από θεμελιώδεις στόχους ουσιαστικούς σκοπούς και μέσα, το οποίο επιδιώκει μία ομάδα και εφαρμόζει μια εξουσία. Μπορούμε να διακρίνουμε πολιτιστική πολιτική σ' ένα συνδικάτο, σ' ένα κόμμα, σε μια εκπαιδευτική κίνηση, σ' ένα θεσμό, σε μια επιχείρηση, σε μια πόλη ή πολιτεία. Αλλά ασχέτως με τον παράγοντα που αφορά, η πολιτική προϋποθέτει βασικούς στόχους (μακροπρόθεσμους), αντικειμενικούς σκοπούς (μεσοπρόθεσμους και μετρήσιμους) και μέσα (ανθρώπινο δυναμικό, χρήματα και νομοθεσία), συνδυασμένα σ' ένα σαφώς λογικό σύστημα.» (Girard, 1983: 171-172)

Θεμελιώδης αρχή της πολιτιστικής πολιτικής είναι η εξασφάλιση του δικαιώματος στον πολιτισμό¹⁵, το οποίο αναγνωρίζεται ως ανθρώπινο δικαίωμα στο άρθρο 27 παρ.1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, Παρίσι 10/12/1948) (Βουδούρη, 2003: 156). Σύμφωνα με την παραπάνω διακήρυξη:

¹⁵ Σύμφωνα με την Δ. Βουδούρη, το δικαίωμα στο πολιτισμό, όπως αναγνωρίζεται στα διεθνή κείμενα και προσδιορίζεται στην Σύσκεψη της UNESCO το 1976 για την συμμετοχή των λαϊκών μαζών, «περιλαμβάνει κυρίως το δικαίωμα πρόσβασης στον πολιτισμό (παθητική όψη) και το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή (ενεργητική όψη)» (Βουδούρη, 2003: 161).

«Καθένας έχει δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας, να απολαμβάνει τις τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα ωφελήματα της». Συνεπώς, με την πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζεται σε κάθε χώρα συνδέεται και η έννοια της συμμετοχής¹⁶ των πολιτών στην πολιτιστική ζωή. Αλλά και το άρθρο 15 παρ. 1 του Διεθνούς συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (ΟΗΕ 1966, ν. 1532/1985, ΦΕΚΑ'45), αναφέρεται στο δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή.

Την δεκαετία του '60 επικρατούσε στον διεθνή χώρο η άποψη (Βουδούρη, 2003: 162-164) "του εκδημοκρατισμού της υψηλής κουλτούρας" (democratization of high culture). Η άποψη αυτή, η οποία συναντάται ακόμα και σήμερα, υπονοεί την μεταφορά αξιών -αγαθά υψηλής κουλτούρας- από τους δημιουργούς στο λαό, η οποία θα συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη. Η πολιτική αυτή έχει επικριθεί διότι δεν αγκαλιάζει όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού. Με την πολιτική της πολιτιστικής αποκέντρωσης που εμφανίζεται την δεκαετία του '70, συνδέεται η επιδίωξη της "πολιτιστικής δημοκρατίας" (cultural democracy). Η έννοια της κουλτούρας διευρύνεται, ενώ παράλληλα, όπως επισημαίνει η Δ. Βουδούρη (Βουδούρη, 2003: 163-164), «απορρίπτεται η ιεράρχηση των πολιτισμών σε ανώτερους και κατώτερους». Όλες οι κοινωνικές ομάδες καλούνται να συμμετέχουν στην «απόλαυση του πολιτισμού, αλλά και στην δημιουργία και στις αποφάσεις που τον αφορούν». Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην διαφύλαξη

¹⁶ Ο Γρηγόρης Γκιζέλης απαριθμεί τρεις διαφορετικές μορφές συμμετοχής του κοινού στην πολιτιστική πολιτική:

Στην πρώτη, ο ρόλος του κοινού περιορίζεται στην κατανάλωση των πολιτιστικών αγαθών μόνο. Η δεύτερη απαιτεί ένα ενεργότερο ρόλο του κοινού στην διοίκηση και στις αποφάσεις για να εφαρμοστεί μια ορισμένη πολιτική. Σ' αυτή την περίπτωση, διάφορες ομάδες προσδιορίζουν, με βάση το δικό τους λογικό -αισθητικό κριτήριο, τις πολιτισμικές μορφές και το περιεχόμενο που θέλουν να καταναλώσουν. Η τρίτη μορφή έχει την έννοια της ενθαρρύνσεως του κοινού να μετέχει προσωπικά στη διεργασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Έχει σκοπό να μειώσει το χάσμα ανάμεσα στους επαγγελματίες εργάτες τους πνεύματος και στους ερασιτέχνες, και έτσι να επιτύχει μια πραγματική επικοινωνία και διάλογο ανάμεσά τους για το καλό το δικό τους αλλά και της κοινωνίας (Γκιζέλης, 1980: 96-97).

και ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας, στον σεβασμό της διαφορετικότητας και στην «διατήρηση και προαγωγή του πολιτιστικού πλουραλισμού, της πολιτιστικής πολυφωνίας και ποικιλομορφίας». Επίσης, σύμφωνα με τις πρόσφατες εξελίξεις του διεθνούς δικαίου, λαμβάνονται ειδικά θετικά μέτρα για την προστασία των μειονοτήτων και στοιχείων της μειονοτικής ταυτότητας (όπως θρησκεία, γλώσσα, παραδόσεις, κ.ά.), αναγνωρίζοντας στα άτομα αυτά ειδικά δικαιώματα (Βουδούρη, 2003: 167).

Η έννοια της πολιτιστικής ανάπτυξης διατυπώθηκε ρητά στην Παγκόσμια Διάσκεψη της UNESCO για την πολιτιστική πολιτική που συνήλθε στην Βενετία το 1970. Βασικές θέσεις της διάσκεψης ήταν:

- Το δικαίωμα στον πολιτισμό είναι θεμελιώδες δικαίωμα κάθε πολίτη και οι κρατικές αρχές οφείλουν να παρέχουν στους πολίτες τα μέσα για την άσκηση αυτού του δικαιώματος.
- Ο συσχετισμός της πολιτιστικής ανάπτυξης με την γενική ανάπτυξη

Ο Rene Maheu, Γενικός Διευθυντής (Director-General) της UNESCO ισχυρίζεται στην Παγκόσμια Διάσκεψη του 1970 (International Conference on Institutional, Administrative and Financial Aspects of Cultural Policies), πως:

«Δεν είναι σίγουρο ότι η πλήρης σημασία αυτού του κειμένου (του ΟΗΕ το 1948), που διακηρύσσει ένα νέο ανθρώπινο δικαίωμα, εκτιμήθηκε τότε πλήρως. Εάν ο καθένας, σαν ένα ουσιαστικό μέρος του δικαιώματός του να είναι άνθρωπος, έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στην πολιτιστική κληρονομιά και τις πολιτιστικές δραστηριότητες της κοινωνίας - ή μάλλον των διαφόρων κοινωνιών στις οποίες οι άνθρωποι ανήκουν (και αυτό φυσικά περιλαμβάνει την ύστατη κοινωνία - το ανθρώπινο είδος) - συνεπάγεται ότι οι εξουσίες που είναι υπεύθυνες γι' αυτές τις κοινωνίες έχουν ένα καθήκον, στο βαθμό που οι πόροι τους επιτρέπουν, να διασφαλίζουν τα μέσα για μια τέτοια συμμετοχή [...]

Ο καθένας, συνεπώς, έχει δικαίωμα στον πολιτισμό, όπως έχει δικαίωμα στην παιδεία και στην εργασία [...] Αυτός είναι ο βασικός και πρωταρχικός σκοπός της πολιτιστικής πολιτικής.»

Σύμφωνα με τον Maheu η άλλη βασική αρχή της πολιτιστικής πολιτικής είναι η ανάπτυξη:

«Ξέρουμε την σημασία της ανάπτυξης στον σύγχρονο κόσμο, τόσο στη σφαίρα των ιδεών όσο και στο επίπεδο δράσης. Η ιδέα της ανάπτυξης ως θέμα της εθνικής πολιτικής άρχισε να κερδίζει έδαφος - ιδιαίτερα μέσα στους κόλπους των Ηνωμένων Εθνών- την δεκαετία του '50».

Αρχικά η έννοια της ανάπτυξης εστιάσθηκε σχεδόν αποκλειστικά στα τεχνολογικά και οικονομικά προβλήματα των υπανάπτυκτων χωρών. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '60 το περιεχόμενο του όρου άρχισε σταδιακά να διευρύνεται συμπεριλαμβάνοντας την 'ποιότητα ζωής', την κοινωνική δηλαδή διάσταση της ανάπτυξης. Άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται στενά με ορισμένους κοινωνικούς παράγοντες, όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση και η απασχόληση, οι οποίοι πρέπει να αποτελούν βασικούς άξονες ενός γενικότερου προγραμματισμού. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην Διάσκεψη της Βενετίας διάφοροι βουλευτές αναφέρθηκαν στη σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης. Ο τότε υπουργός πολιτισμού της Ολλανδίας Klompre δήλωσε ότι: «η πολιτιστική πολιτική πρέπει να αποτελέσει μέρος της γενικής πολιτικής μιας κυβέρνησης».

Χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός της πολιτιστικής ανάπτυξης που έδωσε η Επιτροπή Πολιτιστικών Υποθέσεων του 6^{ου} γαλλικού πενταετούς προγράμματος (1971-1975): «η πολιτιστική ανάπτυξη μιας κοινωνίας σε μια δεδομένη χρονική στιγμή της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, πρέπει να εκφράζει την ποιότητα των σχέσεων του ανθρώπου με την κοινωνία αυτή, δηλαδή το βαθμό αυτονομίας του ατόμου, την ικανότητα του να ενταχθεί στον κόσμο, να επικοινωνήσει με τους άλλους και να συμμετάσχει ενεργητικά στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας, κατορθώνοντας ταυτόχρονα ν' απελευθερωθεί ή να χειραφετηθεί» (Φεσσά-Εμμανουήλ, 1978: 14).

Τις τελευταίες δεκαετίες¹⁷ παρατηρείται διεθνώς αυξημένη ζήτηση για την σύσταση πολιτιστικών υποδομών, αγαθών και υπηρεσιών. Ο πολιτισμός συνδέεται όλο και περισσότερο με την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση, την κοινωνική αλληλεγγύη, την διεθνή προβολή και διείσδυση.

Είναι ενδιαφέρον, σύμφωνα με τον Rifkin (Rifkin, 2001: 442), πως διεθνείς δανειοδοτικοί θεσμοί, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, μέχρι πρότινος έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην χρηματοδότηση δαπανηρών οικονομικών αναπτυξιακών προγραμμάτων στις αναπτυσσόμενες χώρες, με την πεποίθηση ότι η δημιουργία ισχυρών οικονομιών θα συνέβαλε στην κοινωνική ανάπτυξη. Μετά από χρόνια αμφίβολων επιτυχιών και αποτυχημένων προσπαθειών το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην χρηματοδότηση κοινωνικών αναπτυξιακών προγραμμάτων που θα συμβάλλουν στην δημιουργία μιας «ανθηρής κουλτούρας».

Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006» που εντάσσεται στον Άξονα «Ποιότητα Ζωής» του Γ' ΚΠΣ, ο Πολιτισμός συνδέεται άμεσα με την αναπτυξιακή διαδικασία της χώρας. Ειδικότερα βασικοί στόχοι του Προγράμματος είναι:

- Η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ανάδειξη του σύγχρονου πολιτισμού. Η Πολιτιστική Κληρονομιά συνδέεται ρητά με την πολιτιστική ανάπτυξη των χωρών, στις οποίες τα Μουσεία διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο.
- Η ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, τόσο ως προς την προσφορά, όσο και ως προς τη ζήτηση των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών

Επίσης, σήμερα η πολιτιστική ανάπτυξη όχι μόνο συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη αλλά αποτελεί ουσιαστική παράμετρο προσαρμογής της κοινωνίας στη τεχνολογική πρόοδο. Όλο και περισσότερες χώρες ενισχύουν τις επενδύσεις στις υποδομές και στις νέες τεχνολογικά πολιτιστικές

¹⁷ Βλ. και Γνώμη της ΟΚΕ (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος) για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006», Αθήνα 27 Μαΐου 2002.

πρακτικές. Η πολιτιστική ανάπτυξη σύμφωνα με τον Augustin Girard (Girard, 1983: 183-186) καθιστά τους ανθρώπους ικανούς να κατανοήσουν και να διαμορφώσουν τον νέο κόσμο, ενώ παράλληλα τους δίνει την δυνατότητα να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν χρησιμοποιώντας τις συμβολικές γλώσσες της εποχής τους. Η συνεχής κατάρτιση, η πρόσβαση στις πληροφορίες, η διεύρυνση του πεδίου της επικοινωνίας, η ενίσχυση της δημιουργικότητας αποτελούν απαραίτητα συστατικά της πολιτιστικής ανάπτυξης.

Στην πρώτη έκδοση του προγράμματος της UNESCO το 1969 (Κόνσολα, 1998) τονίζεται ότι «η πολιτιστική πολιτική, στη γενική έννοια του όρου, είναι σύνολο κοινωνικών πρακτικών, συνειδητών και διακριβωμένων, παρεμβάσεων ή μη παρεμβάσεων που έχουν στόχο την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αναγκών με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρώπινων πόρων, που μια δεδομένη κοινωνία διαθέτει, σε μίαν ορισμένη στιγμή. Κι ακόμη η πολιτική αυτή πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη». Δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί η πολιτιστική ανάπτυξη, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές πολιτιστικές προσδοκίες του πληθυσμού.

Η εμπειρία από τις αναπτυσσόμενες χώρες έχει δείξει ότι η ανάπτυξη δεν επιτυγχάνεται αν δεν υπάρξει παράλληλη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς (οικονομικούς, τεχνολογικούς και πολιτιστικούς). Κατά συνέπεια, δεν νοείται πολιτιστική πολιτική χωρίς επιμόρφωση, εκπαίδευση, επικοινωνία, πληροφόρηση, ψυχαγωγία, προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, προβολή και προαγωγή των καλών τεχνών (θέατρο, κινηματογράφος, εικαστικές τέχνες, και άλλα), πολιτιστικό πλουραλισμό. Οι νέες τεχνολογίες μπορούν, εάν αξιοποιηθούν σωστά, και εάν δοθεί η δυνατότητα πρόσβασης σε όλους τους πολίτες, να συμβάλουν στην μείωση των υφιστάμενων ανισοτήτων.

Όπως αναφέρεται στην Πολιτιστική χάρτα «PRO CULTURA» της Θεσσαλονίκης, 12 Απριλίου 1997, παράγραφος 11-12 :

«Οι νέες τεχνολογίες είναι μέρος του σύγχρονου πολιτισμού, επειδή, μεταξύ άλλων, παρέχουν μέσα επικοινωνίας, απaráμιλλο φορέα για τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών κάθε μορφής και κάθε προέλευσης. Ωστόσο η χρήση και η εκμετάλλευση των μέσων αυτών μπορεί να εντείνει τις ανισότητες που ήδη υπάρχουν ανάμεσα στις διάφορες περιοχές του κόσμου και τα διάφορα κοινωνικά στρώματα.

Απέναντι σε αυτόν τον κίνδυνο η ανιδιοτελής μεταφορά τεχνογνωσίας και η κατανομή της γνώσης αποτελούν επιταγές για τον σύγχρονο ανθρωπισμό: ο ανθρωπισμός αυτός στηρίζεται στην πολυμέρεια της πολιτιστικής συνεισφοράς και στην ισότητα ευκαιριών για όλους.»

Η δημιουργικότητα, οι νέες τεχνολογίες και η συμμετοχή των νέων και των γυναικών στον πολιτισμό, αποτέλεσαν τα βασικά σημεία του Προγράμματος Δράσης που υιοθέτησε η Διακυβερνητική Διάσκεψη σχετικά με τις πολιτιστικές πολιτικές για την ανάπτυξη στη Στοκχόλμη το 1998 (UNESCO, 1998). Η Διακυβερνητική Διάσκεψη, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις προηγούμενες αναφορές και αποφάσεις που είχαν ληφθεί στο Μεξικό (1982), και κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας Δεκαετίας για την Πολιτιστική Ανάπτυξη (1988-1997), υιοθέτησε μεταξύ των άλλων τις ακόλουθες βασικές αρχές (UNESCO, 1998: 13) :

1. Η αειφόρος ανάπτυξη (sustainable development) και η άνθηση του πολιτισμού είναι αλληλεξαρτώμενες.
2. Ένας από τους κύριους σκοπούς της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι η κοινωνική και πολιτιστική ολοκλήρωση του ατόμου.
3. Η πρόσβαση και η συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή είναι θεμελιώδης δικαίωμα των ατόμων σε όλες τις κοινότητες, οι κυβερνήσεις έχουν την υποχρέωση να δημιουργούν τις συνθήκες για την πλήρη εξάσκηση των δικαιωμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 27 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. [...]

Ανάμεσα στα συμπεράσματα της Διάσκεψης επισημαίνεται ότι «η αποτελεσματική συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας και η ευχέρεια όλων στην πληροφόρηση και στις τεχνολογίες των επικοινωνιών, (πρέπει να) αποτελούν σημαντική διάσταση κάθε πολιτιστικής πολιτικής». Όπως υποστηρίχθηκε οι νέες τεχνολογίες αποτελούν το μέσο στην υπηρεσία του πολιτισμού και της ανάπτυξης¹⁸. Στην πραγματικότητα η προώθηση και προβολή του πολιτισμού αποτελούν την καλύτερη μέθοδο για την προστασία του.

¹⁸ Βλέπε σχετικά τα συμπεράσματα της συνεδρίας που αφορούσε τον πολιτισμό και τις νέες τεχνολογίες επικοινωνιών, στα πλαίσια της Διακυβερνητικής Διάσκεψης στη Στοκχόλμη (UNESCO, 1998: 42-44).

Συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας

«Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η τεχνολογία μας κάνει να χάνουμε την ανθρωπιά μας. Στο LCS πιστεύουμε ότι η τεχνολογία είναι αναπόσπαστο μέρος της ανθρωπότητας και ότι, για να υπάρξει πραγματική πρόοδος, τεχνολογία και κοινωνία πρέπει να πορευτούν χέρι χέρι, χωρίς η μια να υποδουλώνεται στην άλλη» (Berners-Lee, 2002: 15).

Ζούμε την εποχή της πληροφοριακής τεχνολογίας, η οποία επιτρέπει την παγκοσμιοποίηση της επικοινωνίας επηρεάζοντας έτσι -θετικά ή αρνητικά- όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η πληροφορική, το Διαδίκτυο, και γενικότερα οι νέες τεχνολογίες αποτελούν ένα ισχυρό όπλο στα χέρια του ανθρώπου, παρέχοντάς του πολλές δυνατότητες. Η λιγγιώδης αύξηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και ο πολλαπλασιασμός των δικτύων, αναδεικνύουν ένα νέο κόσμο, ηλεκτρονικό και δυνητικό, τον αποκαλούμενο κυβερνοχώρο. Οι ψηφιακές μηχανές σήμερα δεν χρησιμοποιούνται μόνο για την μεταβίβαση των πληροφοριών, αλλά έχουν την ικανότητα να χειρίζονται να επεξεργάζονται και να μετασχηματίζουν τα ερεθίσματα που δέχονται σε κατανοητές και αναγνώσιμες σειρές συμβόλων, σύμφωνα με ένα προγραμματισμένο σύνολο οδηγιών ή κανόνων. Τεράστιες ποσότητες πληροφοριών από διαφορετικά πληροφοριακά στοιχεία, ανακτώνται και αποθηκεύονται με ταχύτητα και ακρίβεια “αδιανόητη στα ανθρώπινα όντα”, όπως παρατηρεί ο Γ. Καλλίνικος (Καλλίνικος, 1995: 32-33). Στην ψηφιακή τεχνολογία, ποικίλες τεχνολογικές καινοτομίες στην ηλεκτρονική και τις τηλεπικοινωνίες συνδυάζονται και ενσωματώνονται σ’ ένα μέσο, προσδίδοντάς της σημαντική δύναμη.

Αυτές οι σημαντικές εξελίξεις δε θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστους όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Τα νέα ηλεκτρονικά μέσα, όπως τα πολυμέσα¹⁹ (multimedia) που συνδυάζουν γραπτό κείμενο, ήχο,

¹⁹ Σύμφωνα με τον Κ. Δάλλα, «Ο έλεγχος των πολυμεσικών πληροφοριών από τον χρήστη στηρίζεται στη λειτουργία της «διαδραστικότητας» και οι εφαρμογές που υποστηρίζουν αυτό τον έλεγχο ονομάζονται, ειδικότερα, «διαδραστικά πολυμέσα». Συχνά ο όρος πολυμέσα

βίντεο και γραφικά, βρίσκουν σήμερα πολλές εφαρμογές, όπως: στην επικοινωνία, στις οικονομικές συναλλαγές, στα μουσεία, στις βιβλιοθήκες, στη διδασκαλία, στον κινηματογράφο, και αλλού. Ο σύγχρονος άνθρωπος καλείται συνεχώς να ταξιδέψει και να εξερευνήσει τους τεράστιους εικονικούς χώρους, σ' έναν φαντασιακό ηλεκτρονικό κόσμο, στον οποίο ο χωρόχρονος και η φυσικο-υλική πραγματικότητα αποκτούν νέες διαστάσεις. Ένας κόσμος απο- υλοποιημένος που συντίθεται από έννοιες/ παραστάσεις, και ο οποίος φαντάζει σαν μια ψευδαίσθηση. Αυτή η δυνατότητα απόσπασης των πραγμάτων από την υλική τους υπόσταση, σύμφωνα με τον Καλλίνικο, «η οποία καθίσταται δυνατή μέσω της συμβολικής αναπαράστασης, είναι βασικό χαρακτηριστικό όλης της ανθρώπινης προσπάθειας. Πήλινα κέρματα και τεκμήρια (αρχικές μορφές χρήματος), κατάλογοι και πίνακες (σχηματικές μορφές καταγραφής προμηθειών και περιουσίας), αποτελούν πασιφανή παραδείγματα αναπαραστατικών ωφελιμιστικών τεχνικών» (Καλλίνικος, 1995: 60).

Ωστόσο, η δημοκρατική χρήση της νέας τεχνολογίας προϋποθέτει τη δυνατότητα συμμετοχής όλων σ' αυτή και την εξασφάλιση του πλουραλισμού. Ο Berners-Lee (Berners-Lee, 1997), ο εφευρέτης του Web (WWW), υποστηρίζει ότι δεν επιθυμεί την δημιουργία μιας παγκόσμιας ομοιογενούς κουλτούρας, αλλά αντιθέτως, υπερασπίζεται την ποικιλία και την ανομοιογένεια, αναζητώντας μια ισορροπία ανάμεσα στα δύο άκρα. Σύμφωνα με τον Berners-Lee (Berners-Lee, 1996: 131-132), το Διαδίκτυο δίνει την δυνατότητα στον χρήστη να συμμετάσχει ενεργά, να επιλέξει τα προγράμματα που τον ενδιαφέρουν, να εμφανίσει τις δικές του απόψεις. Πρόκειται για μια αμφίδρομη επικοινωνία, η οποία περιέχει όχι μόνο την δυνατότητα επιλογής, αλλά και την δυνατότητα δημιουργίας. «Από κοινού δημιουργία είναι η διαδικασία του να δημιουργούμε ή να λύνουμε προβλήματα από κοινού.» (Berners-Lee, 2002: 246). Είτε δεχθούμε είτε απορρίψουμε την αισιόδοξη

χρησιμοποιείται ως συντομογραφία του ακριβέστερου «διαδραστικά πολυμέσα». (Δάλλας, υπό έκδ.: 226).

άποψη του Berners-Lee για τις δυνατότητες του Web, δύσκολα θα μπορούσαμε να αρνηθούμε ότι η αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων που λαμβάνει ο δέκτης είναι μια σύνθετη διαδικασία, που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες (την υποδομή, το πολιτιστικό κεφάλαιο, κ.ά.).

Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν θα μπορέσουν όλοι να συμμετάσχουν στις δυνατότητες που προσφέρει η χρήση της νέας τεχνολογίας ή απλώς μια ομάδα προνομιούχων (elite). Σύμφωνα με τον Ν. Λέανδρο (Λέανδρος, 2000: 122) η απάντηση «δεν είναι δεδομένη ούτε θα είναι η ίδια σε όλες τις περιπτώσεις. Στο ευρύτερο διεθνές πλαίσιο η σημερινή δυναμική των εξελίξεων φαίνεται να οδηγεί σε διόγκωση των ανισοτήτων. Έτσι, δίπλα στο παλαιό πρόβλημα της άνισης κατανομής των υλικών πόρων, έρχεται να προστεθεί και η αυξανόμενη ανισότητα μεταξύ κέντρου και περιφέρειας ως προς την πρόσβαση, τη διαχείριση και την παραγωγή των πληροφοριακών πόρων. Στο εσωτερικό των χωρών του καπιταλιστικού κέντρου η πορεία των εξελίξεων θα καθοριστεί από τις πολιτικές επιλογές που θα γίνουν και από την ικανότητα της κοινωνίας των πολιτών να επιβάλει τις αναγκαίες προσαρμογές. Σε κάθε περίπτωση, οι προκλήσεις για το πολιτικό μας σύστημα, τις εκπαιδευτικές δομές και τον οικονομικό μηχανισμό είναι τεράστιες».

Το 1992 ο Pierre Levy (Levy, 1997: 35-36) αναφέρονταν στη συλλογική ευφυΐα, η οποία θεμελιώνεται στην βασική αρχή ότι ο καθένας γνωρίζει κάτι. Αν μέριμνά μας είναι αποκλειστικά η καλύτερη, και ευκολότερη πρόσβαση στη γνώση, συντηρούμε εξορισμού τον αποκλεισμό κάποιων από αυτή. Αντιθέτως, σύμφωνα με τη δημοκρατική αντίληψη, πρέπει να διασφαλίζεται η πρόσβαση όλων στην γνώση. Σήμερα οι νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας και της πληροφορίας επιτρέπουν την ανταλλαγή γνώσεων, την συνεργασία, την αξιολόγηση των ιδιαιτεροτήτων. Πόσο όμως επιτυγχάνεται η πρόσβαση όλων σ' αυτή;

Παρά τις φαινομενικά ομοιόμορφες συνέπειες της νέας τεχνολογίας στην κοινωνία, η διάδοσή της και ο βαθμός διείσδυσης δεν είναι ομοιογενής σε όλες τις χώρες, αλλά εξαρτάται από το επίπεδο των βασικών υποδομών. Η πληροφορική αποτελεί ένα νέο ισχυρό μέσο στα χέρια του ανθρώπου, με άπειρες δυνατότητες. Μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του ρόλου του πολίτη και της δημοκρατίας, στην αποκέντρωση της γνώσης²⁰, της πληροφορίας, στην άμβλυση των πολιτικών και των κοινωνικών ανισοτήτων, ή αντίστοιχα στην ενδυνάμωσή τους, εάν παραμείνει στα χέρια λίγων. «Η τεχνολογία δεν είναι εξ ορισμού παραγωγιστική, ανταγωνιστική, καταναλωτική ή οικολογικά καταστροφική», σύμφωνα με τον Κ. Τσοουκαλάς (Τσοουκαλάς, 1996: 219). Οφείλουμε να κατανοήσουμε το νόημα και τα όρια της σύγχρονης επιστήμης, παρατήρηση του Karl Jasper²¹, η οποία εξακολουθεί να είναι επίκαιρη.

Σύμφωνα με τον Jeremy Rifkin η νέα εποχή χαρακτηρίζεται από την μεταβολή του ρόλου της ιδιοκτησίας. Ο πλούτος δεν περιορίζεται πλέον στον φυσικό πλούτο, αλλά στο πνευματικό κεφάλαιο, στην ανθρώπινη φαντασία και δημιουργικότητα. «Στη νέα εποχή, οι αγορές παραχωρούν τη θέση τους στα δίκτυα και η ιδιοκτησία αντικαθίσταται σταθερά από την πρόσβαση» (Rifkin, 2001: 17). Αναπτύσσεται μια νέα μορφή οικονομίας, η οποία βασιζείται στην ροή άυλων αγαθών, τα οποία απευθύνονται σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά. Η επικοινωνία έχει πλέον καθιερωθεί ως μείζον

²⁰ Σημ. Ο μεξικανός συγγραφέας Carlos Fuentes δηλώνει ότι δεν είναι ένθερμος υποστηρικτής των υπολογιστών, και γενικότερα κρατά μια επιφυλακτική στάση απέναντι σε όλες τις τεχνικές καινοτομίες που μας περιτριγυρίζουν. Παρά ταύτα, δέχεται ότι η σωστή χρήση των ηλεκτρονικών μέσων μπορεί να αποφέρει μεγάλα οφέλη στην κοινωνία των πολιτών (Fuentes, 1997: 22)

²¹ Ένα ερώτημα που θέτει ο Karl Jaspers, στο οποίο καλούμαστε, ακόμα και σήμερα να πάρουμε θέση είναι το εξής: «Βλέπουμε την εποχή της τεχνικής πράγματι μια ειμαρμένη, αλλά ταυτοχρόνως και μια ευκαιρία του ανθρώπου - βλέπουμε, ωστόσο, στον μέγα κίνδυνο και τη δυνατότητα μιας νέας ανύψωσης της ανθρωπότητας - ή βλέπουμε σ' αυτήν μόνο τη συμφορά, όπου η ανθρωπότητα οδηγείται προς την καισαυτοφάνη; Απορρίπτουμε λοιπόν για λόγους αρχής τούτη την εποχή της τεχνικής, στο σύνολό της και οριστικά, -εγειρόμενοι, έτσι, σε δικαστές της ιστορίας - και ζούμε μέσα σε μια πεισματική απελπισία μη αναμένοντας για τους ανθρώπους τους μετά από μας παρά τον αφανισμό;» (Jaspers, 1983: 51, 258-259).

παράδειγμα της νέας παγκόσμιας κοινωνίας (Mattelart, 1997: 11). Όπως υποστηρίζει ο Rifkin (Rifkin, 2001: 446-427) η Εποχή της Πρόσβασης «δεν φέρνει μαζί της μόνο εργαλεία για την οργάνωση της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά και νέους ορισμούς όσον αφορά τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος».

Η έννοια της πρόσβασης δεν χρησιμοποιείται από τον Rifkin με την περιορισμένη έννοια που δηλώνει την πρόσβαση στην τεχνολογία και τα δεδομένα, αλλά με την ευρύτερη «τελεολογική έννοια». Οι νέες τεχνολογίες των επικοινωνιών και τα δίκτυα αποτελούν το μέσο, «τις πύλες και τις εισόδους προς τους καινούριους τρόπους με τους οποίους θα οραματιστούμε το ταξίδι των ανθρώπων στην επερχόμενη εποχή. Ο προσδιορισμός της κοινωνιολογικής φύσης και της πολιτικής σημασίας των σχέσεων πρόσβασης παραμένει το ανολοκλήρωτο καθήκον που μας καλεί».

Στην Εποχή της Πρόσβασης οι ανισότητες της Βιομηχανικής Εποχής παίρνουν νέα μορφή. Το χάσμα ανάμεσα στους κατέχοντες και μη κατέχοντες αντικαθίσταται από το χάσμα ανάμεσα στους συνδεδεμένους και μη συνδεδεμένους στη σφαίρα του κυβερνοχώρου, σε εκείνους που είναι εντός και σε εκείνους που είναι εκτός, στους «ειδήμονες» και «αδαείς». «Μετριέται ποσοτικά με τον αριθμό των δικτύων στα οποία κάποιος συμμετέχει και ποιοτικά με την εμπέδωση των σχέσεών του και τις συνδέσεις με άλλους. Σε μια κοινωνία που οικοδομείται με θεμέλιο την ιδιωτική ιδιοκτησία, εκείνος που κατέχει το φυσικό κεφάλαιο και ελέγχει τα μέσα παραγωγής είναι σε θέση να καθορίζει ποιος θα επιτύχει. Σε μια κοινωνία που οικοδομείται με θεμέλιο τις σχέσεις πρόσβασης, εκείνος που κατέχει τους διαύλους επικοινωνίας και ελέγχει τις διόδους στα δίκτυα καθορίζει ποιος είναι παίκτης και ποιος μένει εκτός παιδιάς²²».

²² Ο J. Rifkin, αναφέρει ότι στην επερχόμενη εποχή, η εξουσία ανήκει στους «φύλακες των πυλών», δηλαδή «σε θεσμούς και σε άτομα που καθορίζουν τους κανόνες και τους όρους εισδοχής και ελέγχουν ποιος θα έχει πρόσβαση και ποιος θα πεπετάει έξω από την οικονομία που βασίζεται στα δίκτυα» (Rifkin, 2002: 324-331).

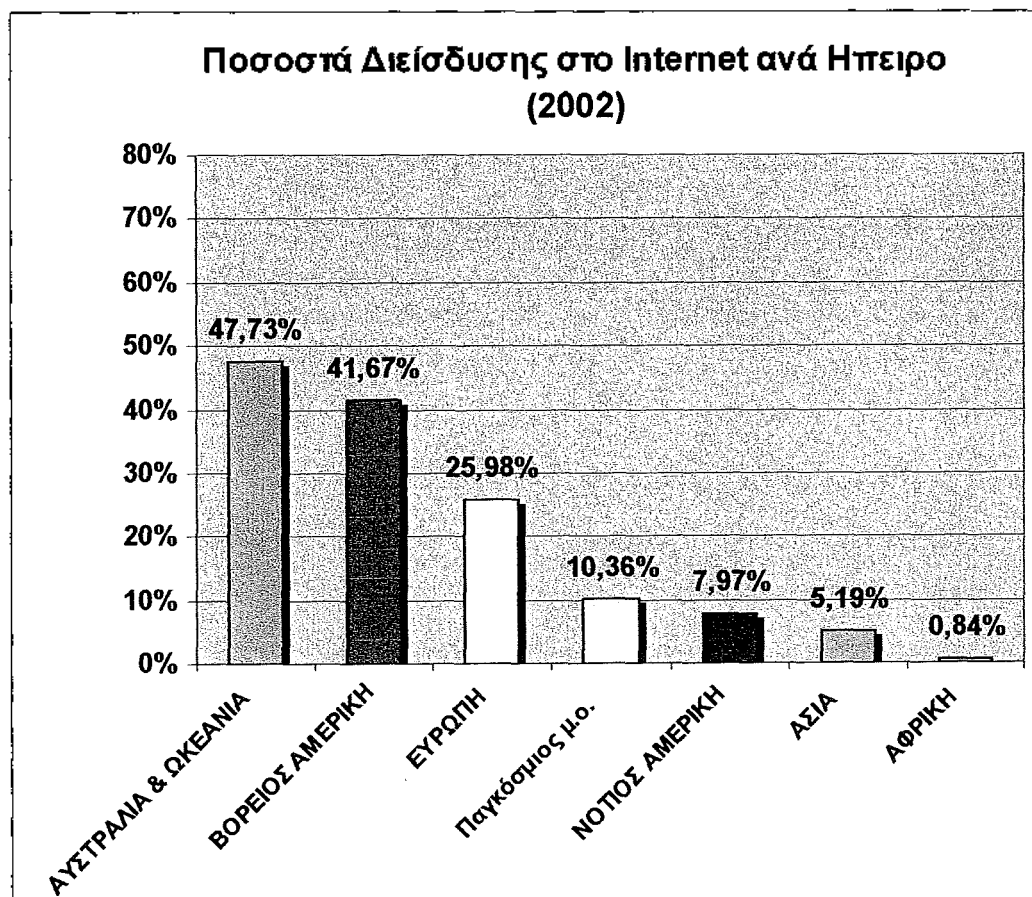
Σύμφωνα με τον Μ. Δερτούζο (Δερτούζος, 1998: 450-451, 2001: 56-57), «αν η Πληροφοριακή Αγορά αφεθεί ελεύθερη να κάνει ό,τι θέλει, θα αυξήσει το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών και μεταξύ πλούσιων και φτωχών ανθρώπων». Με τον όρο “ψηφιακό χάσμα” (ΕΔΕΤ, 2001: 10) αναφερόμαστε στις ανισότητες της ψηφιακής εποχής, όσον αφορά την πρόσβαση τόσο στις νέες τεχνολογίες, της πληροφορίας και της επικοινωνίας όσο και στη χρήση του Internet για ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων. Δεν έχουν όλα τα άτομα τις οικονομικές δυνατότητες, ούτε το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο που θα εξασφαλίσει ίση πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και τα προϊόντα τους. Το Διαδίκτυο είναι “κλειστό” για όλους εκείνους, οι οποίοι αποτελούν και την πλειονότητα του πληθυσμού, που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να εξασφαλίσουν την πολυπόθητη πρόσβαση σ’ αυτό. Επιγραμματικά, η πρόσβαση στο Διαδίκτυο προϋποθέτει (Καϊτατζή-Γουίτλοκ, 2003: 405):

- Αγορά και συντήρηση Η/Υ - περίπλοκων και δαπανηρών εξοπλισμών και περιφερειακών εξαρτημάτων.
- Πάγια και τακτική αντικαταβολή του χρηματικού τιμήματος της συνδρομής πρόσβασης, η οποία πωλείται ως «υπηρεσία προστιθέμενης αξίας»
- Διαρκή αγορά αναλώσιμων και κατάρτιση-εκμάθηση χειρισμού και παραγωγικής αλληλόσχεσης με τα Υ/Σ.

Συνεπώς, παρατηρείται η δημιουργία μιας νέας elite, η οποία μπορεί να απολαμβάνει τις δημιουργίες και δυνατότητες της νέας τεχνολογίας. Παρά τις φιλόδοξες προβλέψεις ενός καλωδιωμένου κόσμου, όπου όλοι θα έχουν την δυνατότητα να απολαμβάνουν τις πολλαπλές δυνατότητες του ψηφιακής επικοινωνίας, οι περισσότεροι άνθρωποι αντιμετωπίζουν ακόμα και σήμερα το πρόβλημα της απλής φυσικής επιβίωσης²³. Υπό το πρίσμα των παραπάνω

²³ Όπως αναφέρεται στην έκθεση του Digital Opportunity Initiative (DOI, 2001: 7) παρά την σημαντική πρόοδο που σημειώνεται σε πολλούς τομείς, ένας στους πέντε ανθρώπους ανά τον κόσμο διαθέτει μόνο ένα δολάριο για τις ημερήσιες ανάγκες, ενώ ένας στους επτά υποσιτίζεται. Σύμφωνα με την παραπάνω έκθεση οι Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (Information and Communications Technology/ICT) δεν αποτελούν πανάκεια

παρατηρήσεων είναι θεμιτό να μιλάμε για «δημοκρατική συμμετοχή στο κυβερνοχώρο» ή για την «κοινωνία της πληροφορίας»; (Καϊτατζή-Γουίτλοκ, 2003: 405-406) Μόνο ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού μπορεί να έχει πρόσβαση στο κυβερνοχώρο, στα δίκτυα, στην πολιτισμική παραγωγή, στους εικονικούς κόσμους και στις προσομοιωμένες ζωντανές εμπειρίες.

Δεδομένα επεξεργασμένα από την ιστοσελίδα

http://cyberatlas.internet.com/big_picture/geographics/article/0,1323,5911_151151,00.html

με στοιχεία βασισμένα κυρίως από το CIA's World Factbook και Nielsen/NetRatings

για όλα τα προβλήματα ανάπτυξης, ωστόσο μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων με τη δημιουργία ισχυρών δικτύων (κοινωνικών και οικονομικών). Οι Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά σε διάφορους τομείς, όπως οικονομίας, υγείας, εκπαίδευσης, συμμετοχής στα κοινά, και άλλους.

Οι 20 χώρες με την μεγαλύτερη διείσδυση χρηστών στο Internet (2002)

Χώρα	Πληθυσμός	Χρήστες Internet	% Διείσδυση
Iceland	279.000	220.000	78,85%
Sweden	8.900.000	6.720.000	75,51%
Australia	19.500.000	12.682.000	65,04%
United States	280.500.000	182.130.000	64,93%
Netherlands, The	16.000.000	10.350.000	64,69%
Hong Kong	7.300.000	4.570.000	62,60%
Denmark	5.400.000	3.370.000	62,41%
Norway	4.500.000	2.680.000	59,56%
Switzerland	7.300.000	4.310.000	59,04%
South Korea	48.300.000	27.800.000	57,56%
United Kingdom	59.800.000	34.300.000	57,36%
Germany	83.200.000	44.130.000	53,04%
New Zealand	3.900.000	2.060.000	52,82%
Canada	31.900.000	16.840.000	52,79%
Singapore	4.452.000	2.310.000	51,89%
Finland	5.200.000	2.690.000	51,73%
Taiwan	22.500.000	11.600.000	51,56%
Austria	8.200.000	3.700.000	45,12%
Japan	127.000.000	56.000.000	44,09%
Portugal	10.080.000	4.400.000	43,65%

Οι 20 χώρες με την μικρότερη διείσδυση χρηστών στο Internet (2002)

Χώρα	Πληθυσμός	Χρήστες Internet	% Διείσδυση
Somalia	7.700.000	200	0,00%
Congo, Democratic Republic of the	55.200.000	6.000	0,01%
Liberia	3.200.000	500	0,02%
Congo, Republic	3.000.000	500	0,02%
Burma	42.200.000	10.000	0,02%
Ethiopia	67.670.000	20.000	0,03%
Turkmenistan	4.600.000	2.000	0,04%
Chad	9.000.000	4.000	0,04%
Iraq	24.000.000	12.500	0,05%
Central African Republic	3.600.000	2.000	0,06%
Tajikistan	6.700.000	5.000	0,07%
Nigeria	129.900.000	100.000	0,08%
Cambodia	12.800.000	10.000	0,08%
Yemen	18.701.000	17.000	0,09%
Burundi	6.400.000	6.000	0,09%
Bangladesh	133.300.000	150.000	0,11%
Niger	10.600.000	12.000	0,11%
Mozambique	19.600.000	22.500	0,11%
Bhutan	2.100.000	2.500	0,12%
Sudan	37.000.000	56.000	0,15%

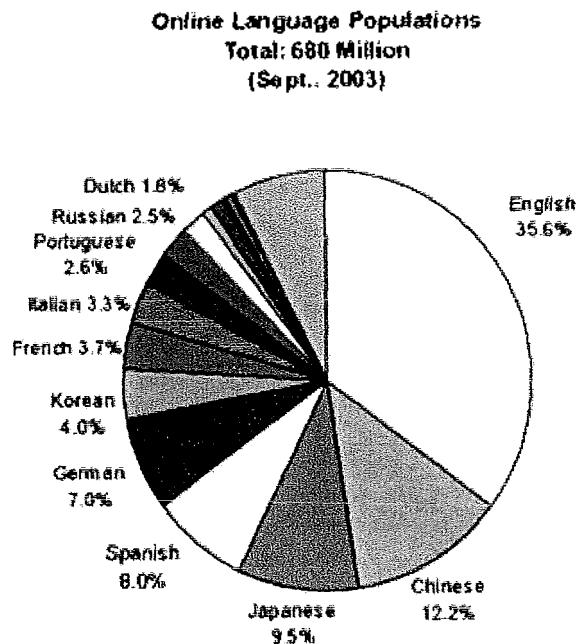
Δεδομένα επεξεργασμένα από την ιστοσελίδα

http://cyberatlas.internet.com/big_picture/geographics/article/0,1323,5911_151151,00.html

με στοιχεία βασισμένα κυρίως από το CIA's World Factbook και Nielsen//NetRatings

Η έλλειψη οικονομικών πόρων, εξοπλισμό (ηλεκτρισμός, τηλεφωνικές γραμμές), αλλά και ο αναλφαβητισμός σπρώχνει στο περιθώριο εκατομμύρια ανθρώπων. Οι χρήστες Διαδικτύου καλούνται να αντιμετωπίσουν και ένα επιπλέον εμπόδιο: την άγνοια της αγγλικής γλώσσας, αφού αυτή χρησιμοποιείται στην πλειονότητα των ιστοσελίδων²⁴. Το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στο Βορρά και Νότο, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στους προηγούμενους πίνακες είναι μεγάλο.

Σήμερα, περισσότεροι από εξακόσια εκατομμύρια άνθρωποι είναι διασυνδεδεμένοι στο Διαδίκτυο. Ωστόσο, αυτός ο μεγάλος αριθμός αντιπροσωπεύει μόνο το δέκα τοις εκατό (10%)²⁵ του παγκόσμιου πληθυσμού. Εάν δεχθούμε την άποψη ορισμένων θεωρητικών που υποστηρίζουν ότι, εκτός από τις εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές, μεγάλο μέρος του ανθρώπινου πολιτισμού (Rifkin, 2001: 424) θα διεξάγεται στους ηλεκτρονικούς κόσμους, το δικαίωμα του μη αποκλεισμού -το δικαίωμα της πρόσβασης- γίνεται όλο και πιο σημαντικό.

πηγή: *Global Reach* (global-reach.biz/globstats) –Παράρτημα Α

²⁴ Βλέπε και πίνακα παραρτήματος Α: Global Internet Statistics (by Language).

²⁵ Βλέπε και πίνακα παραρτήματος Γ: Η πανοραμική άποψη των τεχνολογιών ΤΜΓ στον κόσμο.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την «διάκριση ανάμεσα σε προνομιούχους που αξιοποιούν τις τράπεζες πληροφοριών, το Διαδίκτυο και τις ποικίλες δυνατότητες που προσφέρουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές για να βελτιώσουν τις επαγγελματικές και κοινωνικές τους προοπτικές, και σε “πληροφοριακά φτωχούς” που καταναλώνουν την ψυχαγωγία που προσφέρουν τα ΜΜΕ αλλά έχουν μικρή πρόσβαση στα σύγχρονα προϊόντα της τεχνολογίας» (Λεάνδρος, 2000: 161). Ψηφιακό χάσμα παρατηρείται τόσο στο εσωτερικό των χωρών, ακόμα και σχετικά εύρωστων οικονομιών, όσο και μεταξύ των ανεπτυγμένων περιοχών και των χωρών του Τρίτου Κόσμου, οι οποίες στερούνται βασική υποδομή για την υποστήριξη των υπολογιστών, αλλά και εξειδικευμένο προσωπικό. «Όπως φαίνεται», παρατηρεί ο Γ. Σκαρπέλος, «το Δίκτυο συνδέεται πλέον στενά με την οικονομική, την πολιτική και την πνευματική ανάπτυξη της Δόσης και συχνά χρησιμοποιείται για να θεμελιώσει, να στηρίξει ή και να διευρύνει την οικονομική, την πολιτική και την πνευματική της κυριαρχία επί του Τρίτου Κόσμου» (Σκαρπέλος, 1999: 51).

Τα τελευταία χρόνια πάρα πολλές συζητήσεις γίνονται με αφορμή την μείωση του ψηφιακού χάσματος και στην εξασφάλιση της πολυφωνίας στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Αξίζει να αναφερθούμε στο Σχέδιο Δράσης που υιοθέτησε η Διακυβερνητική Διάσκεψη στη Στοκχόλμη το 1998 (UNESCO, 1998: 17), στο οποίο δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των τεχνολογιών. Ειδικότερα, συστήνεται προς τα Κράτη να προωθήσουν την ανάπτυξη και τη χρήση των νέων τεχνολογιών, καθώς και των νέων υπηρεσιών επικοινωνίας και πληροφόρησης, να τονίσουν τη σημασία της πρόσβασης στις λεωφόρους της πληροφορικής, να προωθήσουν την παροχή υπηρεσιών σε προσιτές τιμές, αλλά και την ισότιμη χρήση των γλωσσών, και να ενθαρρύνουν τη χρήση των νέων τεχνολογιών στις δημόσιες υπηρεσίες. Στις αντιδράσεις για την γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος εντάσσονται και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κοινωνία της

Πληροφορίας, “eSEEurope” και “eEurope+”²⁶. Το eSEEurope (ηλεκτρονική ΝΑ Ευρώπη) αποτελεί μια επιμέρους πρωτοβουλία του Συμφώνου Σταθερότητας, και έχει ως βασικό στόχο την ταχύτερη ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στην περιοχή καθώς και τον προσδιορισμό μέτρων και δραστηριοτήτων που θα αυξήσουν την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις και τον δημόσιο τομέα. Οι τρεις βασικοί άξονες είναι: η ηλεκτρονική διακυβέρνηση (e-government), το ηλεκτρονικό επιχειρείν (e-business) και η ηλεκτρονική εκπαίδευση (e-education). Η πρωτοβουλία eEurope+ (ηλεκτρονική Ευρώπη) απευθύνεται στις υποψήφιες προς ένταξη χώρες, και αφορά δράσεις που στόχο έχουν να αποφευχθεί το ψηφιακό χάσμα μεταξύ των χωρών αυτών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε πάρα πολλές αξιόλογες προτάσεις, που στόχο έχουν την εξάλειψη του ψηφιακού χάσματος και την εξασφάλιση της πρόσβασης όλων των πολιτών στις νέες τεχνολογίες, οι οποίες όμως είτε δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί είτε δεν έχουν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η αξιοποίηση από όλους των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες (όπως συμμετοχή στο Διαδίκτυο), είναι ένα νέο πρόβλημα που καλούμαστε όλοι να αντιμετωπίσουμε (κρατικοί φορείς, εκπαιδευτικοί, γονείς, κ.ά.).

²⁶ Από το site του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης στα Δελτία Τύπου, 3/7/2001 “Πρωτοβουλίες της ΕΕ για την Κοινωνία της Πληροφορίας”, στην διεύθυνση <http://www.ekt.gr/news/releases/010703b.htm>

Δείκτες μέτρησης “ψηφιακού χάσματος” μεταξύ χωρών ²⁷		
Δείκτες Ετοιμότητας Υποδομής	Δείκτες Κοινωνικο-οικονομικής υποστήριξης	
- Πυκνότητα σταθερής τηλεφωνίας (100)	- Κόστος Πρόσβασης Internet	
- Πυκνότητα κινητής τηλεφωνίας (100)	- Επίπεδα εκπαίδευσης	
- Πυκνότητα PC (100)	- PC ή δυνατότητα χρήσης Η/Υ	
- Πυκνότητα Internet Hosts (1000)	- Ρυθμιστικό Πλαίσιο	
- Πυκνότητα Secure Servers (100000)		
Δείκτες μέτρησης “ψηφιακού χάσματος” εντός μίας χώρας		
Προσβασιμότητα	Επιχειρήσεις	Δημόσιος Τομέας
- Ατόμων	- Χρήση ΤΠΕ	- e-government
- Νοικοκυριών	- Μέγεθος και δομή	- χρήση ΤΠΕ
- Αστικών και αγροτικών περιοχών	- Χαρακτήρας	- Υπηρεσίες on-line
- Δεξιότητες ΤΠΕ	- Κλάδος	- Εξοπλισμός ΤΠΕ
- Ηλικία	- Ελλείψεις δεξιοτήτων ΤΠΕ	
- Φύλο	- Τοπικές περιοχές	
- Άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά	- Άλλα	

πηγή: ΕΔΕΤ, Η χρήση του Διαδικτύου και η πολιτική για την ανάπτυξη του Ηλεκτρονικού Επηρεαίν στην Ελλάδα, 2001.

²⁷ Δείκτης “ψηφιακού χάσματος”: “Το ηλικίο της διαφοράς των ποσοστών διείσδυσης Internet της υψηλότερης κατηγορίας από την χαμηλότερη κατηγορία προς το μέσο όρο διείσδυσης για ολόκληρη την ομάδα”, έρευνα ΕΔΕΤ 2001 (ΕΔΕΤ, 2001)

Παγκόσμια Δίκτυα

«Όλοι οι ζωντανοί πολιτισμοί είναι αναγκαία ικανοί να εξάγουν τα αγαθά τους μακριά, να ακτινοβολήσουν. Πολιτισμός που δεν εξάγει ανθρώπους, τρόπους σκέψης και ζωής είναι αδιανόητος. [...] Για έναν πολιτισμό, ζω σημαίνει είμαι ταυτόχρονα σε θέση και να δώσω και να πάρω και να δανειστώ» (Braudel, 1997: 477)

Η χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών στην υπηρεσία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ανταλλαγών, ελαχιστοποιώντας τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου, προκάλεσε την διατύπωση διαφόρων απόψεων σχετικά με το μέλλον της κοινωνίας. Πρόκειται για το τελικό στάδιο της μεταμόρφωσης του κόσμου σε ένα πλανητικό χωριό, όπου η ομογενοποίηση θα είναι το βασικό χαρακτηριστικό, ή μήπως οδηγούμαστε στην εξάλειψη των τοπικών και εθνικών ιδιαιτεροτήτων και γενικότερα της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, προς όφελος των υπερεθνικών επιχειρήσεων; Επέρχεται το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού (Schiller, 1993: 46-50); Μήπως πρόκειται για μια μεταλλαγμένη μορφή του πολιτιστικού ιμπεριαλισμού;²⁸

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι κοινωνίες όλο και περισσότερο συνδέονται με προϊόντα και δίκτυα σε παγκόσμια κλίμακα. Η δυναμική ανάπτυξη της τεχνολογίας των πληροφοριών έχει επιφέρει ριζικές αλλαγές στην οικονομία, την κοινωνία και τον πολιτισμό. Οι κυρίαρχες λειτουργίες και διαδικασίες την εποχή της πληροφορίας οργανώνονται όλο και περισσότερο διαμέσου των δικτύων. Τα δίκτυα συγκροτούν την νέα μορφολογία των κοινωνιών μας και η επικρότηση της δικτυακής λογικής αλλάζει ουσιαστικά την λειτουργία και την έκβαση των διαδικασιών στους τομείς της παραγωγής, της εμπειρίας, της εξουσίας και του πολιτισμού. Από την δεκαετία του '80 (Mattelart, 1997: 11) και έπειτα, άρχισε να χρησιμοποιείται ο όρος παγκοσμιοποίηση

²⁸ Ο Bichara Khader υπογραμμίζει ότι μια από τις πιο «δύσκιμες, αν όχι τις πιο επικίνδυνες εκδοχές του ιμπεριαλισμού είναι ο "πολιτιστικός ιμπεριαλισμός". [...] Το να αφαιρέσεις από ένα λαό τον πολιτισμό του ισοδυναμεί με το να του στερήσεις τις πρώτες του ύλες ή την αυτονομία του» (Khader, 1987: 150-151).

(globalization), προκειμένου να χαρακτηριστεί η φάση της διεθνοποίησης των δικτύων και των συστημάτων.

Σύμφωνα με την θεωρία της “παγκοσμιοποίησης” (globalisation/mondialisation) η σημερινή κοινωνία οδεύει ολοταχώς στην διάλυση κάθε συλλογικής ετερότητας είτε εθνικής είτε ιδεολογικής. Όπως παρατηρεί ο A. Mattelart, «Είναι συχνό φαινόμενο η χρήση φράσεων όπως οι παρακάτω, οι οποίες αποτελούν πραγματικά εγκώμια στη δόξα των δικτύων: “Οι επιστήμονες και οι τεχνολογίες πραγματοποίησαν αυτό που από παλιά οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί προσπάθησαν να εγκαθιδρύσουν: την παγκόσμια αυτοκρατορία... Αγορά κεφαλαίων, προϊόντα και υπηρεσίες, διοίκηση επιχειρήσεων και τεχνικές παραγωγής έχουν γίνει φύσει παγκόσμια... Πρόκειται για ένα παγκόσμιο λαζάρι. Αυτή η νέα ανάπτυξη αναδύεται την ίδια στιγμή που οι τεχνολογίες μεταμορφώνουν την πληροφόρηση και την επικοινωνία”»(Mattelart, 1997: 12).

Ο Francis Fukuyama²⁹, στις αρχές της δεκαετίας του '90, εξήγγειλε “το τέλος της ιστορίας”, το τέλος των ιδεολογιών με την θριαμβευτική κυριαρχία της Δύσης και της φιλελεύθερης δημοκρατίας³⁰ που επέζησε της απειλής του Μαρξισμού, και η οποία αποτελεί την τελική μορφή ελευθερίας. Σύμφωνα με τον Φουκουγιάμα η φιλελεύθερη δημοκρατία παραμένει η μόνη συνεκτική πολιτική προοπτική που συνδέει διάφορες περιοχές και πολιτισμούς σε όλο τον κόσμο. Σ' αυτές τις εξαγγελίες αντιπαρατίθεται ο Ζακ Ντεριντά:

«[...] η ανισότητα της τεχνο-επιστημονικής, στρατιωτικής και οικονομικής ανάπτυξης θα διατηρήσουν μian έμπρακτη ανισότητα

²⁹ Βλ. και συνέντευξη που παραχώρησε ο Francis Fukuyama στις Dijana Sudic και Veronica Zarachowicz, “Το μέλλον μας είναι τα δίκτυα”, δημοσιευμένη στο *Βήμα της Κοριακής*, 24 Αυγούστου 1997, σελ. 6-7. Ο Fukuyama, απόφοιτος του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, καθηγητής Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια George Mason, αναλυτής στην εταιρία μελετών Rand Corporation, εργάστηκε για μεγάλο διάστημα στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, στην υπηρεσία Στρατηγικών Αναλύσεων. Το 1989 προκάλεσε το ενδιαφέρον όλων με το άρθρο του “Το τέλος της Ιστορίας” που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *National Interest*, το οποίο τρία χρόνια αργότερα κυκλοφόρησε ως βιβλίο (Fukuyama, 1992).

³⁰ Σύμφωνα με τον Φουκουγιάμα η ιστορία έχει φτάσει στον ανώτατο στόχο της που είναι η φιλελεύθερη δημοκρατία που συνδέει διαφορετικές περιοχές και κουλτούρες σε όλη την υφήλιο, και η οποία συνοδεύεται από την οικονομία της ελεύθερης αγοράς.

τόσο τερατώδη όσο αυτή που προεξάρχει σήμερα, περισσότερο από ποτέ, στην ιστορία της ανθρωπότητας. Γιατί πρέπει να βροντοφωνάξουμε, τη στιγμή όπου ορισμένοι τολμούν να νεοεναγγελίζονται εν ονόματι του ιδεώδους μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας που επιτέλους κατορθώθηκε σαν το ιδεώδες της ανθρώπινης ιστορίας: ποτέ πριν η βία, η ανισότητα, ο αποκλεισμός, η πείνα και συνεπώς η οικονομική καταστολή δεν ταλάνισαν τόσα ανθρώπινα όντα, μέσα στην ιστορία της γης και της ανθρωπότητας [...] καμιά πρόοδος δεν επιτρέπει να αγνοούμε ότι ποτέ, κατ' απόλυτον έννοια, ποτέ τόσοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά δεν υποδοσώθηκαν, πείνασαν ή εξοντώθηκαν επί της γης.» (Derrida, 1995: 109-110)

Οι οπαδοί της παγκοσμιοποίησης υποστηρίζουν ότι η εθνική ταυτότητα πρέπει να εξαλειφθεί εφόσον αποτελεί άχρηστο απομεινάρι του παρελθόντος³¹, όπως επίσης και κάθε ιδιαιτερότητα (πολιτιστική, γλωσσική³², ιδεολογική, οικονομική κ.ά.), στοιχεία που εμποδίζουν σύμφωνα με την άποψή τους την ανάπτυξη. Η ομογενοποίηση, η καθολίκευση-γενίκευση, θα είναι τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου παγκόσμιου κράτους, στο οποίο κορίαρχη θέση καταλαμβάνει το σύστημα της οικονομίας (Βρύζας, 1997: 33-40). Προς αυτή την κατεύθυνση οδηγούν διεθνείς οργανισμοί και πολυεθνικές εταιρίες, κύριοι συντελεστές της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, καθώς και οι νέες δυνατότητες της τεχνολογίας, οι οποίες επιτρέπουν την παγκοσμιοποίηση των αγορών, μετατρέποντας τις επιχειρήσεις σε “επιχειρήσεις – δίκτυα”.

Ωστόσο, αυτή η λογική συναντάει όλο και περισσότερους επικριτές. Ο κανόνας της ομοιομορφοποίησης τίθεται από πολλούς μελετητές υπό αμφισβήτηση, ενώ νέες απόψεις διατυπώνονται δίνοντας έμφαση στην σημασία της ιδιαιτερότητας³³, του εθνικού και περιφερειακού σε συνδυασμό

³¹ Βλ. και αφιέρωμα στο περιοδικό *Αρδην*, “Παγκοσμιοποίηση ... Μύθος και Πραγματικότητα”, τεύχος 8, Μάιος - Ιούνιος 1997, σελ. 41-44.

³² Cassen, 1987: 88-104.

³³ Η προβολή της ιδιαιτερότητας και της “αυθεντικότητας” σε επίπεδο ατομικό και συλλογικό έναντι της εξωτερικής ομοιομορφίας δεν αποτελεί ηθικό πρόβλημα της εποχής μας. Όπως σημειώνει ο Taylor, ήδη ο Johann Gottlob Herder υπήρξε πρώτος μείζων εκφραστής της μοναδικότητας της ανθρώπινης ύπαρξης που πρέπει να ανακαλυφθεί από το ίδιο το άτομο,

με την ανάπτυξη των παγκόσμιων σχέσεων. Κατά τον Κ. Βεργόπουλο, «η παγκοσμιοποίηση αποτελεί το μυθολογικό πλαίσιο της εποχής μας» (Βεργόπουλος, 1997: 45)³⁴. Με την συχνή αναφορά στην έννοια της παγκοσμιοποίησης η επικρατούσα ιδεολογία επιχειρεί να ερμηνεύσει και να δικαιολογήσει «την επιβολή μονεταριστικών στόχων, την επιβράδυνση των οικονομικών ρυθμών, την αποδιοργάνωση της κοινωνικής συνοχής, τη διόγκωση της ανεργίας, της εξαθλίωσης και των κοινωνικών αποκλεισμών».

Πάρα πολλά ερωτήματα και φόβοι διατυπώνονται από θεωρητικούς (Chesneau, 1996), σχετικά με τον τύπο - το είδος της παγκόσμιας κοινωνίας που επιχειρούν να επιβάλλουν οι πολυεθνικές εταιρίες. Σαφώς σε έναν πλανήτη χαραγμένο από έντονα οικουμενικά προβλήματα (όπως, π.χ. τεράστιες φυσικές και περιβαλλοντολογικές καταστροφές, ανεργία, κακοποίηση παιδιών κ.ά., φαινόμενα που τις περισσότερες φορές οφείλονται στους ρυθμούς που επιβάλλει η παγκόσμια αγορά), η αρχή της απόλυτης κυριαρχίας κάθε κράτους είναι αδύνατο να συμβάλλει στην επίλυση αυτών των προβλημάτων. Πρόκειται για οικουμενικά προβλήματα που αφορούν όλους τους πολίτες αυτού του πλανήτη, καλώντας τον καθένα χωριστά και όλους μαζί να αναλογιστούν τις ευθύνες τους.

Οι παγκόσμιες αυτές αναφορές, δεν σηματοδοτούν την χαραυγή του ολοκληρωτισμού της παγκόσμιας κοινωνίας. Παρά την ελαχιστοποίηση των αποστάσεων μεταξύ των κρατών, κυρίως μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών, την διάδοση παγκόσμιων δήθεν αξιών από τις υπερεθνικές επιχειρήσεις, οι κοινωνίες διατηρούν την πολιτιστική ιδιαιτερότητά τους.

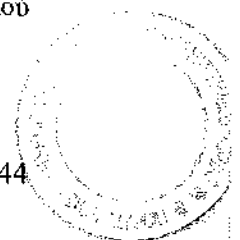
της αυθεντικότητας του ατόμου που τείνει να αλλοιωθεί λόγω των πιέσεων που υφίσταται, αλλά και του λαού που πρέπει να είναι πιστός στην πολιτισμική του παράδοση. Στις απόψεις αυτές σύμφωνα με τον Taylor, μπορούμε «να αναγνωρίσουμε το βασικό μοτίβο του σύγχρονου εθνικισμού στις θετικές και τις αρνητικές του εκφάνσεις». (Taylor, 1997: 77-79, 132σημ.6).

³⁴ Ως "έσχατος μύθος" χαρακτηρίζεται η παγκοσμιοποίηση και από τον Σάββα Μιχαήλ σύμφωνα με τον οποίο, «η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση είναι η αφηρημένη γενικότητα, η νόθα οικουμενικότητα, το ψευδοκαθολικό, χωρίς τον πλούτο του μερικού και του ατομικού, που ενυπάρχουν στο συγκεκριμένο καθολικό». (Μιχαήλ, 1997: 48-49)

Αυτές οι ιδιομορφίες, πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη σε κάθε πρόταση που διατυπώνεται για την επίλυση των οικουμενικών προβλημάτων. Παρά ταύτα, η απάντηση στον πιθανό κίνδυνο ενός ολοκληρωτισμού, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να είναι η “πολιτισμική σχετικότητα” (Chesneau, 1996: 94), το ερμητικό κλείσιμο των κοινωνιών στο σύστημα αξιών και πρακτικών, στην ίδια τους την κουλτούρα θεωρούμενη ως μοναδική, σχεδόν μεταφυσική όπως σημειώνει ο J. Decomoy (Decomoy, 1996). Η απομόνωση δεν οδηγεί στην πολιτισμική εξέλιξη, αλλά στην πολιτισμική στασιμότητα (Βρύζας, 1997: 229-231). Ίσως τέτοιου είδους αντιδράσεις (Naïr, 1996) να αποτελούν την αφορμή ή και την αιτία την έξαρσης του εθνικισμού και του θρησκευτικού φονταμενταλισμού -πολιτικών κινημάτων, τα τελευταία χρόνια, ως μέτρο άμυνας στην κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική απειλή, και ως μέσο υπεράσπισης των ταυτοτήτων. Θρησκευτικές και εθνικές συγκρούσεις, αγώνες για την διαφύλαξη της ταυτότητας, και της παράδοσης, διατύπωση αιτημάτων για επιστροφή στις ρίζες (Mattelart, 1996), αποτελούν μορφές απάντησης στην προσπάθεια της Δύσης για οικονομική και πολιτιστική διεύθυνση και κυριαρχία. Παράδειγμα έξαρσης του φονταμενταλισμού αποτελεί το Ισλάμ, όπου επιχειρήθηκε βίαια και επιπόλαια, μεταφορά δυτικών προτύπων χωρίς να ληφθούν υπόψη οι επιμέρους πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Ο Samuel Huntington³⁵ υποστηρίζει ότι ο πολιτισμικός παράγοντας είναι πρωτεύουσας σημασίας στη διαμόρφωση των ανταγωνισμών και συμμαχιών της παγκόσμιας πολιτικής. Παρήλθε η εποχή των ιδεολογιών και επήλθε η εποχή των πολιτισμών, στην οποία κάθε κράτος προσδιορίζεται βάσει των

³⁵ Ο Samuel Ph. Huntington, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, διευθυντής του John M. Olin Institute for International Affairs, μέλος ποικίλων οργανώσεων, όπως το Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, του Cosmos Club, η Αμερικανική Ένωση Πολιτικών Επιστημών, και με πολλαπλές άλλες δραστηριότητες που τον καθιστούν έναν από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της αμερικανικής γεωπολιτικής, δημοσίευσε το 1989 στο περιοδικό *Foreign Affairs* ένα άρθρο με τίτλο «Η σύγκρουση των πολιτισμών και η αναμόρφωση της παγκόσμιας τάξης», το οποίο προκάλεσε πολλές συζητήσεις. Το άρθρο ακολούθησε η δημοσίευση ενός ομότιτλου βιβλίου, χωρίς την ύπαρξη ερωτηματικού (Huntington, 1996).

πολιτισμικών αξιών: την παράδοση, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τα έθιμα, την ιδιαιτερότητα των θεσμών³⁶. Άποψη του είναι ότι βαδίζουμε προς ένα πολυπολιτισμικό κόσμο, στον οποίο δεν θα υπάρχουν κυρίαρχες δυνάμεις και η Δύση “West and the rest”, παρόλο που θα παραμείνει ο ισχυρότερος πολιτισμός για δεκαετίες ακόμη, δεν θα μπορεί να επιβάλλει πια τις απόψεις της σε άλλες χώρες. Όπως υποστηρίζει, η Δύση παρουσιάζει σημεία “γήρανσης”, δηλαδή οικονομική, γλωσσική και ηθική παρακμή, αφού οι ΗΠΑ μετατρέπονται σε ένα πολυ-πολιτισμικό έθνος. Ο Huntington, “πεσιμιστής” όσον αφορά το μέλλον της δυτικής επιρροής στον κόσμο³⁷ πρεσβεύει την άποψη ότι μετά την κατάρρευση του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού και την σταδιακή αποδυνάμωση του εθνικού κράτους, οι ιδεολογικές και οικονομικές αντιπαράθεσεις αντικαθίστανται από πολιτισμικές: Ισλάμ εναντίον ορθόδοξων, ορθόδοξοι εναντίον καθολικών, κομφουκιανός κόσμος εναντίον ινδικού κτλ. «Η σύγκρουση πολιτισμών θα κυριαρχήσει στην παγκόσμια πολιτική σκηνή [...] Ο επόμενος παγκόσμιος πόλεμος, αν υπάρξει τέτοιος, θα είναι ένας πόλεμος μεταξύ πολιτισμών» (Huntington-McNeil, 1998: 30, 61). Και αυτό γιατί οι διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς είναι καίριας σημασίας, με τεράστιες διαφορές στην ιστορία, την γλώσσα, την κουλτούρα, την παράδοση και κυρίως την θρησκεία, διαφορές που εξαλείφονται πολύ πιο δύσκολα σε σχέση με τις πολιτικές και τις οικονομικές. Η ιδέα της παγκοσμιοποίησης -του ενιαίου κόσμου- αποδεικνύεται φενάκη, ενώ ακόμα και οι παραδοσιακοί πολιτισμοί, κυρίως στις μουσουλμανικές και ασιατικές κοινωνίες, μετά από μια πρώτη φάση δυτικοποίησης, εμφανίζουν αντίστροφες τάσεις αποποίησης των δυτικών αξιών, επιστροφής στις ρίζες, και έξαρσης των φονταμενταλιστικών κινημάτων. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, χρέος της Δύσης, σύμφωνα με την

³⁶ Βλ. “Σύγκρουση πολιτισμών ή τέλος της ιστορίας; Χάντινγκτον και Φουκουγιάμα διαφωνούν για το μέλλον του κόσμου μετά τον Ψυχρό Πόλεμο”, αναδημοσίευση από το *Ραπορτάρι* στην *Καθημερινή της Κοριακής* 28 Σεπτεμβρίου 1997, σελ. 20.

³⁷ Βλ. και εισαγωγή του Γιώργου Καραμυελιά στο (Huntington-McNeil, 1998: 7 κ.έ), και άρθρα στο περιοδικό *Αρδην*, (Καραμυελιάς, 1997, Λαζαρίδης, 1997 και Στοφορόπουλος, 1997)

άποψή του, είναι να προασπιστεί την ενότητά της (Ευρώπη και Βόρεια Αμερική) και τα δικά της συμφέροντά και να προστατεύσει την κουλτούρα της. Κόρια ανησυχία του Huntington, όπως εξάλλου διατυπώνεται σε κείμενό του δημοσιευμένο στο *Βήμα της Κυριακής*³⁸, στις 9 Νοεμβρίου του 1997, είναι η προάσπιση της αμερικανικής παντοδυναμίας, η διασφάλιση της εθνικής ταυτότητας και των συμφερόντων τους, ειδικά μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου.

Σχεδιαστές στρατηγικής στις ΗΠΑ επιδιώκουν να αναλάβουν τον έλεγχο των δικτύων του κυβερνοχώρου επιτυγχάνοντας μ' αυτό το τρόπο την εκμετάλλευση της "άυλης δύναμης"³⁹ (soft power), δηλαδή των τεχνολογιών της πληροφορίας. Σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες εξακολουθούν να διεισδύουν και να επηρεάζουν άλλες κοινωνίες σε όλο τον κόσμο, μεταβιβάζοντας τα προϊόντα τους σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη μέσα από τα δορυφορικά και καλωδιακά κυκλώματα, και γενικότερα διαμέσου της τεχνολογίας. Σ' αυτόν τον ξέφρενο αγώνα δρόμου κινούνται οι υπερεθνικές εταιρίες, οι οποίες επιχειρούν να προσελκύουν και να ελέγχουν υπό το καθεστώς εξάρτησης, τις αναπτυσσόμενες χώρες και τον Τρίτο Κόσμο που παράλληλα προσφέρουν φτηνό εργατικό δυναμικό⁴⁰, χαμηλούς φόρους, και γενικότερα ιδανικές συνθήκες για να φέρουν σε πέρας τις φιλοδοξίες τους. Τα δίκτυα επιτρέπουν την χρησιμοποίηση προσωπικού από όλον τον κόσμο, ελαχιστοποιώντας μ' αυτό το τρόπο το κόστος παραγωγής. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι ανισότητες μεταξύ των ανεπτυγμένων οικονομιών και των φτωχότερων περιοχών του κόσμου εξακολουθούν να παραμένουν τεράστιες.

³⁸ Samuel Huntington, "Ο κόσμος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η αμερικανική παντοδυναμία. Τι είναι εθνικό συμφέρον. Η σύγχυση για τον νέο κόσμο", στο *Βήμα τη Κυριακής*, 9 Νοεμβρίου 1997, σελ. 37-39.

³⁹ Στην "άυλη δύναμη" αναφέρονταν το 1996, παλιό υψηλόβαθμο στέλεχος του Πενταγώνου, κοσμήτορας της σχολής Κένεντυ του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, Joseph Nye βλ. αναλυτικότερα, Richard Falk, «Η νέα αυτοκρατορία της ηλεκτρονικής εποχής» (Falk, 1997).

⁴⁰ Στο Πακιστάν και την Ινδία ανήλικοι εργάτες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους έναντι ασήμαντης αμοιβής προς όφελος των πολυεθνικών εταιριών, βλ. και *Καθημερινή της Κυριακής*, 1 Μαρτίου 1998, σελ. 23.

Κεφάλαιο Δεύτερο - Νέες Τεχνολογίες και Πολιτισμός

Πολιτιστική Δημιουργία και Νέες Τεχνολογίες

«Ένας μουσικός από τη Σενεγάλη συνομιλεί με έναν άλλο στο Δελχί και στην παρέα προστίθεται κάποιος από τη Νέα Υόρκη. Τους παρακολουθούν, σε απευθείας σύνδεση, κάποιον που κατοικούν στην Γκάνα (...)⁴¹.

Βασικοί άξονες μιας πολιτιστικής πολιτικής, η οποία αποβλέπει στην ουσιαστική και ολοκληρωμένη πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας, είναι μεταξύ άλλων:

- η δημιουργία της απαραίτητης πολιτιστικής υποδομής
- η προβολή, ανάπτυξη και η διάδοση των τεχνών
- η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- η καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας και της αγάπης των πολιτών για τις τέχνες
- η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας
- η ενεργητική και συνειδητή συμμετοχή των πολιτών, με την δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών

Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να συμβάλλουν στην υλοποίηση των παραπάνω στόχων, και εάν ναι με ποιο τρόπο;

Σύμφωνα με το Μιχάλη Δερτούζο, «Η τελική δυναμική που θα επιφέρει η Πληροφοριακή Αγορά στο δημιουργικό κόσμο είναι ο εκδημοκρατισμός της τέχνης. Μπορεί να μην είναι η πιο συναρπαστική εξέλιξη, αλλά θα είναι η πιο σημαντική. Ξαφνικά, όλη η παγκόσμια τέχνη θα διατίθεται σε όλους τους ανθρώπους του κόσμου. Ήδη, τα μουσεία όλου του κόσμου βάζουν τα δημοφιλή τους έργα σε CD-ROM και στο Παγκόσμιο Ιστό» (Δερτούζος, 1998: 302). Η πραγματικότητα όμως αντιβαίνει την δεοντολογία. Η τεχνολογία μπορεί να επιτρέπει τον εκδημοκρατισμό της τέχνης, ισχυρά όμως συμφέροντα παρεμποδίζουν την υλοποίηση αυτής της εξέλιξης. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου η RIAA, η ένωση που εκπροσωπεί τις

⁴¹ «Δύο μουσικοί ψηφιακοί ανθρωπολόγοι». Συνέντευξη, Η Καθημερινή, 12/10/2003

μεγαλύτερες διοκογραφικές εταιρίες, υποβάλλει μηνύσεις για καταπάτηση πνευματικών δικαιωμάτων⁴². Επιπλέον, διάφοροι πολιτιστικοί οργανισμοί διστάζουν να προχωρήσουν στην ψηφιοποίηση των συλλογών που διαθέτουν όσο εκκρεμούν ζητήματα που αφορούν την κατοχύρωση των πληροφοριών ως πνευματική ιδιοκτησία. Από την άλλη πλευρά, ποιος αποφασίζει τι πρέπει να ψηφιοποιηθεί και εν κατακλείδι ποιος διαχειρίζεται την γνώση⁴³; Μπορούμε να μιλάμε για τη συγκρότηση αντικειμενικής γνώσης, ή έχουμε τη διαμόρφωση ενός συστήματος γνώσης ιδεολογικά προσανατολισμένο; Όπως σημειώνει ο J.-F. Lyotard:

«Εξετάζοντας τη σημερινή καταστατική θέση της επιστημονικής γνώσης, διαπιστώνουμε ότι, ενώ η τελευταία φαίνεται πιο υποταγμένη από ποτέ στις εξουσίες και ότι με τις νέες τεχνολογίες διατρέχει τον κίνδυνο να καταστεί ένα από τα κύρια πεδία των συγκρούσεών τους [...] ποιος αποφασίζει για το τι είναι γνώση, και ποιος ξέρει τι πρέπει να αποφασίσουμε; Το ζήτημα της γνώσης την εποχή της πληροφορικής είναι περισσότερο από το ζήτημα της διακυβέρνησης». (Lyotard, 1993: 41)

Ωστόσο, σήμερα, παρά τις διαφορετικές απόψεις, όλο και περισσότερο υπογραμμίζεται ο ρόλος των τεχνολογιών στον τομέα της δημιουργίας. Είναι γεγονός, ότι στο Internet μπορούμε να απολαύσουμε συμφωνίες και θεατρικά έργα, ενώ σύμφωνα με τον Δερτούζο, περισσότερη τέχνη online θα προέλθει από όλους αυτούς (εταιρίες media, αίθουσες τέχνης, πανεπιστήμια, θεατρικές ομάδες, συγγραφείς, ζωγράφους, ποιητές, γλύπτες, συνθέτες, και πολλούς άλλους), οι οποίοι θα ενδιαφέρονται να επιδείξουν τα προϊόντα τους σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο κοινό, για «επαγγελματικούς, εμπορικούς ή σχετικούς με την περηφάνια λόγους και με την ελπίδα να βρουν νέους υποστηρικτές».

Πράγματι, οι καλλιτέχνες-δημιουργοί από παλιά συνηθίζουν να χρησιμοποιούν τα υλικά ή τα μέσα που τους παρέχει η τεχνολογία για να

⁴² Τα ζητήματα που αφορούν την διακίνηση των προσωπικών δεδομένων και την κατοχύρωση των πληροφοριών ως πνευματική ιδιοκτησία εξετάζονται και στη μελέτη DigiCULT (European Commission, 2002).

⁴³ «Ποιος διαχειρίζεται την μνήμη; Μια περιγραφική ανάλυση θα περιλάμβανε υποχρεωτικά το κράτος και τους μηχανισμούς που άμεσα ή έμμεσα εξαρτώνται από αυτό, τους θεσμούς κάθε λογής, τα άτομα[...]» (Ανδρεάδης, 1989: 18)

υλοποιήσουν τα έργα τους, άλλοτε αυτούσια (όπως για παράδειγμα τον πάπυρο, το χαρτί, το πιεστήριο κ.ά.), άλλοτε προσαρμόζοντάς τα στις δικές τους ανάγκες και εμπνεύσεις (όπως θεατρικές μηχανές, χρώματα ζωγραφικής κ.ά.), και άλλοτε κατασκευάζοντας οι ίδιοι ή ζητώντας από τεχνίτες ή μηχανικούς να τους κατασκευάσουν εργαλεία και μέσα ειδικά για τη δική τους χρήση (π.χ. μουσικά όργανα). Συνεπώς, τα μέσα ή εργαλεία αποτελούν ένα από τα σημεία στα οποία η Τέχνη συναντά την Τεχνολογία. Η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει νέες ευκαιρίες καλλιτεχνικής δημιουργίας, προκαλώντας ταυτόχρονα πολλές συζητήσεις για την ταυτότητα αυτών των έργων αλλά και για την θετική- δημιουργική αλληλεπίδραση ή αντιθέτως την αρνητική- αλλοτριωτική επιρροή που μπορεί να έχουν τα μέσα στον δημιουργό και στον τελικό αποδέκτη, το κοινό. Οι νέες τεχνολογίες παρέχουν απεριόριστες δυνατότητες δημιουργίας και επεξεργασίας υλικών για την κατασκευή καλλιτεχνικών έργων, αλλά ταυτόχρονα επιβάλλουν περιορισμούς στον τρόπο προσδιορισμού και διερεύνησης αυτών των υλικών (Μαρμαράς, 1990: 131-132).

Όπως χαρακτηριστικά, αναφέρει ο Χουάν Λουίς Θεμπριάν, «Στο Χόλιγουντ, το δίκτυο υψηλής ταχύτητας και μεγάλου εύρους του ομίλου Drums, δημιουργημένο από τη Sprint, επιτρέπει σε κινηματογραφικές επιχειρήσεις δημιουργούς και παραγωγούς ταινιών, να εργάζονται από κοινού εν σειρά σε πραγματικό χρόνο» (Cebrián, 2000: 22). Μ' αυτό τον τρόπο μειώνεται κατά πολλούς μήνες ο χρόνος παραγωγής, επιτυγχάνεται μέσω του Διαδικτύου η συνεργασία με επαγγελματίες δημιουργούς σε οποιοδήποτε μέρος και αν βρίσκονται, διευκολύνεται η συνεργασία παραγωγών, σκηνοθετών και δημιουργών. Από την άλλη οι ψηφιακές τεχνικές σήμερα παρέχουν πάρα πολλές δυνατότητες, όπως να αναμειγνύουν εικόνες προερχόμενες από οποιανδήποτε πηγή, να τις «διορθώνουν», να τις προσαρμόζουν στις επιθυμητές διαστάσεις, να συνθέτουν εκ του μηδενός ντεκόρ και

φανταστικούς ηθοποιούς και άλλα πολλά⁴⁴. Σε ταινίες, όπως το *Abyss Terminator 2* του James Cameron ή ακόμα και το *Jurassic Park* του Steven Spielberg, επιτεύχθηκε ο συνδυασμός συνθετικών και φυσικών εικόνων που μας μεταφέρουν σε μια εικονική πραγματικότητα, σε μια “νέα πραγματικότητα”. Ο κινηματογράφος αποτελεί μία μόνο, από τις αμέτρητες εφαρμογές της τεχνολογίας στην βιομηχανία του περιεχομένου, στην οποία περιλαμβάνονται διάφοροι φορείς, όπως οι εκδοτικοί οίκοι, τα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά δίκτυα, η κινηματογραφική βιομηχανία, αλλά και πολιτιστικοί οργανισμοί, όπως τα μουσεία και οι βιβλιοθήκες.

Εκτός από τις παραπάνω εφαρμογές, στην κοινωνία της πληροφορίας δημιουργούνται νέες ευκαιρίες για την επικοινωνία αλλά και την απόλαυση των πολιτιστικών αγαθών. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι έχουν την δυνατότητα να βλέπουν, να απολαμβάνουν και να δημιουργούν την τέχνη. Εγκυκλοπαιδείες, εκθέσεις ερευνητών, προγράμματα έρευνας εργαστηρίων, σύνθεση ερευνητικών ομάδων και ηλεκτρονικές διευθύνσεις, πρόσβαση σε βιβλιοθήκες, μουσεία, προγράμματα επιμόρφωσης, και πολλές άλλες δυνατότητες καθιστούν το Δίκτυο μια νέα υποδομή μόρφωσης. Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να διεγείρουν την δημιουργική φαντασία και την πρωτοβουλία του καθενός σε μεγάλο βαθμό. Γραπτό, φωτογραφικό, οπτικο-ακουστικό, υλικό, ακόμα και στοιχεία εικονικής πραγματικότητας ενσωματώνονται αρμονικά στο Internet. Η διαδικασία της προσομοίωσης μέσα από τον υπολογιστή βρίσκει σήμερα πολλές εφαρμογές, επιτρέποντας παράλληλα μια ανοιχτή, σύνθετη και διεπιστημονική γνώση⁴⁵.

Οι νέες τεχνολογίες, μέσω της αλληλεπίδρασης (*interactive technology*), επιτρέπουν στους χρήστες να μαθαίνουν με πολλούς και διαφορετικούς

⁴⁴ Αυτές οι ψηφιακές τεχνικές, οι οποίες επιτρέπουν την κατά βούληση επέμβαση και διόρθωση κάθε εικόνας, ελλοχεύουν, υποστηρίζει ο Phillippe Queau, τον κίνδυνο να γίνουμε μια μέρα “αναλφάβητοι της εικόνας”, γι’ αυτό είναι απαραίτητο να μάθουμε, όσο το δυνατόν συντομότερα να κρατάμε μια στάση σύνθεσης, αποστασιοποίησης και σκεπτικισμού (Queau, 1997: 59, 1998).

⁴⁵ Βλ. και Jacques Robins, «τεχνολογία: πρόοδος ή απειλή;» (Robins, 1996).

τρόπους, όπως μέσω της θέασης, της ακοής, της ανάγνωσης της πράξης και της μίμησης. Σύμφωνα με τον Larry Friedlander, «το ίδιο το μέσο είναι σε θέση να μας εμπλέξει όχι μόνο διανοητικά, αλλά αισθητικά, δραματουργικά και αισθητηριακά» (Friedlander, 1995: 166). Ορισμένα sites επιτρέπουν στους χρήστες να δημιουργούν, αλλά και να επεμβαίνουν δυναμικά, να προσθέτουν ή ακόμα και να αλλάζουν το αρχικό περιεχόμενο. Μέσα από τη διαδικασία της αλληλεπίδρασης οι χρήστες δεν αντλούν απλά πληροφορίες, αλλά τις αφομοιώνουν μετατρέποντάς τες, μέσα από διάφορες πρακτικές, σε δημιουργική γνώση.

Ο ίδιος ο Friedlander σχεδίασε ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικού χαρακτήρα σχετικά με την ιστορία του γαλλικού θεάτρου, το Παρίσι/ Θέατρο. Αξίζει να αναφερθούμε σ' αυτό το πρόγραμμα γιατί αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών την δεκαετία του '90 για την παραγωγή πολιτισμικής γνώσης. Όπως επισημαίνει ο Friedlander, ο χρήστης δεν ερευνούσε μόνο τη σχέση μεταξύ του θεάτρου και άλλων κοινωνικών και πολιτικών ιδρυμάτων, αλλά μπορούσε να προσθέτει και να ρυθμίζει εκ νέου τις πληροφορίες. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η έρευνα αποτελούσε μέρος του προγράμματος, και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και από άλλους χρήστες. Το σύστημα οργανώνονταν σε μια σειρά χαρτών του Παρισιού από τον 12^ο αιώνα μέχρι σήμερα. Οι χρήστες μπορούσαν να πάνε σε οποιαδήποτε ημερομηνία και να διευκρινίσουν το είδος της οικοδόμησης (εκκλησία, παλάτι, σχολείο κλπ.) και το είδος της δραστηριότητας (θέατρο, διοίκηση, εκπαίδευση κλπ.) που τους ενδιέφερε. Μ' αυτό το τρόπο εμφανίζονταν στον χάρτη εικονίδια που παρουσίαζαν όλα τα κτίρια αυτού του είδους που υπήρχαν εκείνη την εποχή, με τις δραστηριότητές τους. Σε κάθε ένα από αυτά τα εικονίδια συνδυάζονταν κείμενο, βίντεο και γραφικά. Για παράδειγμα με το πάτημα ενός κουμπιού μπορούσε ο χρήστης της εφαρμογής να επιλέξει ένα κτήριο που τον ενδιέφερε, και έτσι να έχει στην διάθεσή του μια λίστα με όλα τα θεατρικά έργα που έλαβαν χώρα εκεί, εικόνες από διάφορες καλλιτεχνικές δουλειές, περιγραφικά

κείμενα, και εάν το κτήριο χρησιμοποιούνταν ακόμα, συνεντεύξεις από τους συντελεστές της παράστασης. Δεδομένου ότι το σύστημα σχεδιάστηκε για απόφοιτους σπουδαστές που πραγματοποιούσαν έρευνα στο θέατρο, μπορούσαν να προσθέσουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους υπό μορφή κειμένου, εικόνων, ή ακόμα και βίντεο. Επιπλέον στο πρόγραμμα οι σπουδαστές μπορούσαν να ανεβάσουν σκηνές του κλασικού γαλλικού θεάτρου. Στόχος της εφαρμογής ήταν να διδάξει στους σπουδαστές τις ιστορικές συνθήκες και τους περιορισμούς που διαμόρφωσαν τις παραγωγές. Συνεπώς, ο χρήστης, ο οποίος έπρεπε να παραγάγει μία σκηνή θεατρικού έργου, καλούνταν να επιλέξει από μια μεγάλη βάση δεδομένων, θέατρο, σκηνή και σκηνικό, τους χαρακτήρες και τα κοστούμια τους, αφού για παράδειγμα τον 17^ο αιώνα, διαφορετικά κοστούμια χρησιμοποιούνταν στη τραγωδία, την κωμωδία και το μπαλέτο. Όλες οι επιλογές ελέγχονταν από το πρόγραμμα, και έτσι σε περίπτωση λάθους ενημερώνονταν ο χρήστης ότι αυτή η επιλογή ήταν άκυρη και ότι μπορεί να λάβει τις σχετικές εξηγήσεις. Συνεπώς, ο χρήστης έπρεπε να αναζητήσει νέες λύσεις⁴⁶.

⁴⁶ Στις παραπάνω απόψεις που υπογραμμίζουν τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών, θα πρέπει να παραθέσουμε τη διάκριση μεταξύ "παθητικής" ελευθερίας και "ενεργητικής" ελευθερίας. Θεωρητικά όλοι (δημιουργοί και χρήστες) μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα επιτεύγματα της τεχνολογίας. Στην πραγματικότητα όμως αυτή η δυνατότητα συναντά σοβαρά εμπόδια, όπως την ψηφιακή αγραμματοσύνη, το πολιτιστικό κεφάλαιο και άλλα.

Τα Μουσεία και οι Νέες Τεχνολογίες

Οι ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη την πορεία ανάπτυξης αλλά και τη δομή των μουσείων σε όλο τον κόσμο. Τα εικονικά ταξίδια σε μουσεία, πινακοθήκες, βιβλιοθήκες, και δίκτυα, όπου είναι συσσωρευμένα άπειρα δεδομένα, είναι πλέον γεγονός.

Ο όρος Μουσείο είναι συνδεδεμένος με την συλλογή, καταγραφή, διατήρηση και διαχείριση αντικειμένων με απώτερο στόχο την διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αναφέρουμε δύο ορισμούς⁴⁷ του μουσείου που δόθηκαν από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM), ένα διεθνή μη κυβερνητικό οργανισμό με συμβουλευτικό προς την UNESCO ρόλο:

Το 1946 «ο όρος “μουσείο” περιλαμβάνει κάθε συλλογή ανοιχτή στο κοινό, με καλλιτεχνικό, τεχνικό, επιστημονικό, ιστορικό ή αρχαιολογικό υλικό, συμπεριλαμβανομένων των ζωολογικών και βοτανικών κήπων, αλλά εξαιρουμένων των βιβλιοθηκών, εκτός και αν διατηρούν μόνιμους εκθεσιακούς χώρους»

Το 1960 δίνεται ένας πιο περιεκτικός ορισμός του μουσείου ως «μόνιμου θεσμού που συντηρεί και παρουσιάζει συλλογές αντικειμένων με πολιτιστική ή επιστημονική σημασία, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία».

Όμως το μουσείο εμπεριέχει και τη λειτουργία της επικοινωνίας με το ευρύ κοινό. Σε αντιδιαστολή με την παραδοσιακή αντίληψη του μουσείου που επικρατούσε τη δεκαετία του 1960, σύμφωνα με την οποία βασική προτεραιότητα αποτελούσε η φύλαξη των αντικειμένων, τις τελευταίες δεκαετίες δίνεται έμφαση στο κοινό που το επισκέπτεται και στην πολιτισμική

⁴⁷ Βλ. σχετικά, Δάφνη Βουδούρη (Βουδούρη, 2003: 89-91).

του απόλαυση. Απώτερος σκοπός του μουσείου είναι η ανάπτυξη και η εξοπηρέτηση της κοινωνίας. Σήμερα οι επισκέπτες ενός μουσείου αξιοποιούν μέρος του ελεύθερου χρόνου τους, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις προσωπικές τους ανάγκες (όπως ανάγκη για επικοινωνία, ψυχαγωγία και μάθηση⁴⁸). Σύμφωνα με το ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων ICOM (Κοπεγχάγη 1974, άρθρο 3), τον ευρύτερα σήμερα καθιερωμένο ορισμό του μουσείου, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική αποστολή του ως «ένα ίδρυμα μόνιμο χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοικτό στο κοινό, το οποίο ερευνά, αποκτά, συντηρεί, γνωστοποιεί και κυρίως εκθέτει τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία» (ICOM, 1986)⁴⁹.

Η εξέλιξη αυτή στην έννοια του μουσείου, και η μετατόπιση του κέντρου βάρους από τα αντικείμενα και τις συλλογές στους ανθρώπους, παρουσιάζεται συνοπτικά και στον ορισμό που δίνεται από την Ένωση Μουσείων της Μεγάλης Βρετανίας το 1998:

«Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας».

Υπό το πρίσμα των παραπάνω παρατηρήσεων, σημαντικό ρόλο καλούνται να παίξουν σήμερα οι τεχνολογίες της πληροφορικής και των επικοινωνιών, οι οποίες παρέχουν νέες δυνατότητες όσον αφορά την πολιτική διαχείρισης των συλλογών: καταγραφή, τεκμηρίωση των αντικειμένων, αποθήκευση, ασφάλεια και ασφάλιση, ερμηνεία και παρουσίαση στο κοινό.

⁴⁸ Βλ. σχετικά, Μ. Μούλιου και Α. Μπισόνια, «Μουσειακές Εκθέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική» (Μούλιου-Μπισόνια, 1999)

⁴⁹ Βλ. σχετικά και (Perrot, 1999: 149).

Ενώ στην παγκόσμια σκηνή χώρες, όπως η Αγγλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς, η Αυστρία, η Αγγλία, η Γαλλία και η Νορβηγία, εισήγαγαν την δεκαετία του '80 τις τεχνολογίες της πληροφορίας⁵⁰ στα μουσεία, στην Ελλάδα οι πρώτες εφαρμογές χρονολογούνται από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και έπειτα. Ανασχετικοί παράγοντες στην ανάπτυξη πληροφοριακών συστημάτων κατάλληλων να χρησιμοποιηθούν στον τομέα των τεχνών αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μουσείων, στάθηκαν ορισμένοι μύθοι⁵¹ που αμφισβητούσαν την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στις ανθρωπιστικές επιστήμες.

Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, όλο και περισσότερα μουσεία χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για την τεκμηρίωση και ψηφιοποίηση των συλλογών τους. Αναφέρουμε το Μουσείο Μπενάκη⁵², που αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μουσειακού οργανισμού με ολοκληρωμένα συστήματα ηλεκτρονικής διαχείρισης και το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού⁵³, με

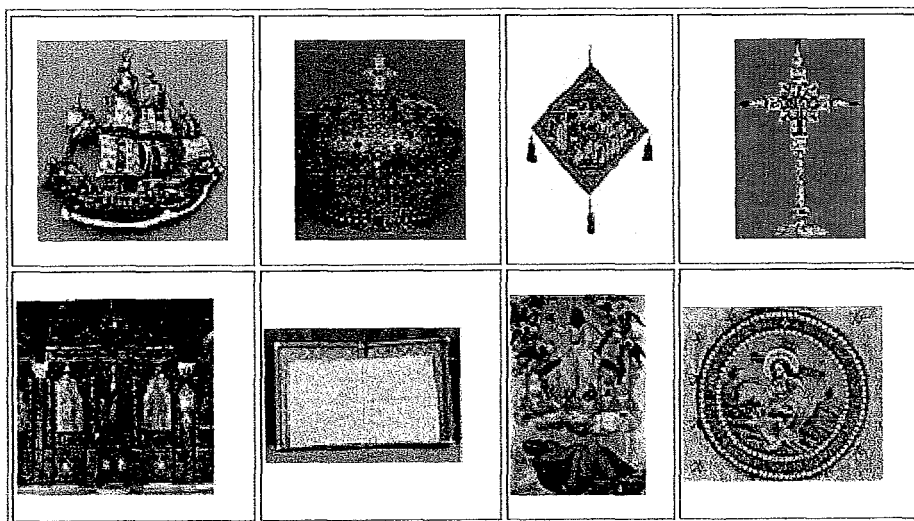
⁵⁰ «Ο όρος τεχνολογίες της πληροφορίας χρησιμοποιείται συχνά ως συντομογραφία ενός εκτενέστερου όρου τεχνολογίες της πληροφορίας και των τηλεπικοινωνιών ή εναλλακτικά, των όρων πληροφορική τηλεματική. Ένας νέος συνώνυμος όρος που χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο ομώνυμο πρόγραμμά της είναι τεχνολογίες της κοινωνίας της πληροφορίας (Information Society Technologies, IST)» (Δάλλας, υπό έκδ. : 18).

⁵¹ Πρβλ. και σελ. 4 της εργασίας

⁵² Το τμήμα Ηλεκτρονικής Τεκμηρίωσης στο Μουσείο Μπενάκη (<http://www.benaki.gr>) χρησιμοποιεί από το 1991 το σύστημα ΚΛΕΙΩ για την τεκμηρίωση των συλλογών του (κατάλογος θρησκευτικών αντικειμένων και κατάλογος συλλογής όπλων). Το σύστημα ΚΛΕΙΩ, το οποίο δημιουργήθηκε στο Ινστιτούτο Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας στην Κρήτη, επιτρέπει την οργάνωση και διαχείριση των πληροφοριών ως βάση γνώσεων σύμφωνα μ' ένα ειδικά σχεδιασμένο σημασιολογικό μοντέλο (Κωνσταντόπουλος, 1994).

⁵³ Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (IME, <http://www.ime.gr>) ιδρύθηκε το 1993 από την οικογένεια Λάζαρου Εφραίμογλου. Είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, με κοινωφελή, πολιτιστικό, μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Στόχος του είναι η διάσωση και διάδοση της ελληνικής ιστορίας και του πολιτισμού, διαχρονικά και διατοπικά αξιοποιώντας σύγχρονα τεχνολογικά μέσα. Για την πραγματοποίηση του παραπάνω στόχου δημιουργεί το Πολιτιστικό Κέντρο «Ελληνικός Κόσμος». Το επιστημονικό ενδιαφέρον του ΙΜΕ επικεντρώνεται στην παρουσίαση της ελληνικής ιστορίας στο Διαδίκτυο και στη δημιουργία Τράπεζας Πληροφοριών για τον μείζονα Ελληνισμό, στη δημιουργία τρισδιάστατων ηλεκτρονικών αναπαραστάσεων μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, στην παραγωγή ντοκιμαντέρ και γενικότερα στην εκπόνηση ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων με περιηγήσεις μέσω των συστημάτων εικονικής πραγματικότητας Κιβωτός και Μαγική Οθόνη και την έκδοση έργων με θέματα την ελληνική ιστορία.

κοινωνική, πολιτιστική, μη κερδοσκοπική χαρακτήρα και στόχο τη διάσωση και διάδοση της ιστορικής μνήμης και παράδοσης, τη συνειδητοποίηση της οικουμενικής διάστασης του Ελληνισμού, καθώς και τη προβολή της συμβολής του στην εξέλιξη του πολιτισμού. Πολλοί ακόμα πολιτιστικοί οργανισμοί και φορείς αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες για την διάσωση και διάδοση της ιστορικής μνήμης. Επίσης, σε αρκετές Μονές εφαρμόζονται, τα τελευταία χρόνια, οι τεχνολογίες της πληροφορίας για την ψηφιοποίηση των ιερών κειμηλίων. Ειδικότερα, στην Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο (<http://www.monipatmou.gr>) βρίσκεται σε εξέλιξη πρόγραμμα ψηφιοποίησης των ιερών κειμηλίων (εικόνες, σκεύη, άμφια) από το σκευοφυλάκιο της Μονής, αλλά και του πλούσιου υλικού της Βιβλιοθήκης (χειρόγραφα βιβλία, έγγραφα, χρυσόβουλα, μολυβδόβουλα, κώδικες κ.ά.). Το υλικό της Ιεράς Μονής, σύμφωνα με τον αρμόδιο του Μουσείου, μπορεί να αξιοποιηθεί από τους ερευνητές, μέσω των ηλεκτρονικών εκδόσεων σε μορφή CD-ROM, αποτρέποντας έτσι τις φθορές των έργων που αποφέρει η συχνή χρήση.

Ιερά αντικείμενα από το Σκευοφυλάκιο της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, (<http://www.monipatmou.gr/skevofilakio/UntitledFrameset-3.html>)

Η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών φαίνεται ότι ανοίγει στα μουσεία νέους ορίζοντες, όσον αφορά την επικοινωνία με το κοινό, η οποία αποτελεί μια από τις πιο θεμελιώδεις λειτουργίες του. Αυτή η μορφή επικοινωνίας δεν

περιορίζεται στην μονοδιάστατη μετάδοση μηνυμάτων (παθητικός δέκτης), αλλά γίνεται αντιληπτή, όπως αναφέρει η Eilean Hooper-Greenhill, ως μια “πολιτισμική διαδικασία” που επιτρέπει την παραγωγή ερμηνείας κατόπιν διαπραγμάτευσης και όχι δια της επιβολής (Hooper-Greenhill, 1999: 48). Η θέση αυτή δεν αποκλείει την παραδοσιακή λειτουργία του μουσείου που περιλαμβάνει άλλες διαδικασίες, όπως συλλογή, έρευνα, συντήρηση, έκθεση αντικειμένων και συλλογών. Αντιθέτως, πρέπει να σημειώσουμε ότι η χρήση του Διαδικτύου στα μουσεία, στην πραγματικότητα συμπληρώνει την επικοινωνιακή δραστηριότητα που αυτά αναπτύσσουν τα τελευταία χρόνια, προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα ατόμων που δεν συνηθίζουν ή δε δύνανται να τα επισκέπονται (όπως, ηλικιωμένοι, ή άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας) και μάλιστα 24ώρες το 24ωρο (Crew-Spies, 2000). Η τέχνη είναι για όλους. Ο συνδυασμός κειμένου, ήχου και εικόνας επιτρέπει την απόλαυση των εκθεμάτων από όλους τους χρήστες, με σχετικά χαμηλό κόστος.

Η αυτόματη ξενάγηση στις εκθέσεις, η ηλεκτρονική σύνδεση των εκθέσεων, η παραγωγή εκπαιδευτικών ηλεκτρονικών εκδόσεων σε μορφή CD-ROM⁵⁴, ο δικτυακός τόπος (museum web site), η ύπαρξη ψηφιακών συλλογών και online βάσεων δεδομένων αποτελούν ορισμένες μόνο από τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών. Οι νέες τεχνολογίες, ουσιαστικά, παρέχουν τα μέσα για την υλοποίηση του δικαιώματος πρόσβασης όλων των ενδιαφερομένων στα εκθέματα του μουσείου, και γενικότερα στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Μ’ αυτό το τρόπο ενισχύεται ο διδακτικός ρόλος και η επικοινωνιακή λειτουργία του παραδοσιακού μουσείου, αφού προσφέρονται εύκολα και γρήγορα στον επισκέπτη οι αναγκαίες πληροφορίες για την κατανόηση του έργου ή του θέματος μιας έκθεσης και υλικό για περαιτέρω

⁵⁴ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Xavier Perrot, η ένωση των Εθνικών Μουσείων πούλησε περισσότερα από 200.000 CD-ROMS με τίτλο «Το Λούβρο: ζωγραφικές και ανάκτορα», γεγονός που μας οδηγεί στη σκέψη πως για χιλιάδες ανθρώπους, το μουσείο του Λούβρου υπάρχει και δια μέσου της προβολής των πολυμέσων (Perrot, 1999: 155).

μελέτη. Επιπλέον, διευκολύνουν την ενημέρωση, την παραγωγή, διαχείριση, διάχυση των πληροφοριών και της γνώσης στο Διαδίκτυο, που συγκαταλέγονται ανάμεσα στους βασικούς στόχους του μουσείου, ενώ παράλληλα παρακινούν τους χρήστες να το επισκεφτούν (Perrot, 1999: 153).

Στην πραγματικότητα, το μουσείο έχει στη διάθεσή του ένα αξιόλογο εργαλείο, το οποίο του επιτρέπει να προβάλει τα αντικείμενά του σε άλλες χώρες, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τους πολύτιμους πολιτιστικούς θησαυρούς, αλλά και ένα μέσο για ν' απευθυνθεί σ' ένα κοινό, το οποίο δε θα είχε διαφορετικά την ευκαιρία να ζήσει την εμπειρία που του προσφέρει η επί τόπου επίσκεψη στους χώρους του μουσείου.

Το ψηφιακό έκθεμα στο Διαδίκτυο

Όπως αναφέρει ο Κ. Δάλλας «μία ιστοσελίδα, μπορεί να μας δώσει πληροφορίες για πολλές διαφορετικές δραστηριότητες του πολιτιστικού αυτού οργανισμού» (Δάλλας, υπό έκδ.: 212-213). Ουσιαστικά, ο ιστοχώρος προβάλλει το προφίλ του πολιτιστικού οργανισμού, τη φυσιογνωμία του, τις πολιτιστικές του δραστηριότητες. Ειδικότερα, ο επισκέπτης της ιστοσελίδας ενός μουσείου μπορεί να έχει φωτογραφική απεικόνιση ενός εικαστικού έργου σε ψηφιακή μορφή και από τη λεζάντα που το συνοδεύει τα βασικά στοιχεία του ευρητηρίου του συγκεκριμένου έργου. Επίσης, μπορεί η ιστοσελίδα να περιλαμβάνει πληροφορίες για μια μεγάλη περιοδική έκθεση που φιλοξενεί το μουσείο στις αίθουσές του, ή ακόμα περισσότερο ηλεκτρονικές παραπομπές ή συνδέσμους που επιτρέπουν ηλεκτρονική ξενάγηση στην περιοδική έκθεση, με μεγαλύτερες φωτογραφίες των έργων και ερμηνευτικά κείμενα. Παράλληλα, ένα μουσείο έχει την δυνατότητα να χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο για την προβολή της ταυτότητάς του ή για την καλλιέργεια της σχέσης του με το κοινό μέσω του ηλεκτρονικού ενημερωτικού δελτίου της ιστοσελίδας, το οποίο οι συνδρομητές παραλαμβάνουν δωρεάν στα εισερχόμενα του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τους. Επίσης, μια ιστοσελίδα παρέχει τη δυνατότητα επικοινωνίας με τον πολιτιστικό οργανισμό, επιτρέπει την έκφραση της

γνώμης για την ποιότητα των υπηρεσιών και των δραστηριοτήτων, τη διατύπωση ερωτήσεων, και άλλα. Τέλος, ένα ηλεκτρονικό πωλητήριο μπορεί να επιτρέπει παραγγελίες αντικειμένων από το πωλητήριο του μουσείου.

Για την δημιουργία ενός ψηφιακού εκθέματος, αλλά και τη σύσταση ενός λειτουργικού ιστοχώρου που θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των χρηστών, αλλά και στους στόχους που θέτει ο πολιτιστικός οργανισμός, απαιτείται η συνεργασία του προσωπικού του μουσείου, όπως: του επιμελητή (curator), τεκμηριωτή (registrar), συντηρητή (conservator), σχεδιαστή (designer), με τους κατέχοντες εξειδικευμένη γνώση σε θέματα ψηφιοποίησης και σύνταξης υπερκειμένου, όπως σχεδιαστές, παραγωγούς, τεχνολόγους πολυμέσων, αναλυτές, προγραμματιστές, βιβλιοθηκονόμους, ειδικούς στις επιστήμες της τεχνολογίας του Διαδικτύου, επιμελητές έκδοσης, συγγραφείς ή κειμενογράφους, μεταφραστές, εκπαιδευτικούς και επικοινωνιολόγους.

Ένα ψηφιακό έκθεμα είναι επιτυχημένο (Douma, 2000): όταν πληροί μια σειρά από προδιαγραφές, όπως:

- Καλό περιεχόμενο
- Αφηγηματικό θέμα και καθοδήγηση
- Ευρηματική πλοήγηση
- Αισθητική/ λειτουργικότητα γραφικών

Αντίστοιχα, ένας ιστοχώρος που στόχο έχει την αποτελεσματικότερη προώθηση των λειτουργιών του προς το κοινό πρέπει να είναι “ελικρινής”, να προσφέρει εύκολη πλοήγηση, ολοκληρωμένη πληροφόρηση για τις δραστηριότητες του οργανισμού (υποδομή, προγράμματα, κ.ά.), και ασφαλώς, να παρέχει στο κοινό τη δυνατότητα να επικοινωνεί μαζί του, να θέτει ερωτήσεις, να ασκεί κριτική, να συμμετέχει. Ειδικότερα, ένας ιστοχώρος πρέπει να διαθέτει (Δάλλας, υπό έκδ.: 238, 268-269):

- Έγκυρα και καλογραμμένα κείμενα
- Κατάλληλη εικονογράφηση

- Υποστήριξη και εποπτικά μέσα
- Εξαιρετική αισθητική και ευχρηστία: προσεγγμένος εικαστικός σχεδιασμός, προειδοποίηση των χρηστών για το μέγεθος των πανοραμικών φωτογραφιών, εύκολος προσανατολισμός (Hannemann-Thuring, 1993: 37-38), (χρήση χαρτών και μηχανών αναζήτησης), ο οποίος δεν θα προκαλεί ανία στους αναγνώστες, αλλά θα τους διεγείρει αυξάνοντας την συγκέντρωσή τους, κ.ά.)
- Εύστοχη χρήση διαδραστικών στοιχείων
- Ταχύτητα και αξιοπιστία στην πρόσβαση

Το έργο Τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγικότητας

Οι νέες τεχνολογίες έχοντας την δυνατότητα να συνδυάζουν ήχους, εικόνες, κείμενα, προσφέρουν ένα καινούριο είδος μέθεξης στα έργα τέχνης. Νέες αισθητικές δυνατότητες διευκολύνουν την έρευνα και συμβάλλουν στην μετάδοση της γνώσης. Ποια είναι όμως η σχέση του πολιτιστικού αγαθού με τις νέες τεχνολογίες; Η μαζική αναπαραγωγή του έργου τέχνης καταργεί τη μοναδικότητα και την πρωτοτυπία του;

Ο Walter Benjamin, ήδη το 1936, στο δοκίμιό του «Το έργο τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγικότητας» (Benjamin, 1978: 12-13, 18) εξηγούσε ότι η μηχανική αναπαραγωγή του έργου τέχνης αποτελεί μια μακροχρόνια ιστορική διαδικασία, και ότι σε κάθε εποχή αντιστοιχούν συγκεκριμένες τεχνικές αναπαραγωγής (όπως ξυλογραφία, χαλκογραφία, λιθογραφία κ.ά.). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Benjamin, η φωτογραφία αποτελεί το πρώτο επαναστατικό αναπαραγωγικό μέσο, αφού «το χέρι αποδεσμεύτηκε για πρώτη φορά στην ιστορία της εικονογραφικής αναπαραγωγής απ' τα σπουδαιότερα καλλιτεχνικά καθήκοντα, που τώρα πια περιέρχονται στο μάτι που κοιτάζει μέσα στον αντικειμενικό φακό». Με την εμφάνιση της φωτογραφίας «η τέχνη ένωσε να πλησιάζει η κρίση, που έπειτα από εκατό χρόνια έγινε πια έκδηλη, αντέδρασε με τη θεωρία της “τέχνης για την τέχνη”

(L' ART POUR L'ART), που είναι μια θεολογία της τέχνης». Η μαζική αναπαραγωγή αντιγράφων με τις φωτογραφικές ανατυπώσεις των πρωτότυπων έργων οδήγησε στις διατύπωση θεωριών για την “καθαρότητα” της τέχνης. Ο Benjamin υποστήριζε ότι η παραγωγή πλήθος αντιγράφων απ’ τη φωτογραφική πλάκα, ανατρέπει και ολόκληρη τη λειτουργία της τέχνης. Τα πρωτότυπα έργα την εποχή της τεχνικής αναπαραγωγικότητας χάνουν την λατρευτική τους αξία, την «αίγλη», την «αύρα» (AURA), το φετίχ της μοναδικότητας⁵⁵. Με διαμετρικά αντίθετα απόψεις εμφανίζονται οι ριζοσπάστες νταταϊστές⁵⁶, φουτουριστές, αλλά και οι Ρώσοι κονστρουκτιβιστές, οι οποίοι παρά τις μεταξύ τους διαφορές απορρίπτουν την ιδέα της τέχνης για τον εαυτό της, ή “την τέχνη της ελίτ” ενώ παράλληλα επιτίθενται κατά του μουσείου, της γκαλερί, της κριτικής και της αγοράς της τέχνης, διότι θεωρούν ότι αλλοιώνουν το νόημα της. Επιθυμούν να φέρουν την τέχνη στο κοινό, εξαλείφοντας τα στερεότυπα της υψηλής τέχνης⁵⁷.

Τη φωτογραφία ακολούθησαν νέα μέσα, τα οποία επέτρεπαν την γρήγορη μηχανογραφική αναπαραγωγή της εικόνας, όπως ο κινηματογράφος, η τηλεόραση και πιο πρόσφατα τα πολυμέσα, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το Διαδίκτυο και άλλα. Με την ψηφιακή αναπαραγωγή όλες αυτές οι διαδικασίες επιταχύνονται. Το τελικό αποτέλεσμα όλου αυτού είναι ότι σήμερα έχουμε έναν αυξανόμενο αριθμό “εικονογραφικής επικοινωνίας”. Αφίσες, κάρτες, τηλεοπτικές εικόνες μας κατακλύζουν καθημερινά

⁵⁵ Στη σημερινή καταναλωτική κοινωνία ωστόσο παρατηρούμε ότι η μαζική αναπαραγωγή συχνά αυξάνει την λατρεία προς το πρωτότυπο έργο, το “φετίχ” του αυθεντικού έργου (έμποροι έργων τέχνης κ.ά.).

⁵⁶ Για τον Walter Benjamin ο ντανταϊσμός αποτελούσε «την πιο πρόσφατη μορφή τέχνης που έβριθε από (...) βαρβαρισμούς» (χοντροκοπιές). «Τα ποιήματά-τους είναι ασυνάρτητα, περιέχουν άσεμνες αποστροφές και κάθε νοητικό κατακάθι της γλώσσας. Το ίδιο συμβαίνει και με τους πίνακές-τους, πάνω στους οποίους προσαρμόζουν κουμπιά ή εισιτήρια (...) «οι ντανταϊστικές εκδηλώσεις εγγυούνταν έναν έντονο περιορισμό, κάνοντας το έργο τέχνης επίκεντρο σκανδάλου. Το έργο τέχνης έπρεπε προπάντων να εκπληρώνει μια λειτουργία: να προκαλεί τη δημόσια αγανάκτηση» (Benjamin, 1978: 33).

⁵⁷ Βλ. σχεπικά Δ. Κοκκινίδη, «Πριν και μετά: το παράδειγμα και η σύγκριση στις εικαστικές τέχνες» στο (Αργυρίου-Γεωργουσόπουλος 1996: 225-226).

εισβάλλοντας ακόμα και στον ιδιωτικό μας χώρο. Το Διαδίκτυο, όπως και η φωτογραφία προσφέρει την δυνατότητα της αναπαραγωγής του πρωτότυπου έργου και επιπλέον επιτρέπει τη διανομή του, οποιαδήποτε χρονική στιγμή σε αμέτρητους χώρους (σχολεία, γραφεία, κ.ά.).

Θα πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι το Διαδίκτυο λειτουργεί συμπληρωματικά, και ότι, όπως θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε στην συνέχεια, σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να υποκαταστήσει το ρόλο του μουσείου. Το Διαδίκτυο είναι ένα τεχνικό μέσο, το οποίο συμβάλλει στην αποκατάσταση της επικοινωνίας του έργου με το κοινό, διευκολύνει την πρόσβαση, και επιπλέον δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να ταξιδέψει στις ιστοσελίδες και να αναζητήσει πληροφορίες που μπορεί να αφορούν τη τεχνοτροπία του καλλιτέχνη (προοπτική, χρώμα, κ.ά) ή τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής, μετατρέποντας το έτσι σ' ένα υπέροχο εργαλείο διδασκαλίας. Με την χρήση ενός υπολογιστή και του κατάλληλου λογισμικού μπορούμε να προβούμε σε μια σειρά από επιλογές, όπως: απομόνωση του έργου τέχνης, ζουμ, μεγέθυνση, σμίκρυνση και άλλες. Τα άτομα προσλαμβάνουν ερεθίσματα (πολιτισμικούς κώδικες- εικονικά σημεία), ενώ παράλληλα μπορούν να προχωρήσουν στην ερμηνεία τους.

Η εικονική αναπαραγωγή των έργων τέχνης με υπολογιστές έχει φτάσει πλέον σε υψηλό βαθμό εκλέπτυνσης, επιτυγχάνοντας ακριβή φωτομετρική, χρωματομετρική και υψηλής ανάλυσης εικόνα. Ωστόσο, οι ψηφιακές απεικονίσεις των έργων τέχνης σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τη διαδικασία της επί τόπου αυτοψίας των πρωτότυπων έργων. Όπως σχολιάζει ο κριτικός Walter Benjamin: «Ακόμα κι από το πιο τέλειο αντίγραφο λείπει ένα πράγμα: το εδώ και τώρα του έργου τέχνης -η ανεπανάληπτη παρουσία του στον τόπο, στον οποίο βρίσκεται» (Benjamin, 1978: 18).

Ο χρήστης του Διαδικτύου μέσα από μια «κατάσταση εσωστρέφειας και απομόνωσης⁵⁸», έρχεται σε επαφή με το έργο τέχνης στην απόλυτη καθαρότητα και ηρεμία (χωρίς θορύβους ή άλλες οχλήσεις), με μια «ψυχρότητα» όμως που του στερεί ίσως την συναισθηματική εμπλοκή και την «θεατρικότητα» που του προσφέρει το στήσιμο μιας έκθεσης στους χώρους του μουσείου. Η πολιτισμική εμπειρία, ή διαφορετικά, η απόλαυση ενός έργου τέχνης αποτελεί κοινωνική, διαλογική και συναισθηματική διαδικασία, την οποία είναι δύσκολο έως σχεδόν ανέφικτο να αντλήσει ο επισκέπτης μέσω του Internet. Ο χρήστης του Διαδικτύου, ο οποίος δεν είναι εξοικειωμένος με το έργο τέχνης, πιθανώς θα χάσει ένα μεγάλο μέρος αυτής της μοναδικής εμπειρίας, πολύ περισσότερο εάν αρκεστεί σε μια επιφανειακή ματιά, χωρίς να μελετήσει το πρόσθετο υλικό που του προσφέρεται.

Από την άλλη πλευρά οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ανάμεσα στον επισκέπτη του μουσείου που διασχίζει εν τάχει τις αίθουσες του προκειμένου να συμμετάσχει στο φετίχ που αυτό δημιουργεί και να αποκομίσει την εξαιρετική εμπειρία της επίσκεψης στο χώρο (αίσθηση γοήτρου και μεγαλείου, Eco, 1992: 41) και όχι για να απολαύσει τα ίδια τα αγαθά, και στον επισκέπτη του Διαδικτύου, ο οποίος μπορεί να αφιερώσει όσο χρόνο επιθυμεί για να θαυμάσει ένα έργο, είναι αβέβαιο ποιος θα θεωρηθεί περισσότερο προνομιούχος.

“Αποθήκευση” της ιστορικής μνήμης

Η εμφάνιση της ηλεκτρονικής και των άλλων συστημάτων αναπαραγωγής και αποθήκευσης των πληροφοριών προσφέρουν πολλές δυνατότητες⁵⁹ στην διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης),

⁵⁸ Έτσι περιγράφει ο U. Eco τον ακροατή του ραδιοφώνου: «Αυτός που ακούει μουσική από το ραδιόφωνο, εφόσον η ακρόαση είναι σκόπιμη, βρίσκεται σε μια ιδιαίτερη κατάσταση εσωστρέφειας και απομόνωσης (...)» (Eco, 1990: 386)

⁵⁹ Βλ. σχετικά (Cebrián, 2000: 75-78).

αλλά και στην μετάδοση των αξιών ενός λαού. Κείμενα, ήχοι εικόνες (όπως έγγραφα, χάρτες, ηχητικές εγγραφές, δελτία, κ.ά.) αποθηκεύονται, αναπαράγονται και διαδίδονται ταχύτατα, εύκολα και φθηνά (παρά το υψηλό κόστος του πρώτου αντιτύπου), μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας.

Αρχικά η εμφάνιση της γραφής και αργότερα η εφεύρεση της τυπογραφίας επέτρεψαν την γραφική απεικόνιση του προφορικού λόγου, συμβάλλοντας έτσι στην αποθήκευση της ιστορικής μνήμης, στην επεξεργασία της αφηρημένης σκέψης και την μεταφορά στους άλλους της δημιουργικής έμπνευσης. Διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (International Council of Museums) και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αναγνωρίζουν τις ραγδαίες αλλαγές που επιφέρουν οι Νέες Τεχνολογίες στο πολιτιστικό γίγνεσθαι⁶⁰.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της Συνάντησης Ειδικών, στο Lund στη Σουηδία (4/4/2001):

«Οι ευρωπαϊκοί πόροι πολιτισμικής και επιστημονικής γνώσης αποτελούν μοναδικό κοινό περιουσιακό στοιχείο που σχηματίζει τη συλλεκτική και εξελισσόμενη μνήμη των διαφορετικών μας κοινωνιών και παρέχει μία στέρεα βάση για την ανάπτυξη των βιομηχανιών περιεχομένου μας σε μια διαρκή κοινωνία της γνώσης».

Τα οφέλη που απορρέουν από την ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος, είναι πολλά. Αυτό όμως που καθιστά αναγκαία την ψηφιοποίηση είναι αφενός η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και αφετέρου «οι σχεδόν απεριόριστες δυνατότητες αναπαραγωγής, σύνθεσης και

⁶⁰ Στη τελική έκθεση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης το 1998, συστήνονται στα κράτη μεταξύ των άλλων, τα εξής:

«Διαμορφώστε τις πολιτικές για τη συντήρηση και την ανάπτυξη των αρχείων, των μουσείων, των βιβλιοθηκών και άλλων πληροφοριών που παράγονται ή/ και που συλλέγονται από τα κυβερνητικά και μη κυβερνητικά ιδρύματα, όπου αυτό είναι εφικτό με τη χρήση της ψηφιοποίησης, και καθιερώστε τους μηχανισμούς για να διευκολύνετε την πρόσβαση σε εκείνο το περιεχόμενο, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης αυτών των ιδρυμάτων ως τριποδισμούς για τις πληροφορίες, την εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση.

Προωθήστε τη γνώση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς με τα εικονικά μέσα που παρέχονται από τις νέες τεχνολογίες.» (UNESCO, 1998: 17)

επαναχρησιμοποίησης»⁶¹ των πόρων που έχουν ψηφιοποιηθεί (έντοπα ή φωτογραφικά υλικά, τεκμήρια, κ.ά.). Η μετεγγραφή του υλικού σε ψηφιακή μορφή αποτελεί προϋπόθεση για την δημιουργία ηλεκτρονικών αρχείων. Η κατάλληλη κωδικοποίηση του ψηφιακών δεδομένων συμβάλλει στην επεξεργασία και διαχείριση της μνήμης. Συνάμα, η δυνατότητα αναπαραγωγής του ψηφιακού αποθέματος διευκολύνει την έρευνα (σύγκριση και μελέτη πολλών αντικειμένων, ανταλλαγή δεδομένων) και επιτρέπει τη διάχυσή του στις ευρύτερες ομάδες κοινού. Σύμφωνα με τις αρχές του Lund, οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν:

- Προσπελάσιμη και ανθεκτική κληρονομιά
- Υποστήριξη για πολιτιστική ιδιαιτερότητα, εκπαίδευση και βιομηχανίες περιεχομένου
- Ψηφιοποιημένους πόρους μεγάλης ποικιλίας και πλούτου (όπως εκθέματα μουσείων, δημόσια έγγραφα, αρχαιολογικοί χώροι, οητικοακουστικά αρχεία, χάρτες, ιστορικά κείμενα και χειρόγραφα)

Τι εννοούμε όμως με τον όρο πολιτιστική κληρονομιά και ποιες μπορεί να είναι οι απειλές της;

Οι όροι πολιτιστικά αγαθά και πολιτιστική κληρονομιά διασαφηνίζονται εννοιολογικά από τις διατάξεις των δύο διεθνών Συμβάσεων της UNESCO: της σύμβασης του 1954 (γνωστή και ως Σύμβαση της Χάγης) για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης, και της Σύμβασης του 1972 για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Στην Σύμβαση της Χάγης αναφέρεται για πρώτη φορά ο όρος «πολιτιστικά αγαθά» (*bien culturel, cultural property*), με τον οποίο

⁶¹ Σύμφωνα με τον Κ. Δάλλα, «η μουσειακή κοινότητα δείχνει να κατανοεί ότι, αν θέλουμε να αναπτύξουμε διαλογικά εκθέματα, πρέπει πρώτα να δημιουργήσουμε και να διαχειριστούμε αισθητά πολύμορφων μέσων, με την προώθηση, για παράδειγμα, προγραμμάτων ψηφιοποίησης ευρείας κλίμακας, με την αποθήκευση πολύμορφων δεδομένων που μπορούν να “ανακυκλωθούν” (χωρίς να εξαιρείται και η πληροφορία με την παλιά και γνώριμη μορφή του κειμένου), με τη μέριμνα για τη χρησιμότητα της πληροφορίας που μεταδίδεται από τα δίκτυα» (Δάλλας, 1996: 31)

δηλώνονται⁶²: τα κινητά ή ακίνητα αγαθά, τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά των λαών, (όπως μνημεία, χειρόγραφα, βιβλία, έργα τέχνης και άλλα). Η έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς» (*patrimoine culturel, cultural heritage*), όπως παρουσιάζεται στη Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς, είναι ευρύτερη, τουλάχιστον όσον αφορά τα ακίνητα αγαθά.⁶³ Αυτό που θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε από τους ορισμούς των δύο συμβάσεων, αλλά και από τους ορισμούς που διατυπώθηκαν σε ορισμένες από τις Συστάσεις που η UNESCO υιοθέτησε από το 1956 έως το 1978, είναι ότι οι δύο όροι πολιτιστικά αγαθά και πολιτιστική κληρονομιά, χρησιμοποιούνται ταυτόσημα, προκειμένου να προσδιορίσουν τα ακίνητα και κινητά αγαθά.

Τα τελευταία χρόνια, σε συνάρτηση με τη διεύρυνση της έννοιας του πολιτισμού, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, που τείνει να αγκαλιάσει τον τρόπο

⁶² «α) Τα αγαθά, κινητά ή ακίνητα, τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον διά την πολιτιστική κληρονομιά των λαών, όπως τα μνημεία της αρχιτεκτονικής, της τέχνης ή της ιστορίας, εκκλησιαστικά ή κοσμικά, οι αρχαιολογικές τοποθεσίες, τα οικοδομικά σύνολα, τα οποία έτσι όπως είναι παρουσιάζουν ενδιαφέρον ιστορικό ή καλλιτεχνικό, τα έργα τέχνης, τα χειρόγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα καλλιτεχνικού, ιστορικού ή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως επίσης οι επιστημονικοί συλλογαί και οι σημαντικοί συλλογαί βιβλίων αρχείων ή πιστών αντιγράφων των αγαθών, τα οποία περιγράφονται κατωτέρω. β) Τα οικοδομήματα των οποίων κύριος και πραγματικός σκοπός είναι η διαφύλαξις ή η έκθεσις των κινητών πολιτιστικών αγαθών ως ορίζονται εις το εδάφιον (α), όπως τα μουσεία, οι μεγάλες βιβλιοθήκες, οι χώροι φυλάξεως αρχείων όπως επίσης και τα καταφύγια τα προοριζόμενα να προστατεύσουν εις περιπτώσιν ενόπλου συρράξεως τα κινητά πολιτιστικά αγαθά, τα οριζόμενα εις το εδάφιον (α). γ) Τα κέντρα, τα οποία περιέχουν σημαντικόν αριθμόν πολιτιστικών αγαθών εκ των οριζομένων εις τα εδάφια (α) και (β) και ονομάζονται «κέντρα περιέχοντα μνημεία».

Από το Νόμο 1114/81, άρθρο 1 (Κύρωση της Σύμβασης της Χάγης).

⁶³ Η έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς», στην Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς περιλαμβάνει:

«μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευαί αρχαιολογικού χαρακτήρος, επιγραφαί, σπήλαια και σύνολα έργων παγκοσμίου αξίας από της απόψεως της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης

σύνολα οικοδομημάτων: ομάδες κτιρίων μεμονωμένων ή ενοτήτων (οικισμών) τα οποία, λόγω της αρχιτεκτονικής των, της ομοιογενείας των ή της θέσεώς των, έχουν παγκόσμιον αξίαν από της απόψεως της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης,

τοπία: έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσεως, καθώς και εκτάσεις περιλαμβανομένων και των αρχαιολογιών χώρων οι οποιαί έχουν παγκόσμιον αξίαν από απόψεως ιστορική, αισθητική, εθνολογική και ανθρωπολογική».

Από το Νόμο 1126/81, άρθρο 1 (Κύρωση της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς).

ζωής μιας κοινότητας (τον υλικό πολιτισμό: κουζίνα, μόδα, τεχνολογία κ.ά., την πνευματική γεωγραφία και τον πνευματικό πολιτισμό: εκπαίδευση, επιστήμες, θρησκεία κ.ά.), όλα αυτά τα συστατικά που συνθέτουν ένα λαό (όπως, ταμπού, πίστες ήθη και έθιμα, τελετουργίες, παραδόσεις, θεσμοί, κώδικες επικοινωνίας), διερύνεται και το περιεχόμενο του όρου της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία περικλείει πολλές κατηγορίες υλικών και άυλων πτυχών της πολιτιστικής μας ζωής. Όπως υπογραμμίζεται στο Σχέδιο Δράσης που υιοθέτησε η Διακυβερνητική Διάσκεψη στη Στοκχόλμη το 1998 (UNESCO, 1998), ο όρος κληρονομιά σήμερα περικλείει όλα τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία, απτά ή άυλα, τα οποία έχουν κληρονομηθεί ή έχουν πρόσφατα δημιουργηθεί. Μέσω αυτών των στοιχείων οι κοινωνικές ομάδες αναγνωρίζουν την ταυτότητά τους και δεσμεύονται να τη βελτιώσουν να την εμπλουτίσουν και να τη μεταβιβάσουν στις μελλοντικές γενεές.

Ο κατάλογος είναι μεγάλος και περιλαμβάνει: τους χώρους της πολιτιστικής κληρονομιάς, τις ιστορικές πόλεις, τα πολιτιστικά τοπία, τους ιερούς τόπους, την υποθαλάσσια πολιτιστική κληρονομιά, τα μουσεία, την κινητή πολιτιστική κληρονομιά, τα χειροτεχνήματα, τα αρχεία και την ψηφιακή κληρονομιά, την κινηματογραφική κληρονομιά, τις προφορικές παραδόσεις, τις γλώσσες, τις γιορτές, τις ιεροτελεστίες και τις πίστες, τη μουσική και το τραγούδι, τις παραστατικές τέχνες, την παραδοσιακή ιατρική, τη λογοτεχνία, τις μαγειρικές παραδόσεις, τα παραδοσιακά αθλήματα και παιχνίδια. Σύμφωνα με την με την πρόσφατη Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO το 2001 (UNESCO, 2001: άρθρο 3), η πολιτιστική διαφορετικότητα θεωρείται ως μία από τις πηγές ανάπτυξης, όχι μόνο οικονομικής, αλλά και μέσο για τη διανοητική, συναισθηματική, ηθική και πνευματική ύπαρξη. Η καταγραφή της πολιτιστικής ποικιλομορφίας του πλανήτη, έχει ως σκοπό αφενός να οδηγήσει στην αποδοχή της διαφορετικότητας και αφετέρου να αποδώσει την αξία που αυτή η διαφορά συνεπάγεται.⁶⁴

⁶⁴ Βλ. σχετικά, Mary Pantou, Alexandra Alexandri, «Reflections on Digital Memory» (Πάντου-Αλεξανδρή, 2003: 203).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ιδιαίτερη μέριμνα δείχνει η UNESCO για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τι εννοούμε όμως με τον όρο προστασία; Στις δύο προαναφερθείσες συμβάσεις, διαφέρει η χρήση του όρου. Η Σύμβαση της Χάγης αναφέρεται στην «διαφύλαξη», δηλαδή στις προετοιμασίες σε καιρό ειρήνης για την αντιμετώπιση ενδεχόμενων κινδύνων από πολεμικές συρράξεις, και στο «σεβασμό» των πολιτιστικών αγαθών, δηλαδή την αποχή σε καιρό πολέμου από πράξεις που ενδέχεται να απειλήσουν την ύπαρξη ή την ακεραιότητά τους. Αντιθέτως, στη Σύμβαση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ο όρος προστασία αναφέρεται στον προσδιορισμό, τη διαφύλαξη, τη συντήρηση, την ανάδειξη και τη μεταβίβαση στις μελλοντικές γενιές των αγαθών της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Σύμφωνα με την Ν. Κόνσολα (Κόνσολα, 1995: 28), «ως προστασία, (...), μπορούμε να θεωρήσουμε μια σειρά διαδικασιών που περιλαμβάνει:

- α) τον εντοπισμό, την επιφανειακή έρευνα (survey) και την ανασκαφή, όπου είναι απαραίτητο,
- β) την καταγραφή και την αρχειοθέτηση,
- γ) τη μελέτη και την τεκμηρίωση,
- δ) τη διασφάλιση από καταστροφή, φθορά, αλλοίωση, κλοπή, παράνομη εξαγωγή κτλ.,
- ε) τη συντήρηση και την αποκατάσταση και
- στ) την αναβάθμιση και τη διευκόλυνση της πρόσβασης του κοινού.»

Πόσο σημαντική μπορεί να είναι σήμερα η χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και για τη γνώση του παρελθόντος; Αρκεί να αναφερθούμε σε ορισμένους από τους κινδύνους που απειλούν τα πολιτιστικά αγαθά, προκειμένου να αποδείξουμε τον ουσιαστικό ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν σήμερα οι τεχνολογίες:

Στην περίπτωση της πνευματικής κληρονομιάς, όπως υπογραμμίζει ο Κ. Δάλλας (Δάλλας, 1999), «οι κίνδυνοι που διατρέχει ο αρχαιακός και ο βιβλιακός πλούτος από τις πλημμύρες, τις πυρκαϊές και, για το πρόσφατο υλικό, από την οξείδωση του χαρτιού - τις λεγόμενες “αργές πυρκαϊές”, όπως και η πολλαπλασιαστική συσσώρευση των υλικών αυτών, έχουν προκαλέσει προ πολλού την ανάγκη μιας συνολικότερης συζήτησης σχετικά με το πρόβλημα της διατήρησης και προστασίας». Στην περίπτωση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς οι κίνδυνοι μπορούν να προέρχονται από την συνεχιζόμενη χρήση, την επίδραση του ανθρώπου ή του κλίματος στην διάρκεια του χρόνου, την τουριστική εκμετάλλευση, αλλά και από τις ίδιες τις μεθόδους των αρχαιολόγων, οι οποίες συχνά έχουν «καταστροφικό και μη αναστρέψιμο χαρακτήρα», αφού αυτές οι επεμβάσεις επιφέρουν την καταστροφή του πλαισίου, όπου βρίσκονταν τα αρχαιολογικά ευρήματα. Στους παραπάνω κινδύνους θα πρέπει να προσθέσουμε «την καθημερινή απειλή της αρχαιοκαπηλίας και της παράνομης εξαγωγής, της καταστροφής από την ανεξέλεγκτη οικοδομική δραστηριότητα της ανατροπής των χρήσεων της επιλεκτικής συντήρησης και προστασίας».

Σύμφωνα με τον Umberto Eco (Eco, 1992: 24), «το αγαθό, από τη στιγμή που εξάγεται από τον τόπο όπου κειτόταν, εκτίθεται σε μια διπλή φθορά, υλική και πολιτιστική και συσχετίζεται με πολυάριθμες συσχετίσεις, όχι όλες νόμιμες». Η υλική φθορά προκαλείται από τη στιγμή της αποκάλυψής του, αλλά και από η χρήση του, ενώ η πολιτιστική φθορά προέρχεται από την «ανάγνωση» του αγαθού αυτού, από την «πολιτιστική επεξεργασία» που υφίσταται. «Συνεπώς η επανεύρεση του αγαθού επιβάλλει όχι μόνο την απελευθέρωσή του φυσικού του στηρίγματος από τα λείπα, υλικά που συσσωρεύτηκαν με το πέρασμα του χρόνου, αλλά επίσης την απελευθέρωση από πολλά παράνομα πολιτιστικά λείπα, που οφείλονται στις ανεξέλεγκτες ροές της επικοινωνίας, λόγιας ή μαζικής».

Τεκμηρίωση πολιτιστικών αγαθών

Τα τελευταία χρόνια, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, αυξάνονται οι προσπάθειες για την εισαγωγή των Νέων Τεχνολογιών σε όλα τα στάδια της ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας, για τη δημιουργία μοντέλων αναπαράστασης καταγραφής και τεκμηρίωσης των δεδομένων. Εφόσον καθίσταται δύσκολη έως ανέφικτη η ολική “φυσική” προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, κρίνεται αναγκαία η “πνευματική” προστασία της, δηλαδή «η διατήρηση των τεκμηρίων που αποτυπώνουν, ως απεικασμα τις παρατηρήσεις της έρευνας σε σχέση με το εμπειρικό πεδίο και τις υποθέσεις και προτάσεις της στο πεδίο του πραγματικού» (Δάλλας, 1999).

Όπως ήδη προβλέπονταν στο Χάρτη του ICOMOS (Βενετία 1964, αρ. 16) (Βουδούρη, 2003: 211) για την αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και χώρων, προβλέπεται ότι οι εργασίες συντήρησης, αποκατάστασης και ανασκαφής, πρέπει να βασίζονται σε τεκμηρίωση, δηλαδή σε αναλυτικές και κριτικές εκθέσεις, εικονογραφημένα σχέδια και φωτογραφίες. Η ανάγκη συστηματικής απογραφής και καταλογογράφησης της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, με τη χρήση σύγχρονων μεθόδων, υπογραμμίζεται και στη σύσταση της UNESCO του 1978 (Βουδούρη, 1992: 112). Με τον όρο «τεκμηρίωση» αναφερόμαστε στη συγκέντρωση όλων των πληροφοριών για τα πολιτιστικά αντικείμενα που έχουν επιλεγεί βάσει κάποιας επιστημονικής μεθόδου και έχουν διατυπωθεί σύμφωνα με μια «επιστημονική γλώσσα». Πρόκειται για μια επίπονη διαδικασία που απαιτεί τη στενή συνεργασία των επιστημών. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η ίδια η διαδικασία της ψηφιοποίησης, βασίζεται στην επιλογή των κατάλληλων πληροφοριών και στη μέθοδο της τεκμηρίωσης. Σήμερα, τα ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα⁶⁵ διευκολύνουν την διαδικασία της καταγραφής/ τεκμηρίωσης των αντικειμένων.

⁶⁵ «Πληροφοριακό σύστημα είναι ένα σύνολο μερών που συνεργάζονται για τη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και μετάδοση πληροφορίας με στόχους την υποστήριξη της λήψης

Στην περίπτωση ενός μουσείου, με τον όρο τεκμηρίωση αναφερόμαστε στη «συγκέντρωση, οργάνωση, αρχειοθέτηση και διαχείριση των πληροφοριών που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τα αντικείμενα του» (Διονυσιάδου, 1993).

Για τη διαχείριση των συλλογών, την καταγραφή, την ανάλυση και αξιοποίηση των πληροφοριών, καθώς και τη γρήγορη και εύκολη πρόσβαση⁶⁶ σ' αυτές, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη ενός μηχανογραφικού συστήματος τεκμηρίωσης. Όπως αναφέρει ο Π. Κωνσταντόπουλος (Κωνσταντόπουλος, 1994) «Οι ανάγκες τεκμηρίωσης πολιτιστικών αγαθών ποικίλουν από την τήρηση απλού μητρώου αντικειμένων έως την διαχείριση και συντήρηση συλλογών και ακόμη την καταγραφή ποικίλων πολιτιστικών πληροφοριών».

Η τεκμηρίωση μπορεί να είναι:

- *διαχειριστική*, όταν χρησιμοποιεί ένα σταθερό σύνολο πληροφοριών για εξυπηρέτηση κυρίως διοικητικών λειτουργιών και για βασική πληροφόρηση. Τα περισσότερα συστήματα με υπολογιστή στηρίζουν τη διαχειριστική τεκμηρίωση, έστω και αν είναι απλά μητρώα. Συνήθως εδράζονται σε συστήματα σχεσιακών βάσεων δεδομένων, τα οποία θεωρούνται ιδανικά για την οργάνωση πληροφοριών σε μορφή πινάκων, την αναζήτηση βάσει τιμών και την παραγωγή αναφορών.
- *πολιτισμική*, όταν αποσκοπεί στην οργάνωση ενός εξελισσόμενου σώματος γνώσεων για τα αντικείμενα, χρήσιμων στην επιστημονική μελέτη και έρευνα. Ο όρος πολιτιστική τεκμηρίωση χρησιμοποιείται για να δηλώσει τα κωδικοποιημένα στοιχεία και άλλα πολύμορφα δεδομένα (εικόνες, ηχητικά και κινηματογραφικά ντοκουμέντα, κείμενα κ.ά.).

αποφάσεων, τον συντονισμό, τον έλεγχο, την ανάλυση και την επικοινωνία σε έναν οργανισμό», (Δάλλας υπό εκδ.: 217).

⁶⁶ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Δ. Βουδούρη «η άσκηση της ελευθερίας της έρευνας στα κρατικά μουσεία της χώρας μας φαίνεται ότι προσκρούει στην πράξη σε σημαντικά εμπόδια. Η έρευνα παρεμποδίζεται καταρχάς από το γεγονός ότι οι αποθήκες πολλών μουσείων δεν είναι «τακτοποιημένες» με κατάλληλη καταγραφή, τεκμηρίωση και ταξινόμηση των αντικειμένων τους...» (Βουδούρη, 2003: 206).

Σύμφωνα με τον Π. Κωνσταντόπουλο το ιδανικό είναι η ύπαρξη και των δύο μορφών τεκμηρίωσης και η διασύνδεσή τους.

Οι βασικές διαδικασίες που ακολουθούνται με την απόκτηση/ εισαγωγή ενός αντικειμένου στον πολιτιστικό οργανισμό (μουσείο, πινακοθήκη, κ.ά.), είναι η απόδοση αριθμού ταυτότητας στο αντικείμενο, και η εγγραφή του στο μητρώο αντικειμένων. Με την ακριβή τεκμηρίωση εξασφαλίζεται η ταξινόμηση των έργων ενός πολιτιστικού οργανισμού, η κωδικοποίηση των πληροφοριών, και παρουσιάζεται ο ρυθμός ανάπτυξης των συλλογών.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η τεκμηρίωση αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία, λόγω της ποικιλότητας φύσης των αντικειμένων και των πληροφοριών που καλούμαστε να ταξινομήσουμε. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην τεκμηρίωση της μουσικής μας παράδοσης (Λιάβας, 1994), είναι απαραίτητο να περιλαμβάνονται τα ακόλουθα στάδια:

- «ενημέρωση από βιβλιογραφική ή αρχειακή έρευνα
- επιτόπια έρευνα με παρατήρηση, συμμετοχή, συνεντεύξεις, με βάση συγκεκριμένα ερωτηματολόγια, και καταγραφή (εικόνα-ήχος)
- μεταγραφή των πληροφοριών στο Μουσείο (ποιητικό κείμενο, παρτιτούρες, κινησιογράμματα και υλικό τεκμηρίωσης). Δημιουργία Τεχνικού Φακέλου για το Αρχείο. Καρτέλες - Ευρετήρια
- αξιοποίηση του Αρχείου με βιβλιογραφικές και μουσικογραφικές εκδόσεις - μελέτες.»

Βασικό εργαλείο της μηχανογράφησης των συλλογών αποτελεί το δελτίο αντικειμένου, το οποίο διευκολύνει την ανεύρεση πληροφοριών από κάθε ενδιαφερόμενο. Η χρηστικότητα του δελτίου ταυτότητας επιτυγχάνεται αν ακολουθούνται στερεότυπες διαδικασίες στη τεκμηρίωση και σταθερή μέθοδος καταγραφής των συγκεκριμένων πληροφοριών με τη χρήση κοινής

ορολογίας⁶⁷, όσο αυτό είναι εφικτό. Με τη βοήθεια τοποποιημένων όρων μπορεί να διευκολυνθεί και να επιτευχθεί η σύνδεση των μουσείων και η πρόσβαση των ενδιαφερομένων στα αρχεία. Σ' ένα δελτίο⁶⁸ πρέπει να περιέχονται κωδικοποιημένες πληροφορίες σχετικά με την κατάταξη του αντικειμένου σε μια κατηγορία ύλης (ξύλο, μέταλλο, πύλος, κ.ά.) ή λειτουργίας (μουσικό όργανο, παιδικό παιχνίδι, ενδυμασία), τη τεχνική κατασκευής, το τόπο κατασκευής και χρήσης, τη χρονολόγησή του, την απόκτηση, τη βιβλιογραφία, φωτογραφία, οπτικοακουστικό υλικό και άλλες παρατηρήσεις.

Όλα τα δελτία αντικειμένου περιέχονται στον κύριο δελτιοκατάλογο του μουσείου ή της πινακοθήκης, στον οποίο ταξινομούνται κατά Αριθμό Ταυτότητας. Η πρόσβαση στα μηχανογραφικά δελτία μπορεί να ελεγχθεί μέσω κωδικών ασφαλείας. Επιπλέον, τα ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα μπορούν να υποστηρίξουν τις γενικότερες διαχειριστικές δραστηριότητες του πολιτιστικού οργανισμού: εκθέσεις, εκδηλώσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, καθώς και στην ανταλλαγή πληροφοριών με άλλους οργανισμούς (βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, κ.ά.).

Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε την μεγάλη σημασία που αποδίδεται τα τελευταία χρόνια στην χρήση των πολυμεσικών καταγραφών για την τεκμηρίωση της σύγχρονης τέχνης, λόγω της βραχυπρόθεσμης ύπαρξης που μπορεί να έχει ένα τέτοιο έργο. Πολλές φορές, για παράδειγμα, ένα σύγχρονο έργο τέχνης ερμηνεύεται σαν μέρος μιας έκθεσης που «στήνεται» σε απόλυτη σχέση με κάποιο συγκεκριμένο χώρο, και συνεπώς παύει να ισχύει μετά το

⁶⁷ Σύμφωνα με την Ιφιγένεια Διονυσιάδου «Η ποικιλότητα φύση των μουσειακών αντικειμένων και η απουσία ουσιαστικής υποδομής στον τομέα αυτό, δημιουργούν συχνά ουσιαστικά προβλήματα στην διαμόρφωση μιας κοινά αποδεκτής από όλον τον μουσειακό οργανισμό ορολογίας σε βασικά πληροφοριακά πεδία των αντικειμένων, όπως η ονομασία, τεχνική κατασκευής, χρονολογική τεχνοτροπική ένταξη κ.ά.» (Διονυσιάδου, 1993).

⁶⁸ Επιγραμματικά το δελτίο αντικειμένου θα πρέπει να περιλαμβάνει τις παρακάτω πληροφορίες τις οποίες θα αναλύει σε στοιχειώδη πεδία: ταυτότητα, περιγραφή - φυσική κατάσταση, κατασκευή, εύρεση, απόκτηση, αποθήκευση, συνάφεια, φωτογράφιση/ συντήρηση, βιβλιογραφία, παρατηρήσεις.

πέρασ της έκθεσης. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η καταγραφή αποτελεί και το μοναδικό τεκμήριο του έργου τέχνης (Καβακλή, 2002).

Τα οφέλη, συνεπώς, που απορρέουν από τη χρήση των νέων τεχνολογιών είναι πολλαπλά, με αποτέλεσμα η αξιοποίηση τους σήμερα να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής για την προστασία της κληρονομιάς και της συλλογικής μνήμης, αλλά και για την διάδοση των πολιτιστικών αγαθών στις ευρύτερες πληθυσμιακές ομάδες. Η διαδικασία όμως της καταγραφής και αξιοποίησης των δεδομένων προϋποθέτει τον σχεδιασμό κατάλληλων πληροφορικών συστημάτων, την επιμόρφωση και εξοικείωση των ατόμων που πρόκειται να χρησιμοποιήσουν τα παραπάνω συστήματα, την εξοικονόμηση πόρων, την διάθεση χρόνου και κόπου.

Στα παραπάνω θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ανάγκη της συνεχούς αναβάθμισης (upgrade) των συστημάτων Hardware και Software. Οι εξελίξεις στον χώρο των τεχνολογιών πληροφορικής (Information Technology - IT) είναι ραγδαία, καθιστώντας έτσι projects, ηλικίας λίγων και μόνο ετών, να φαντάζουν «γερασμένα» ή ακόμα και μη συμβατά (non-compatible) με την τρέχουσα υπερισχύουσα τεχνολογία. Είναι μια πραγματικότητα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι δημιουργοί των εφαρμογών αλλά και οι χρήστες των νέων τεχνολογιών.

Πολιτιστική Κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας»

Η διάσωση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς (τεκμηρίωση μνημείων, εγγράφων, και άλλα), με την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας, αποτελεί βασικό στόχο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» (ΕΠ ΚτιΠ, στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο προϊστάμενος ΕΥΔ Ε.Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας» Θ. Καρούνος (Καρούνος, 2003), σκοπός του προγράμματος είναι:

- Η συντονισμένη και συστηματική τεκμηρίωση, ανάδειξη και αξιοποίηση του Ελληνικού Πολιτισμού στην Κοινωνία της Πληροφορίας
- Η βελτίωση των συνθηκών προσφοράς ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών και η τόνωση της παγκόσμιας και εγχώριας αγοράς

Ο υπουργός Πολιτισμού Ε. Βενιζέλος σε άρθρο του που δημοσιεύθηκε στη μηνιαία περιοδική έκδοση του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»⁶⁹ το 2003, επισημαίνει:

«Με την εφαρμογή και τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογικών επιτευγμάτων αναμένεται να επαναπροσδιορισθεί ο παραδοσιακός ρόλος των μουσείων και των φορέων που διαχειρίζονται και κατέχουν την πολιτιστική κληρονομιά σε ό,τι αφορά την τεκμηρίωση, την παρουσίαση και την προβολή της στο ευρύ κοινό και ταυτόχρονα να αναδειχθούν νέες, εύχρηστες και πιο φιλικές μέθοδοι μαζικής προσέγγισης του πολιτισμού, που αναμένεται να

⁶⁹ Ε. Βενιζέλος, «Στόχος μας η ψηφιακή αποθεματοποίηση και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», *infosoc*, τ. 12^ο-13^ο, Ιούνιος-Ιούλιος 2003, σελ. 3.

δημιουργήσουν νέα προϊόντα και νέες αγορές τόσο στην Ευρώπη, όσο και στον υπόλοιπο κόσμο.»

Στο πλαίσιο του ΕΠ ΚτιΠ και ειδικότερα στον Άξονα 1 Μέτρο 3 «Τεκμηρίωση, αξιοποίηση και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού» συνολικού προϋπολογισμού 119,8 εκατομμυρίων ευρώ, προβλέπονται δράσεις που στόχο έχουν την ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος ώστε να είναι δυνατή η ανάδειξη και η αξιοποίησή του. Ουσιαστικά το μέτρο αυτό έρχεται να συμπληρώσει τις προηγούμενες προσπάθειες του Υπουργείου Πολιτισμού για την προώθηση της ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που πήραμε από το ΟΠΣ (Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα του ΥΠΕΘΟ), έως τις 3/10/2003 ο Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού (ΟΠΕΠ) του Υπουργείου Πολιτισμού, είχε εντάξει 20 έργα συνολικού προϋπολογισμού 35,97 εκατομμυρίων ευρώ (πρβλ. σελ. 78). Έως το Οκτώβριο υπογράφηκαν συμβάσεις ύψους 4,30 εκατ. ευρώ, ενώ έχουν γίνει δαπάνες μόλις 0,05 εκατ. ευρώ. Από τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, παρά τις αξιόλογες προσπάθειες του Υπουργείου Πολιτισμού για την θεμελίωση της ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης (βλ. ΠΟΛΕΜΩΝ, κ.ά.), απαιτείται περισσότερη οργάνωση αλλά και συσπείρωση των ενδιαφερομένων ομάδων. Η ανάγκη αυτή γίνεται επιτακτικότερη εάν λάβουμε υπόψη μας ότι μόλις πρόσφατα έγινε αποδεκτή η εισαγωγή των Νέων Τεχνολογιών σε όλα τα στάδια της ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας (τεκμηρίωση, αρχειοθέτηση κ.ά.), καθώς και στην αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Το Υπουργείο Πολιτισμού οφείλει να αξιοποιήσει άμεσα τις ευκαιρίες που προσφέρονται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος για την προώθηση των έργων της πληροφορικής.

ΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΕΤΡΟΥ 1.3
«Τεκμηρίωση, αξιοποίηση και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού»

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΕΤΡΟΥ

ΚΠΣ	2000-2006
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	1. Παιδεία και Πολιτισμός
ΜΕΤΡΟ	1.3 Τεκμηρίωση, αξιοποίηση και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού
ΦΟΡΕΑΣ/ΕΙΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ/ΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	Υπουργείο Πολιτισμού
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	Ελληνική Επικράτεια
ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΡΟ	Αποδέκτες πολιτιστικού περιεχομένου
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	2000-2006
ΠΕΔΙΟ/Α ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	322 Τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνίας 323 Υπηρεσίες και εφαρμογές για τον πολίτη

Χρηματοοικονομικά στοιχεία

	ΠΟΣΟ ΣΕ ΕΥΡΩ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΤΗ Δ.Δ. ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 1.3	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΑΞΟΝΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ 1		ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	
			%Σ.Κ	% Δ.Δ.	%Σ.Κ	% Δ.Δ.
Συνολικό Κόστος (Σ.Κ.)	119.874.814		28,5		4,2	
Δημόσια Δαπάνη (Δ.Δ.)	106.066.667		25,2	27,1	3,7	4,7
Κοινοτική Συμμετοχή (ΕΠΠΑ)	79.550.000	75	18,9	20,3	2,8	3,5
Εθνική Δημόσια Δαπάνη	26.516.667	25	6,3	6,8	0,9	1,2
Ιδιωτική Συμμετοχή Δανεισμός	13.808.147		3,3		0,5	

Πηγή: http://www.infosociety.gr/content/downloads/2c_metro_1.3.pdf

ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ ΠΟΡΩΝ ΜΕΤΡΟΥ 1.3

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	€ 119,87ΕΚΑΤ.
	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	€ 106,07ΕΚΑΤ.
ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	20
	Π/Υ ΕΝΤΑΞΗΣ (Σ.Κ.)	€ 35,97ΕΚΑΤ.
	%ΣΚ/ΕΠ	30,0%
	Π/Υ ΕΝΤΑΞΗΣ (Δ.Δ.)	€ 35,97ΕΚΑΤ.
	%ΔΔ/ΕΠ	33,9%
	ΠΟΣΟ ΣΥΜΒΑΣΗΣ	€ 4,30ΕΚΑΤ.
	%ΣΚ/ΕΠ	3,6%
	%ΣΚ/ΕΝΤΑΓΜ	12,0%
	ΔΑΠΑΝΕΣ (Σ.Κ.)	€ 0,05ΕΚΑΤ.
	%ΣΚ/ΕΠ	0,0%
	%ΣΚ/ΕΝΤΑΓΜ	0,1%
	ΔΑΠΑΝΕΣ (Δ.Δ.)	€ 0,05ΕΚΑΤ.
	%ΔΔ/ΕΠ	0,0%
	%ΔΔ/ΕΝΤΑΓΜ	0,1%
	ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	ΕΤΠΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΠΣ⁷⁰: 3/10/2003

⁷⁰ Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ) του ΥΠΕΘΟ

Η στρατηγική για τον πολιτισμό στην ΚτΠ. Έργα και Δράσεις

Κατά την διάρκεια του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης χρηματοδοτήθηκαν, κυρίως μέσω του προγράμματος Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΠΕΤ-Π), τα ακόλουθα έργα, τα οποία θα πρέπει να σημειώσουμε ότι είχαν ερευνητικό και πειραματικό χαρακτήρα:

- **ΠΟΛΕΜΩΝ:** Ανάπτυξη συντονισμένων υπηρεσιών πληροφορικής για την τεκμηρίωση, διαχείριση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το έργο διήρκεσε από τα τέλη του 1994 ως και το 1997 και αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος μουσείου για εφαρμογή σε εθνική κλίμακα και ενός συστήματος για το Εθνικό Αρχείο Μνημείων⁷¹.
- **ΔΑΙΔΑΛΟΣ:** Δημιουργία πληροφοριακού συστήματος για την τεκμηρίωση, μελέτη, δημοσίευση και προβολή του αρχαιολογικού και εθνολογικού πλούτου Κρήτης.

Την περίοδο 1994-1999 το Υπουργείο Πολιτισμού χρηματοδότησε από εθνικούς πόρους τα παρακάτω έργα:

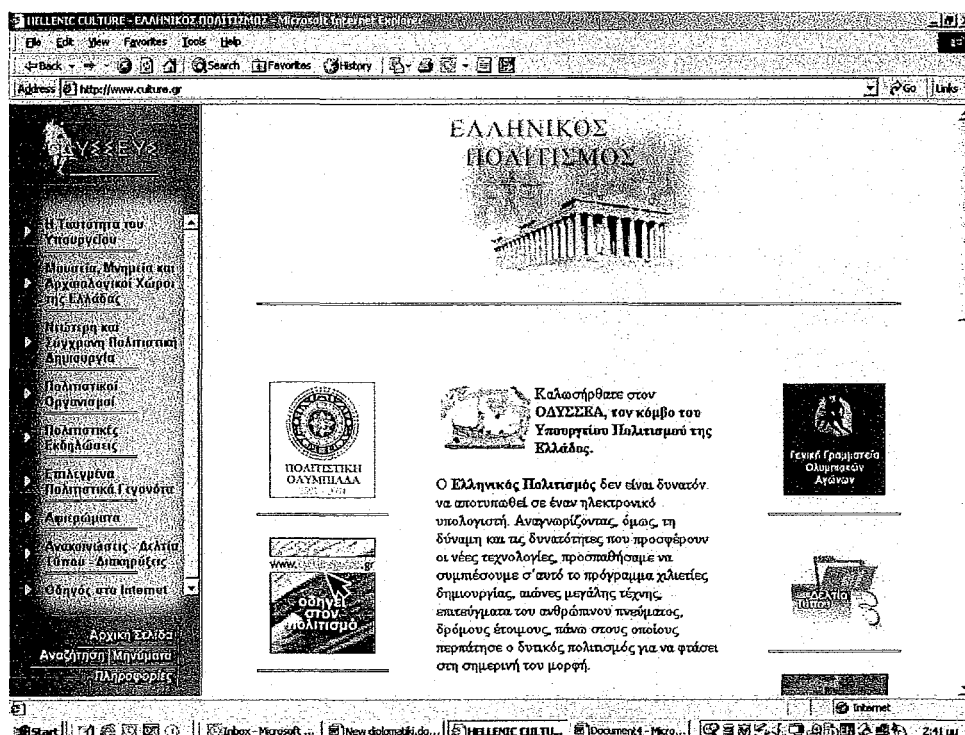
- Δημιουργία του Ενιαίου Πολιτιστικού Πληροφοριακού Συστήματος (ΕΠΠΟΣ).

Είναι ένα σύστημα έργων και μηχανισμών για την ενεργό παρέμβαση στην κοινωνία της πληροφορίας, την πολιτιστική τεκμηρίωση, προβολή και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού, καθώς και την υποστήριξη της διοικητικής λειτουργίας. Ανάμεσα στις δράσεις του ΕΠΠΟΣ αναφέρουμε ενδεικτικά την κατασκευή του

⁷¹ http://www.ics.forth.gr/isl/r-d-activities/national_monuments_record_system-gr.html

πολιτιστικού κόμβου ΟΔΥΣΣΕΥΣ, και την πιλοτική λειτουργία του έργου ΠΟΛΕΜΩΝ.

➤ Δημιουργία και λειτουργία του πολιτιστικού κόμβου ΟΔΥΣΣΕΥΣ στο Διαδίκτυο.

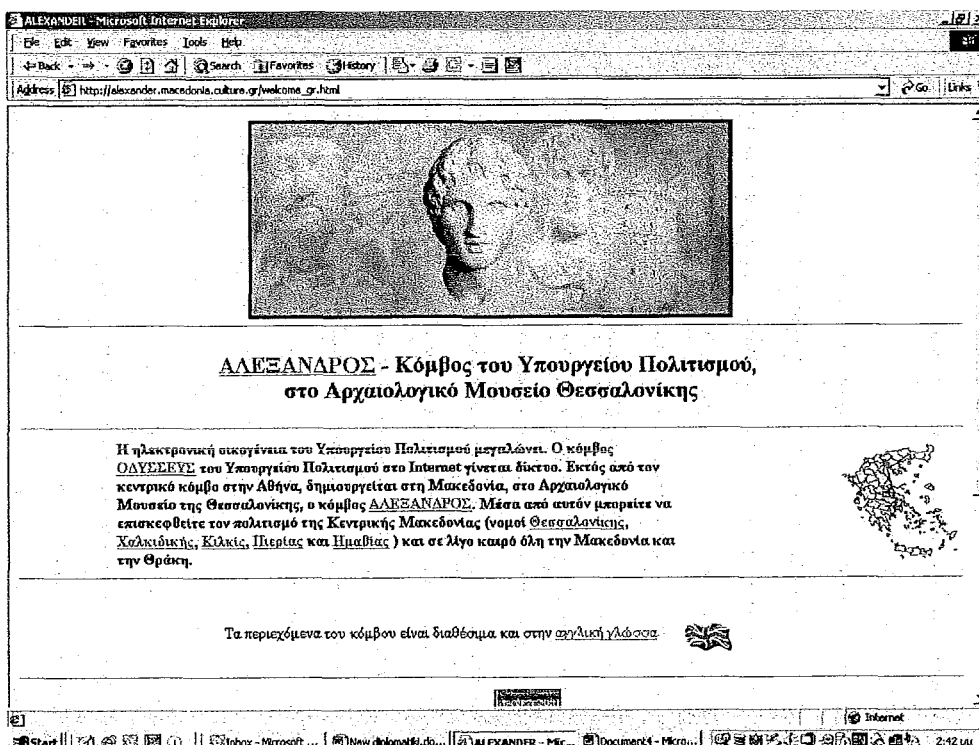

Ο “Οδυσσεάς”, ο οποίος λειτουργεί από το 1995, αποτελεί τον επίσημο διαδικτυακό πρεσβευτή του Υπουργείου Πολιτισμού. Στις 15.000 ιστοσελίδες του παρουσιάζεται μέρος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης δημιουργίας (αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία και μνημεία, πολιτιστικοί οργανισμοί, εκθέσεις και ειδικές εκδόσεις). Το περιεχόμενο του είναι ενημερωτικό, ψυχαγωγικό, εκπαιδευτικό και ο αριθμός των επισκεπτών τους ξεπερνά τους 100.000 το μήνα (περίπου 85% προέρχονται από το εξωτερικό). Ωστόσο τα κείμενά του στεροδνται παραπομπών σε βιβλιογραφία για τους σπουδαστές, καθώς και για όλους εκείνους που θα θελήσουν να προχωρήσουν σε περαιτέρω έρευνα.

Ο "Οδυσσέας", ο οποίος αναπτύσσεται ως προς το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες του περιλαμβάνει:

- Ένα διαδραστικό πολιτιστικό χάρτη της Ελλάδας
- Πολύγλωσσο σύστημα αναζήτησης full text
- On-line πρόσβαση σε πληροφορίες, οι οποίες συνεχώς ανανεώνονται και υποστηρίζονται από βάση δεδομένων, (πολιτιστικές δραστηριότητες, ανακοινώσεις κ.ά.)
- Απομακρυσμένη διαχείριση και συγγραφή περιεχομένου
- Θεματικό κατάλογο πολιτιστικών κόμβων από όλο τον κόσμο
- Λεπτομερή κάλυψη και ειδικές παρουσιάσεις για πολιτιστικά γεγονότα

➤ Δημιουργία του πολιτιστικού κόμβου Αλέξανδρος στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης.

Με την ευκαιρία της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης - Θεσσαλονίκη 1997, δημιουργήθηκε πιλοτικός διακομιστής του ΟΔΥΣΣΕΑ για τη Μακεδονία, στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης. Ο Ιστότοπος - Πύλη εξυπηρετεί περισσότερες από είκοσι Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, και υποστηρίζει τη φιλοξενία, διαχείριση και συντήρηση και άλλων πολιτιστικών οργανισμών, όπως μουσεία και αρχαιολογικοί τόποι. Ωστόσο, μετά από επίσκεψή μας στο συγκεκριμένο site, φαίνεται ότι η προσπάθεια αυτή έχει εγκαταλειφθεί ήδη από το 1998.

- **Υλοποίηση του συστήματος ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ** για την προστασία και εκμετάλλευση ψηφιοποιημένου υλικού της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις τεχνικές Διαχείρισης των Πνευματικών Δικαιωμάτων (του δημοσίου και των δημιουργών) στο Διαδίκτυο (ειδικά για ψηφιακά δεδομένα της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς). Το πρόγραμμα προβλέπει⁷² αφενός την αντιμετώπιση της ηλεκτρονικής σύλληψης με την υδατοσήμανση των φωτογραφιών, και αφετέρου την ανάπτυξη συστήματος ηλεκτρονικού εμπορίου (e-Commerce), σύμφωνα με το οποίο, αυτός που επιθυμεί να αποκτήσει έγκυρη, νόμιμη και υδατοσημασμένη φωτογραφία, υποχρεούται να πάρει άδεια χρήσης πληρώνοντας για τα πνευματικά δικαιώματα ηλεκτρονικά.

- Υλοποίηση έργων από πολιτιστικούς οργανισμούς και από ιδιωτικές εταιρίες (εκδοτικές, πληροφορικής), τα οποία αφορούσαν κυρίως την παραγωγή ηλεκτρονικών εκδόσεων (CD-ROM). Ωστόσο το αυξημένο

⁷² Βλ. και την Συνέντευξη Τύπου του Υπουργού Πολιτισμού Ε. Βενιζέλου με θέμα «Δράσεις στον τομέα της Κοινωνίας της Πληροφορίας», 3.10.2001.

κόστος και η περιορισμένη εσωτερική ζήτηση δυσχεραίνει, ακόμα και σήμερα, την αύξηση παραγωγής τέτοιων εκδόσεων⁷³.

Βασικοί τομείς/ κατηγορίες πράξης του προγράμματος του Υπουργείου Πολιτισμού στην Κοινωνία της Πληροφορίας για το διάστημα 2000-2006, είναι οι εξής⁷⁴:

1. Δημιουργία υποδομών για την δημιουργία ψηφιακού πολιτιστικού αποθέματος

Περιλαμβάνει έργα και δράσεις που οδηγούν στη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών ΤΠΕ για την ψηφιοποίηση και επιστημονική τεκμηρίωση του Ελληνικού Πολιτισμού. Τα αποτελέσματα των έργων θα απευθύνονται κατά κύριο λόγο στην παγκόσμια επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα, αλλά ταυτόχρονα θα αποτελούν εύκολα προσβάσιμο πρωτογενές ψηφιακό υλικό για τη δημιουργία δευτερογενών προϊόντων και υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας.

2. Ανάδειξη, προβολή και επικοινωνία του Ελληνικού Πολιτισμού στην ΚτΠ

Οι δράσεις και τα έργα αυτής της κατηγορίας πράξεων αποτελούν την αιχμή της στρατηγικής για τον πολιτισμό στην ΚτΠ, κατά τα επόμενα χρόνια. Απευθύνονται στον πολίτη της ΚτΠ και επιδιώκουν την ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού και την πολιτιστική επικοινωνία.

Ενδεικτικά περιλαμβάνονται τα εξής:

⁷³ Στο Τεχνικό Δελτίο Μέτρου 1.3 αναφέρεται «η παραγωγή ηλεκτρονικών εκδόσεων με πολιτιστικό αντικείμενο λόγω περιορισμένης εσωτερικής ζήτησης, δεν προσελκύει φιλόδοξους παραγωγούς που θα μπορούσαν να έχουν ως πρόσθετο στόχο τη διεθνή αγορά. [...]». Επιπλέον σημειώνεται ότι οι ηλεκτρονικές εκδόσεις (CD-ROM) δεν «έχουν καταφέρει να παρουσιάσουν ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά και σοβαρές πωλήσεις στην Ελλάδα και κυρίως στο Εξωτερικό» (ΕΠ ΚτΠ, 2003: 2-3).

⁷⁴ Από το site <http://psifis.infosoc.gr>

- Η δημιουργία και η προώθηση ηλεκτρονικών πολύγλωσσων εκδόσεων⁷⁵ για τα σημαντικότερα μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους και Πινακοθήκες της χώρας.
- Η ανάπτυξη πολύγλωσσων εκπαιδευτικών πολιτιστικών εφαρμογών με θέματα γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά και τον σύγχρονο πολιτισμό.
- Η δημιουργία του Ψηφιακού Μουσείου του Ελληνικού Πολιτισμού που θα αποτελείται από ένα σύνολο επιμέρους θεματικών «εικονικών» μουσείων και εκθέσεων και στο οποίο θα παρέχεται πρόσβαση μέσω Διαδικτύου.
- Η ανάπτυξη “Μουσείων και Εκθέσεων Αντίληψης” εντός αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, με τη σύνθεση φυσικών εκθεμάτων και ψηφιακών μέσων.
- Η ανάπτυξη προηγμένων συστημάτων πληροφόρησης του κοινού στα πλέον επισκέψιμα μουσεία και χώρους.
- Η εξέλιξη του πολιτιστικού πληροφοριακού κόμβου ΟΔΥΣΣΕΑ σε Πύλη του Ελληνικού Πολιτισμού στο Διαδίκτυο ως σημείο αναφοράς και ως πηγή ολοκληρωμένης πολιτιστικής πληροφόρησης και προβολής σε πλαίσιο που

⁷⁵ Παράδειγμα αποτελεί η ζωφόρος του Παρθενώνα, η οποία παρουσιάστηκε για πρώτη φορά σε ψηφιακή μορφή (CD-ROM) στις 4/6/2003. Η εφαρμογή αναπτύχθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού, την Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, την Α' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων και το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ). Υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου “Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα Έρευνας και Τεχνολογίας” του ΕΚΤ και χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Κοινωνία της Πληροφορίας”. Πρόκειται για ένα σημαντικό έργο ψηφιακής τεκμηρίωσης και προβολής πολιτιστικού περιεχομένου, «το οποίο απευθύνεται τόσο σε αρχαιολόγους όσο και στο ευρύτερο κοινό, με πίνακα επιλογών (μενού) που περιλαμβάνει εισαγωγή και περιήγηση στη ζωφόρο, περιγραφή των παραστάσεων ανά λίθο, αρίθμηση των λίθων, ελληνική και ξένη βιβλιογραφία και αναφορά στους συντελεστές του έργου». Η εφαρμογή συγκεντρώνει και υπομνηματίζει για πρώτη φορά, στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, «όλους τους σωζόμενους λίθους της ζωφόρου των μουσείων Βρετανικού, Ακροπόλεως και Λούβρου, σε φωτογραφίες των αυθεντικών λίθων και όχι των αντιγράφων». Οι φωτογραφίες έχουν συμπληρωθεί με τα σωζόμενα σχέδια των J. Carrey (1674) και J. Stuart (1751). Το περιεχόμενο του CD-ROM είναι διαθέσιμο στο διαδικτυακό κόμβο του ΕΚΤ, στη διεύθυνση <http://www.ekt.gr/parhenonfrieze>. Βλέπε σχετικά Δελτίο τύπου του ΕΚΤ στις 4/6/2003 <http://www.ekt.gr/news/releases/030604.htm>

εξασφαλίζει την επιστημονική αρτιότητα, την ποιότητα και την πολύγλωσση παρουσία του περιεχομένου.

3. Οικονομική αξιοποίηση - προστασία πνευματικών δικαιωμάτων

Στόχος αυτής της κατηγορίας πράξεων είναι η ανάπτυξη, η απλοποίηση και η διευκόλυνση δράσεων που προσφέρουν οικονομικά οφέλη στην ευρύτερη οικονομία του Πολιτισμού. Τα έργα που θα υλοποιηθούν θα οδηγούν στη βελτίωση των παρεχομένων προς τους πολίτες πολιτιστικών υπηρεσιών και θα διευκολύνουν την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που έχουν σχέση με την αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος και την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων. Ειδικότερα στην κατηγορία αυτή θα χρηματοδοτηθούν, μεταξύ άλλων έργα και δράσεις για:

- Την ανάπτυξη πληροφοριακών συστημάτων και μηχανισμών διαχείρισης πνευματικών δικαιωμάτων
- Την ανάπτυξη συστημάτων για την οικονομική αξιοποίηση των φυσικών και άυλων πολιτιστικών αγαθών στις παγκόσμιες ηλεκτρονικές αγορές.
- Την ανάπτυξη αυτόματων συστημάτων πώλησης εισιτηρίων, διαχείρισης και ελέγχου των εισόδων του κοινού σε σημαντικά Μουσεία και Χώρους.

4. Ανάπτυξη ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων και εφαρμογών από τον ιδιωτικό τομέα

Οι δράσεις και τα έργα που περιλαμβάνονται στην κατηγορία πράξης αποσκοπούν στην κινητοποίηση ιδιωτικών πόρων για την παραγωγή οικονομικά αξιοποιήσιμων ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών επιδιώκοντας έμμεσα τη γενικότερη ενίσχυση της εγχώριας βιομηχανίας περιεχομένου για την προσαρμογή της στα δεδομένα της παγκόσμιας ΚτΠ. (...). Οι πρωτοβουλίες αυτές θα υποβάλλονται με την μορφή επιχειρηματικών σχεδίων που θα οδηγούν:

- στην ανάπτυξη εκπαιδευτικο-ψυχαγωγικών πολιτιστικών εφαρμογών για νέους με θέματα γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά και το σύγχρονο πολιτισμό.
- στην δημιουργία και προώθηση οικονομικά αξιοποιήσιμων ηλεκτρονικών εκδόσεων πολιτιστικού περιεχομένου.
- στην ανάπτυξη κόμβων και θεματικών δικτυακών τόπων πολιτιστικού περιεχομένου.
- Στην δημιουργία χώρων - «Μουσεία και Εκθέσεις Αντίληψης» - για τον Ελληνικό Πολιτισμό.
- στην ανάπτυξη συστημάτων για την οικονομική αξιοποίηση των πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών στις παγκόσμιες ηλεκτρονικές αγορές

Ψηφίς⁷⁶

«Η “Ψηφίς” είναι ο δικτυακός τόπος καταγραφής των φορέων που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο τομέα του πολιτισμού σε όλη την Ελλάδα». Στόχος της είναι η καταγραφή των Πολιτιστικών Φορέων και Οργανισμών όλης της χώρας και η δημιουργία ενός επίσημου καναλιού δημιουργικής επικοινωνίας, με απώτερο σκοπό την ευαισθητοποίηση και την ενημέρωση τους για τα έργα/ δράσεις που σχεδιάζονται και χρηματοδοτούνται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας», στο πλαίσιο των Μέρων 1.3 και 2.4 (ψηφιοποίηση πολιτιστικού αποθέματος, δημιουργία πολιτιστικών κόμβων ενημέρωσης, παραγωγή ηλεκτρονικών εκδόσεων κλπ.). Παράλληλα, μέσα από τον δικτυακό τόπο “Ψηφίς” «επιδιώκεται η αποτύπωση της δραστηριότητας των φορέων στον τομέα του Πολιτισμού, η καταγραφή των αναγκών για ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος, η ενεργοποίηση των πολιτιστικών φορέων στην κατεύθυνση αξιοποίησης των εφαρμογών ΤΠΕ

⁷⁶ <http://psifis.infosoc.gr/>

και η προώθηση του Ελληνικού Πολιτισμού στην Κοινωνία της Πληροφορίας».

ΕΨΕΠΑ. Επιτροπή για την ψηφιοποίηση του Ελληνικού Πολιτιστικού Αποθέματος.⁷⁷

Στην Ελλάδα συστάθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού, Επιτροπή για τη Ψηφιοποίηση του Ελληνικού Πολιτιστικού Αποθέματος (ΕΨΕΠΑ). Η επιτροπή, η οποία έχει συμβουλευτικό ρόλο, αποτελείται από εκπροσώπους των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και των πολιτιστικών οργανισμών της χώρας και έχει την έδρα της στην Πάτρα απ' όπου και δρα με συντονιστή το Εργαστήριο Πληροφορικής Συστημάτων Υψηλών Επιδόσεων.

«Στόχος της Επιτροπής», επισημαίνει ο Πρόεδρος της κ. Παπαθεοδώρου (Παπαθεοδώρου, 2002), «είναι η προώθηση των σωστών μέτρων και διαδικασιών, όπως η ανάπτυξη της συνεργασίας των ανθρώπων του Πολιτισμού με αυτούς των Τεχνολογιών για την επιτυχία της ψηφιοποίησης». Δεδομένου ότι ο Πολιτισμός, αποτελεί το μεγάλο «συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας⁷⁸» σε παγκόσμιο επίπεδο, δίνεται έμφαση στη δημιουργία ενός πρωτογενούς και εξελισσόμενου υλικού, μιας ψηφιακής «δεξαμενής», στην οποία θα αποθηκεύονται δεδομένα για τον Ελληνικό Πολιτισμό, που θα μπορούν να αξιοποιούνται για την προστασία κι προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και στην εκπαίδευση, έρευνα, και αλλού.

Σημειώνεται ότι η ΕΨΕΠΑ έχει δημοσιεύσει ένα κατάλογο ελληνικών έργων ψηφιοποίησης που παρατίθεται στο παράρτημα Β.

⁷⁷ <http://www.hdpweb.org/>

⁷⁸ Ο όρος «συγκριτικό πλεονέκτημα», χρησιμοποιείται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός»

S.W.O.T. ANALYSIS

Η εφαρμογή της τεχνολογίας στον τομέα του πολιτισμού παρέχει ευκαιρίες, ελπίδες, αλλά περικλείει και πολλούς κινδύνους. Βασισμένοι στα στοιχεία που έχουμε ήδη αναφέρει στα κεφάλαια που προηγήθηκαν, μπορούμε εφαρμόζοντας την τεχνική της SWOT analysis να καταγράψουμε και να συνοψίσουμε τα ισχυρά και αδύνατα σημεία, καθώς και τις ευκαιρίες και απειλές που απορρέουν από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στον πολιτισμό, και ειδικότερα στο χώρο των μουσείων. Στο πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζουμε τα σημαντικότερα σημεία αυτής της ανάλυσης.

<u>Strengths</u>	<u>Weaknesses</u>
<ul style="list-style-type: none"> + Ευκολία Μέσου + Διαδραστική Επικοινωνία και Αλληλόδραση (interactive technology) + Νέες Τεχνικές Δημιουργίας και Συμμετοχής + Νέες δυνατότητες στην Εκπαίδευση + Δυνατότητα πρόσβασης σε άτομα με ειδικές ανάγκες + Βελτίωση στη διαχείριση του περιεχομένου - γρήγορη πρόσβαση στις πληροφορίες (π.χ. ηλεκτρονική αναζήτηση, ψηφιακές εικόνες κ.ά.) + Προστασία και διατήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς + Χαρτογράφηση Πολιτιστικού Αποθέματος (Καταγραφή, Ψηφιοποίηση, Τεκμηρίωση) + Διευκόλυνση της έρευνας + Πρόσβαση 24 ώρες το 24ωρο + Δυνατότητα e-commerce + Διασύνδεση ετερογενών πολιτιστικών οργανισμών (Μουσεία, Βιβλιοθήκες κ.ά.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ασυνέχεια στις προσπάθειες/ ανεπαρκής συντήρηση προγραμμάτων - Έλλειψη υποδομής (υλικός, τεχνικός εξοπλισμός, ανθρώπινο δυναμικό) - Ποιότητα προγραμμάτων ψηφιοποίησης - Κόστος πρόσβασης - Πνευματικά Δικαιώματα - Νομικό πλαίσιο - Έλλειψη οργάνωσης - Πολλαπλοί Φορείς - Αδυναμία πλήρης απορρόφησης κονδυλίων επιχειρησιακών προγραμμάτων - Προστασία συλλογών από αθέμιτη χρήση
<u>Opportunities</u>	<u>Threats</u>
<ul style="list-style-type: none"> + Ρυθμός ανάπτυξης χρηστών Internet + Υποστήριξη Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Εθνικών Φορέων και Οργανώσεων + Κοινωνία της Πληροφορίας 	<ul style="list-style-type: none"> - Ψηφιακό Χάσμα - Κυριαρχία Αγγλικής Γλώσσας στο Internet - Αντίδραση στην εφαρμογή των νέων τεχνολογιών από τις ανθρωπιστικές επιστήμες - Σύστημα γνώσης ιδεολογικά προσανατολισμένο

Επίλογος

Η δυναμική ανάπτυξη της τεχνολογίας και των πληροφοριών έχει επηρεάσει ριζικά και την έκβαση των διαδικασιών σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Στην εποχή της πληροφορίας, όλο και περισσότερες λειτουργίες οργανώνονται διαμέσου των δικτύων, αλλά και άνθρωποι από κάθε γωνιά του κόσμου, ανανεώνουν την απαίτησή τους για την ποιότητα ζωής, την δημιουργία και επικοινωνία.

Οι ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη την πορεία ανάπτυξης αλλά και την ίδια τη λειτουργία των μουσείων σε όλο τον κόσμο. Τα εικονικά ταξίδια σε μουσεία, πινακοθήκες, βιβλιοθήκες, και δίκτυα, όπου είναι συσσωρευμένα άπειρα δεδομένα, είναι πλέον γεγονός. Η χρήση του Διαδικτύου προσφέρει νέες δυνατότητες στην αμφίδρομη επικοινωνία με το κοινό, παρακινώντας ταυτόχρονα τους εικονικούς επισκέπτες σε μια “πραγματική” επίσκεψη. Όλο και περισσότερα μουσεία αξιοποιούν τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών για την ψηφιοποίηση, τεκμηρίωση, διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος, ανοίγοντας έτσι νέους δρόμους στην προσιασία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην ερμηνεία των πολιτιστικών αγαθών, στην αποθήκευση των πληροφοριών, στην πρόσβαση του κοινού, στην επικοινωνία, στην έρευνα και τη μελέτη. Τα τελευταία χρόνια, πολλά μουσεία χρησιμοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα βασισμένα στις τεχνολογίες των πολυμέσων, ενώ οι τεχνολογίες επιτρέπουν την διάχυση αυτών των προγραμμάτων σε όλο τον κόσμο. Επιγραμματικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι με την εφαρμογή των τεχνολογιών στα μουσεία επιχειρείται:

- Να ενισχυθεί ο ρόλος του μουσείου στην κοινωνία, μέσω των τεχνολογιών αιχμής.
- Να επιτευχθεί η χαρτογράφηση του πολιτιστικού αποθέματος (όπως συλλογή, τεκμηρίωση), η έρευνα, η διαχείριση και ερμηνεία

αντικειμένων και συλλογών, η εκθεσιακή δραστηριότητα, η προβολή, η αξιολόγηση, οι έρευνες κοινού, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, και κατ' επέκταση να επιτευχθεί η σύνδεση της τεχνολογίας με όλες τις βασικές λειτουργίες του μουσείου.

- Να επηρεαστούν οι αντιλήψεις και οι στάσεις των ανθρώπων προς το μουσείο, με απώτερο στόχο την προσέκλυση ακόμα περισσότερου κοινού.

Εν κατακλείδι, όλες οι παραπάνω ενέργειες που αναφέραμε έχουν ως κύριο στόχο να ενισχύσουν τον πολυδιάστατο ρόλο του μουσείου (επιστημονικό, εκπαιδευτικό, καλλιτεχνικό κ.ά.), και να αλλάξουν την “σκοτεινή” εικόνα του παραδοσιακού μουσείου, το οποίο προορίζονταν κυρίως για την φύλαξη των “αυθεντικών” αντικειμένων, χωρίς να ενδιαφέρεται για τον επισκέπτη του. Σήμερα τα μουσεία επιθυμούν αφενός την επικοινωνία με το κοινό και αφετέρου την δημιουργία “ενεργών επισκεπτών”, οι οποίοι θα μπορούν να συνδιαλέγονται με τα αντικείμενα και θα είναι σε θέση να προχωρούν σε μια κριτική θεώρηση του μουσείου και της προσφερόμενης γνώσης. Συνεπώς, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να συνδιαλλαγή απευθείας με τα αντικείμενα και να συμμετάσχει ο ίδιος στη δημιουργία γνώσης.

Απ' όσα ήδη έχουμε αναφέρει μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η τεχνολογία είναι μια δύναμη, ένα εργαλείο, και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο P. Lévy:

«Επινοώντας ένα εργαλείο, αντί να συγκεντρωνόμαστε στην άλφα ή βήτα τρέχουσα ενέργεια, αναγόμαστε στην πολύ υψηλότερη κλίμακα ενός ακαθόριστου συνόλου καταστάσεων. Η δημιουργία ενός εργαλείου δεν ανταποκρίνεται σ' ένα ιδιαίτερο ερέθισμα, αλλά υλοποιεί μερικά μια λειτουργία γενικής σημασίας, προσφέρει ένα στήριγμα για την επίλυση μιας κατηγορίας προβλημάτων. Ένα εργαλείο που κρατούμε στο χέρι μας είναι ένα πραγματικό αντικείμενο, αλλά αυτό το αντικείμενο αποτελεί πρόσβαση σ' ένα απεριόριστο σύνολο δυνατών χρήσεων. [...] Το εργαλείο είναι κάτι περισσότερο από μια επέκταση του σώματος. Είναι μια δνητικοποίηση της πράξης» (Lévy 2001: 98)

Η τεχνολογία δεν αποτελεί εξ ορισμού τροχοπέδη στην πολιτιστική ανάπτυξη, αλλά υπηρετεί την ολοκληρωμένη ενημέρωση για τα παγκόσμια επιστημονικά και πολιτιστικά δεδομένα. Παράλληλα, εάν εξασφαλισθεί η κατάλληλη υποδομή (υλικός και τεχνικός εξοπλισμός, ανθρώπινο δυναμικό), η τεχνολογία μπορεί να αποτελέσει μοχλό του πολιτισμού, αφού παρέχεται η δυνατότητα σε όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή μιας κοινότητας, να απολαμβάνουν τις τέχνες, να μετέχουν στην επιστημονική πραγματικότητα και τα ωφελήματα, αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου.

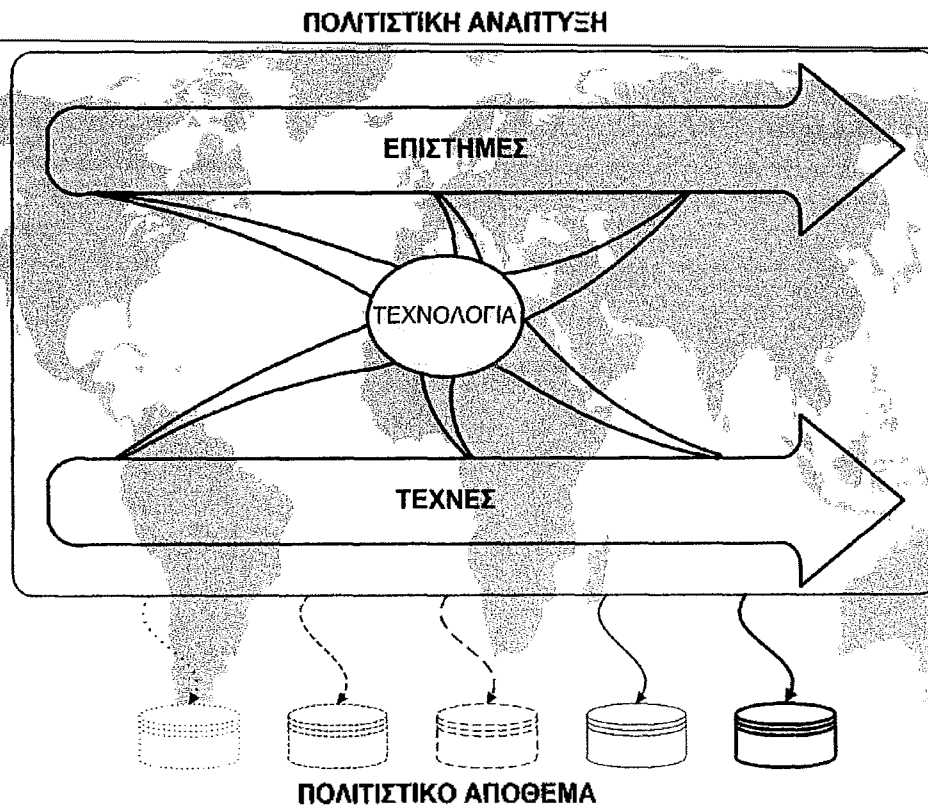
Με την πρόοδο της τεχνολογίας στους εικονικούς κόσμους μπορούν να συνυπάρξουν, να συνεργαστούν, να δημιουργήσουν, να πληροφορηθούν και να επικοινωνήσουν άνθρωποι που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση, αφού πλέον δεν απαιτείται η φυσική παρουσία τους. Τα ηλεκτρονικά δίκτυα αποτελούν ασύγκριτα εργαλεία διδασκαλίας και έρευνας, αφού επιτρέπουν την πρόσβαση σε βιβλιογραφία (αρχεία, ανακοινώσεις εργασιών, κ.ά), οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Ουσιαστικά, μέσα στα δίκτυα επιτυγχάνεται η διασύνδεση της μνήμης με την καινοτομία, της φαντασίας με την ερμηνεία, της γνώσης με την έμπνευση.

Η έκρηξη των νέων τεχνολογιών παρέχει ευκαιρίες και τεκμηριώνει ελπίδες, περικλείει ωστόσο και κινδύνους που έχουν επανειλημμένως επισημανθεί. Μια απειλή που καλούμαστε όλοι να αντιμετωπίσουμε, είναι η δημιουργία του ψηφιακού χάσματος, μία νέα μορφή ανισότητας, όπου διακρίνει τα άτομα σε συνδεδεμένα και μη-συνδεδεμένα, σε προνομιούχους και μη προνομιούχους, μια διάκριση που υφίσταται τόσο μεταξύ των χωρών όσο και στο εσωτερικό τους. Έχουμε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Castells⁷⁹ τη

⁷⁹ Όπως δήλωσε ο Castells το 1998 στο περιοδικό Wired η τεχνολογία μπορεί εξίσου να δημιουργήσει ιρομακτικές καταστάσεις αλλά και παραδείσους. «*There is a long tradition, the illusion of progress from the Enlightenment, that history has a predetermined direction. But the idea that by definition technology will lead to human progress – well, technology can produce honors as well paradises. We will have – we already have- a great world for a relatively small elite that enjoys extraordinary creativity induced by new technologies and new wealth generation. [...] Many, many segments of societies, countries, and regions are being excluded. Africa lives in a technological apartheid. Yes, maybe it could leapfrog, but for the moment you don't have the minimum technological and educational infrastructure...*» (Castells, 1998)

δημιουργία ενός “Τέταρτου Κόσμου” που δεν έχει γεωγραφικό προσδιορισμό, όπως ο «Τρίτος Κόσμος», αλλά ορίζεται από την έλλειψη πόρων και εργαλείων που θα οδηγούσαν όλους αυτούς τους ανθρώπους στην πληροφοριακή κοινωνία. Ένα τεράστιο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού εκτοπίζεται από τις εμπορικές, τις οικονομικές συναλλαγές, αλλά και από το δικαίωμά του να έχει πρόσβαση (παθητική όψη) και να συμμετέχει (ενεργητική όψη) στον πολιτισμό. Έχουμε την εμφάνιση μιας νέας μορφής αποκλεισμού που σε μεγάλο βαθμό ταυτίζεται με τον επικοινωνιακό αποκλεισμό. Ο Castells χρησιμοποιεί το όρο «μαύρες τρύπες» (“black holes”) για να χαρακτηρίσει τις περιοχές κοινωνικού αποκλεισμού που δημιουργεί η νέα οικονομία. Μεγάλες περιοχές του τρίτου κόσμου στην Αφρική, την Ασία, και τη Νότια Αμερική, που η ανάπτυξη λιμνάζει, όπως επίσης και τα φτωχότερα μέρη του αναπτυγμένου κόσμου. Άνθρωποι που δεν έχουν καμία αξία ως παραγωγοί ή καταναλωτές [πληροφορίας], και στην πραγματικότητα αν μπορούσαν να εξαφανιστούν, η συνολική λογική του συστήματος θα βελτιώνονταν. «Με άλλα λόγια, εάν είσαι εκτός του δικτύου δεν υπάρχεις καν» (“If you are outside the network, in other words, you don’t even exist”).

Υποχρέωση των αρμόδιων φορέων είναι να διευκολύνουν το δικαίωμα της πρόσβασης του καθενός στην κοινωνία της πληροφορίας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι ενός νέου κοινωνικού αποκλεισμού, όλων αυτών που δεν έχουν την υποδομή, τη τεχνογνωσία ή ακόμα και την οικονομική δυνατότητα να συμμετάσχουν σ’ αυτή.

Στο παραπάνω σχήμα προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε την διαχρονική σχέση μεταξύ των Τεχνών και της Επιστήμης δια μέσου της Τεχνολογίας. Σήμερα οι Νέες Τεχνολογίες μπορούν να συμβάλουν και στην ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος, δηλαδή στην δημιουργία μιας «ψηφιακής δεξαμενής» για τον πολιτισμό.

Βιβλιογραφία

Adorno, T.W. (1969)- Frenkel-Brunswik, E. κ.ά., *The Authoritarian Personality*. New York: The Norton Library.

Alasuutari, P. (1995), "What is Cultural Studies" στο *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage Publications.

Bauman, Z. (1994), *Ο πολιτισμός ως πράξη*, μτφρ. Γ. Σκαρπέλος. Αθήνα: Πατάκη.

Benjamin, W. (1978), *Δοκίμια για την τέχνη*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ. Αθήνα: Κάλβος.

Berners-Lee T. (1996), T., "Europe And the Info Age", *Time. Golden anniversary issue*, Winter 1996

Berners-Lee, T. (1997) συνέντευξη στους Dijana Sulic, Weronica Zarachowicz, "Ο άνθρωπος που ανακάλυψε το WWW", στην ειδική έκδοση για το Internet στο *Βήμα*, 28 Δεκεμβρίου 1997

Berners-Lee T. (2002), *Υφαινοντας τον Παγκόσμιο Ιστό*, μτφρ. Ν. Καλαϊτζής. Αθήνα: Γκοβώστη.

Biggs S. (1991), *Culture, Technology and Creativity*, διάλεξη στο Institute of Contemporary Arts, Λονδίνο, April 1991,
<http://hosted.simonbiggs.easynet.co.uk/texts/culturetechnologycreativity.htm>

Bissio, R. (1996), «Κοβερνοχώρος και δημοκρατία», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 8, Απρίλιος 1996, σελ.88-90

Bottomore, T.B. (1993), *Κοινωνιολογία. Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*, Εισαγωγή, Μτφρ.-Επιμ., Δ. Γ. Τσαούση. Αθήνα: Gutenberg.

Billington, R. (1991), - Strawbridge S. - Greensides, L. - Fitzsimons, A., *Culture and Society. A Sociology of Culture*, London: Macmillan Press

Braudel, F. (1997), *Η Μεσόγειος και ο Μεσογειακός Κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β' της Ισπανίας. Τομος Β' Συλλογικά Πεπρωμένα*, μτφρ. Κ. Μιτσοτάκη. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Cassen, B. (1987), "Η Αγγλική Γλώσσα, φορέας του Πολιτιστικού Ιμπεριαλισμού", *Ο Πολιτιστικός Ιμπεριαλισμός*, επιμ. Γ. Ανδρεάδης. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Castells, M. (1996), *The rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.

Castells, M. (1998), «Dark Side of the Boom», *Wired*, Issue 6.11, November 1998, <http://www.wired.com/wired/archive/6.11/>

Cebrián, J.-L. (2000), *Το Δίκτυο. Το Ίντερνετ και τα Νέα Μέσα Επικοινωνίας*, μτφρ. Χ. Παπαγεωργίου. Αθήνα: Στάχυ.

Chesneaux, J. (1996), "Τι είδους "παγκόσμια κοινωνία";", *Le Monde Diplomatique*, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1996, σελ. 92-94

Crew, R. S. – Spiess, P. K. (2000), "Audience, Responses and Discussion", *Collections, Content, and the Web*, Council on Library and Information Resources, January 2000, <http://www.clir.org/pubs/reports/pub88/aud-response.html>

CyberAtlas, *Population Explosion!*, http://cyberatlas.internet.com/big_picture/geographics/article/0,1323,5911_151151,0_0.html, September 22, 2003

Decomoy, J. (1996), "Η υπονόμευση της εθνικής κυριαρχίας από την παγκοσμιοποίηση", *Le Monde Diplomatique*, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1996, σελ.60-63

Derrida, J. (1995), *Φαντάσματα του Μαρξ. Το Κράτος του χρέους, η διεργασία του πένθους και η νέα Διεθνής*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης. Αθήνα: Εκκρεμές.

DOI (2001), *Creating a Development Dynamic. Final Report of the Digital Opportunity Initiative*, July 2001, <http://www.opt-init.org/framework/DOIReportwithoutcover.pdf>

Douma, M. (2000), *Lessons learned from WebExhibits.org: Practical suggestions for good design*, Institute for Dynamic Educational Advancement, USA, <http://www.archinuse.com/mw2000/papers/douma/douma.html>

Eco, U. (1990), *κήνσορες και θεράποντες. Θεωρία και Ιδεολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, μτφρ. Ε. Καλλιφατιδίου. Αθήνα: Πατάκη.

Eco, U. (1992), *Πολιτιστικά Κοιτάσματα Προτάσεις για τη διατήρηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς*, μτφρ. Κ. Σουέρεφ. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Elias, N. (1997), *Η Διαδικασία του Πολιτισμού. Μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς. Κοινωνιογενετικές και Ψυχογενετικές Ερευνες 1*, Μτφρ. Θ. Λουπασάκης, επιμ. Κ. Λιβιεράτος. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

European Commission (2002), *The DigiCULT Report. Technological landscapes for tomorrow's cultural economy. Unlocking the value of cultural heritage*, January 2002

Falk, R. (1997), «Η νέα αυτοκρατορία της ηλεκτρονικής εποχής», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 11, Μάιος 1997, σελ. 30

Fuentes, C. (1997), «Φοβάμαι τον πολιτισμό της πολυθρόνας», στην ειδική έκδοση για το Ιντερνετ "Βήματα", *Βήμα της Κυριακής*, 28 Δεκεμβρίου 1997

Fukuyama, F. (1997), συνέντευξη που παραχώρησε στις Dijana Sulic και Veronica Zarachowicz, "Το μέλλον μας είναι τα δίκτυα", δημοσιευμένη στο *Βήμα της Κυριακής*, 24 Αυγούστου 1997

Fukuyama, F. (1992), *The End of History and the Last Man*. Illinois: The Free Press.

Friedlander, L. (1995), «Spaces of Experience on Designing Multimedia Applications», *Contextual Media and Interpretation*, Barrett and Redmond (ed.), The MIT Press, σελ. 163-174

Girard, A. - Gentil, G. (1983), *Cultural development: experiences and policies*, 2ed. Paris: UNESCO

Hannemann, J. - Thuring, M. (1993), «What Matters in Developing Interfaces for Hyperdocument Presentation?», Workshop in Methodological Issues on the Design of Hypertext-based User Interfaces, Darmstadt, Germany, July 1993

Herskovits, J. M. (1973), *Cultural Relativism. Perspectives in cultural pluralism*, First Vintage Books Edition, February 1973

Hooper-Greenhill, E. (1999), «Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 72, 1999, σελ.47-55

Huntington, S. (1996), *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.

Huntington, S. - McNeil, N. κ.α. (1998), *Η Σύγκρουση Ανατολής-Δύσης και η πρόκληση του Χάντινγκτον*, Εισαγωγή Γ. Καραμπελιάς, Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις.

ICOM 1986. *Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας*. Ελληνική Μετάφραση 1989.

Jaspers, K. (1983), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Εισαγωγή, μτφρ.-σχόλια Χ. Μαλεβίτση. Αθήνα - Γιάννινα: Δωδώνη

Khader, B. (1987), "Πολυεθνικές επιχειρήσεις, μεταφορά τεχνολογίας και πολιτιστικός ιμπεριαλισμός", *Πολιτιστικός Ιμπεριαλισμός*, επιμ. Γ. Ανδρεάδης. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Lévy, P. (1997), «Η “συλλογική ευφροσύνη” στην υπηρεσία των πολιτών», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 11, Μάιος 1997, σελ. 35-36.

Lévy, P. (2001), *Δομητική Πραγματικότητα (Realité Virtuelle). Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου*, μτφρ. Μ. Καραχάλιος. Αθήνα: Κριτική.

Lyotard, J.-F. (1993), *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης. Αθήνα: Γνώση.

Lipietz, A. (1997), «Το μέλλον των πολιτισμών», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 11, Μάιος 1997, σελ. 85-88

MacDonald, D. (1957), ‘A Theory of Mass Culture’, in B. Rosenberg and D.M. White, *Mass Culture*. Illinois: Free Press.

Matarasso, F. (2001), *Foreword, «Recognising Culture A series of briefing papers on culture and development»*,
http://www.unesco.org/culture/development/briefings/html_eug/foreword.shtml,
September 2001

Mattelart, A. (1996), “Η εκδίκηση της κουλτούρας”, στο περιοδικό *Le Monde Diplomatique*, τεύχος 8, Απρίλιος 1996, σελ. 80-82

Mattelart, A. (1997), «Η παγκοσμιοποίηση των δικτύων και οι παγίδες της», στο *Le Monde diplomatique*, τεύχος 11, Μάιος 1997, σελ. 10-14

McLuhan, M. - Fiore, Q. (1967), *The Medium is the Message*. Harmondsworth: Penguin.

McLuhan, M. (1990), “Το μέσο είναι το μήνυμα”, στο συλλογικό έργο *Το μήνυμα του μέσου: η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Moore, D. J. (1997), *Visions of Culture. An introduction to Anthropological Theories and Theorists*. Walnut Creek-London-New Delhi: Altamira Press. A Division of Stage Publications, Inc.

Naïr, S., (1996) “Εθνικισμός και θρησκευτικός φονταμενταλισμός”, στο περιοδικό *Le Monde Diplomatique*, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1996, σελ. 64-67

Perrot, X. (1999) “L’avenir du musée a l’heure des médias interactifs”, *Arts et multimedia. L’oeuvre d’art et sa reproduction a l’ere des medias interactifs*, D. Chateau & B. Darras (ed.), Paris, Publications de la Sorbonne, 1999, σελ. 149-158

Queau, P. (1997), «Ηλεκτρονική χειραγώγηση», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 11, Μάιος 1997, σελ. 57-60

Queau, P. (1998), «Οι ψευδαισθήσεις της εικονικής πραγματικότητας», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 14, Ιούλιος 1998, σελ. 80-84

UNESCO (2001), *Universal Declaration on Cultural Diversity*, Παρίσι

UNESCO (1998), *Final Report, Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development*, Stockholm, Sweden, 30 March - 2 April 1998, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998, Original: English.

Robins, J. (1996), «τεχνολογία: πρόοδος ή απειλή;», *Le Monde diplomatique*, τεύχος 8, Απρίλιος 1996, σελ. 82-83

Rifkin, J. (2001), *Η Νέα Εποχή της Πρόσβασης. Η νέα κουλτούρα του υπερκαπιταλισμού, όπου όλη η ζωή είναι μια επί πληρωμή εμπειρία*, μτφρ. Α. Αλαβάνου. Αθήνα: Λιβάνη.

Schwartzberg, R. G. (1984), *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Δ. Γιαννόπουλος, Β. Κολιοπούλου Τόμος 1. Αθήνα: Παρατηρητής.

Schiller, I. H. (1993), «Προς το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού;», στο περιοδικό *Le Monde diplomatique*, τεύχος 1, Μάιος 1993, σελ. 46-50

Shweder, A. R. (1984), "Review: A colloquy of culture theorists", στο *Culture theory. Essays on mind, self, and emotion*, edited by Richard A. Shweder, Robert A. LeVine, Cambridge University Press

Taylor, C. (Κ. Anthony Appiah, κ.ά.) (1997), *Πολυπολιτισμικότητα. Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, μτφρ. Φ. Παιονίδης, Πρόλογος Κ. Παπαγεωργίου. Αθήνα: Πόλις.

Thompson, B. J. (1990), *Ideology and Modern Culture. Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Cambridge: Polity Press.

Williams, R. (1994), *Κουλτούρα και Ιστορία*, Εισαγωγή-μτφρ. Β. Αποστολίδου. Αθήνα: Γνώση.

Ανδρεάδης, Γ. (1989), *Τα παιδιά της Αντιγόνης. Μνήμη και Ιδεολογία στην Νεώτερη Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Αργυρίου, Α. - Γεωργουσόπουλος, Κ., κ.ά. (1996), *Μοντερνισμός: Η ώρα της αποτίμησης; Σειρά Διαλέξεων*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

Βεργόπουλος, Κ. (1997), «Η Παγκοσμιοποίηση Σήμερα», *Αρδην*, τεύχος 8, Μάιος-Ιούνιος 1997, σελ. 45-47

Βουδούρη, Δ. (1992), *Η Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς*. Αθήνα: Παπαζήση.

Βουδούρη, Δ. (2003), *Κράτος και Μουσεία: Το Θεσμικό Πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Βρύζας, Κ. (1997), *Παγκόσμια Επικοινωνία. Πολιτιστικές Ταυτότητες*, Αθήνα: Gutenberg.

Γκιζέλη, Γ. (1980), *Το Πολιτισμικό Σύστημα. Ο Σημειωτικός και Επικοινωνιακός Χαρακτήρας του*. Αθήνα: Γρηγορόπουλος.

Δάλλας, Κ., «Τεχνολογίες της πληροφορίας, Διαδίκτυο και Πολιτιστική Επικοινωνία», *Πολιτιστική Επικοινωνία*, τόμος ΔΠΜ 61/Β, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σελ. 209-300 (υπό έκδοση)

Δάλλας, Κ. (1999), «Η διατήρηση των πολιτισμικών τεκμηρίων ως προστασία της κληρονομιάς. Ανακοίνωση στο διεθνές συμπόσιο *Η προστασία του παρελθόντος*, 12-13 Φεβρουαρίου 1999. Αθήνα: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Δάλλας, Κ. (1996), «preservation and access strategies, visions, methodologies», «FORUM», *μίτος. Θέματα Πολιτισμού & Πληροφορικής*, τεύχος 3, Μουσείο Μπενάκη, Φθινόπωρο 1996, σελ. 30-31

Δερτούζος, Μ. (1998), *Τι Μέλλει Γενέσθαι. Πώς ο νέος κόσμος της πληροφορίας θ' αλλάξει τη ζωή μας*, μτφρ. Κ. Κουνινιώτη. Αθήνα: Λιβάνη.

Δερτούζος, Μ. (2001), *Η Ανολοκλήρωτη Επανάσταση. Οι ανθρωποκεντρικοί υπολογιστές και τι μπορούν να κάνουν για εμάς*, μτφρ. Χ. Καψάλης. Αθήνα: Λιβάνη.

Διονυσιάδου, Ι. (1993), *Εισαγωγή στη Μουσειακή Τεκμηρίωση*. Στο: Μουσείο Μπενάκη, *Μουσειακή Τεκμηρίωση, Αρχαιολογία, Πληροφορική*. Σεμινάριο. Ίδρυμα Γουλιανδρή-Χορν, 17-18/11/1993, Αθήνα 1993

ΕΔΕΤ (2001), Υπουργείο Ανάπτυξης - Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας. *e-Business forum (2001), Η χρήση του Διαδικτύου και η πολιτική για την ανάπτυξη του Ηλεκτρονικού Επιχειρείν στην Ελλάδα*

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, *Δελτία Τύπου*, 3/7/2001 "Πρωτοβουλίες της ΕΕ για την Κοινωνία της Πληροφορίας", <http://www.ekt.gr/news/releases/010703b.htm>

ΕΠ ΚτΠ (2003), *Συμπλήρωμα Προγραμματισμού, Τεχνικό Δελτίο Μέτρου 1.3*

Καβακλή, Ε. (2002), «Μουσεία, Επικοινωνία και Νέες Τεχνολογίες», ΕΥΠΛΑΛΙΝΟΣ, του Περιφερειακού Τμήματος ΒΑ Αιγαίου του ΤΕΕ, Μυτιλήνη 2002, http://www.aegean.gr/culturaltec/museum/2002/kavakli_review.pdf

Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Σ. (2003), *Η Επικράτεια των πληροφοριών*. Αθήνα: Κριτική.

Καλλίνικος Γ. (1995), «Η Εποχή των Πληροφοριών: Κείμενα και Αντι-Κείμενα στη Μετα-Βιομηχανική Κοινωνία», στο *Δράση και Σύστημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων*, Επιμ. Ι. Τσιβάκου. Αθήνα: Θεμέλιο.

Καραμπελιάς Γ. (1997), “Από το τέλος της ιστορίας στη Δύση Φρούριο”, *Αρδην*, τεύχος 7, Μάρτιος- Απρίλιος 1997, σελ. 36-37

Καρόνος, Θ. (2003) «Μέτρο 1.3 «Τεκμηρίωση, αξιοποίηση και ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», παρουσίαση κατά την Ημερίδα στις 15/7/2003 από την Ειδική Γραμματεία για την ΚτιΠ, <http://www.infosociety.gr/content/calendar/metro1.3.pdf>

Κόνσολα, Ν. (1998), Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, «Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής», Αθήνα

Κόνσολα, Ν. (1995), *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κωνσταντόπουλος Π. (1994), «Πολιτισμική Τεκμηρίωση: Το Σύστημα Κλειώ», Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ινστιτούτο Πληροφορικής, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

Λαζαρίδης Χ. (1997), “Ο εκσυγχρονισμός δεν είναι υποχρεωτικά δυτικός”, *Αρδην*, τεύχος 7, Μάρτιος- Απρίλιος 1997, σελ. 45

Λεάνδρος, Ν. (2000), *Πολιτική Οικονομία των ΜΜΕ*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Λιάβας, Δ. (1994), «Μουσική, χορός, τραγούδι», *μίτος. Θέματα Πολιτισμού & Πληροφορικής*, τεύχος 2, Μουσείο Μπενάκη, Άνοιξη 1994, σελ.6-7

Μαρμαράς Ν. (1990), «Καλλιτεχνική δημιουργία και ηλεκτρονικοί υπολογιστές: Η ανάγκη προσαρμογής των εργαλείων στους χρήστες-δημιουργούς», *Το Συμπόσιο Κουλτούρα και Τεχνολογία*, Εκδόσεις Praxis σε συνεργασία με το βιβλιοπωλείο Παρουσία

Μιχαήλ, Σ. (1997), “Η Παγκοσμιοποίηση. Πέρα από το Μύθο”, *Αρδην*, τεύχος 8, Μάιος-Ιούνιος 1997 σελ. 48-50

Μούλιου, Μ. – Μπούνια, Α. (1999), «Μουσειακές Εκ-θέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 70, 1999, σελ. 53-58

Μπαγιόνα, Α. (1980), *Η Θεωρία της Ιστορίας από τον Θουκυδίδη στον Sartre. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Έκδοση: Υπηρεσίας Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη

Μπακόζου, Γ. (1988), "Τι χρησιμεύει να μιλάμε για τον πολιτισμό", *Διαβάζω*, τεύχος 195, 13 Ιουλίου 1988

ΟΚΕ (2002), *Γνώμη της ΟΚΕ (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος) για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006»*, Αθήνα 27 Μαΐου 2002.

Πάντου, Μ. – Αλεξανδρή, Α. (2003), «Reflections on Digital Memory», Hellenic Ministry of Culture–Greek Presidency of the European Union, High performance Information Systems Laboratory, *Δημερίδα για την Ψηφιοποίηση του Πολιτιστικού Περιεχομένου*, Κέρκυρα, 27-28 Ιουνίου 2003

Παπαθεοδώρου, (2002), «Οι δραστηριότητες της Επιτροπής για την Ψηφιοποίηση του Ελληνικού Αποθέματος», *NetWeek*, 25/2/2002

Σκαρπέλος, Γ. (1999), *Terra Virtualis. Η κατασκευή του κυβερνοχώρου*. Αθήνα: Νεφέλη.

Στοφορόπουλος, Θ. (1997), "Συζήτησης συνέχεια...", *Αρδην*, τεύχος 7, Μάρτιος- Απρίλιος 1997, σελ. 46.

Τερλεξή, Π. (1975), *Πολιτικοί προσανατολισμοί και κοινωνική αλλαγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικών Κέντρων Κοινωνικών Ερευνών.

Τσουκαλάς, Κ. (1996), *Ταξίδι στο Λόγο και την Ιστορία. Κείμενα 1969-1996*. Εισαγωγή-Επιμέλεια Παναγιώτης Καφετζής, τόμος Α'. Αθήνα: Πλέθρον.

Φραγκουδάκη, Α. (1985), *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση.

Φεσσά-Εμμανουήλ, Ε. (1978), *Πολιτιστική Ανάπτυξη. Νέα πολιτική ευθύνη στον ελληνικό χώρο*. Αθήνα: Όλκος.

"Παγκοσμιοποίηση ... Μύθος και Πραγματικότητα", αφιέρωμα στο περιοδικό *Αρδην*, τεύχος 8, Μάιος - Ιούνιος 1997

Παραρτήματα

A. Global Internet Statistics (by Language).....	ii
B. Κατάλογος Ελληνικών Έργων Ψηφιοποίησης.....	iv
Γ. Η πανοραμική άποψη των τεχνολογιών TMT* στον κόσμο	vii

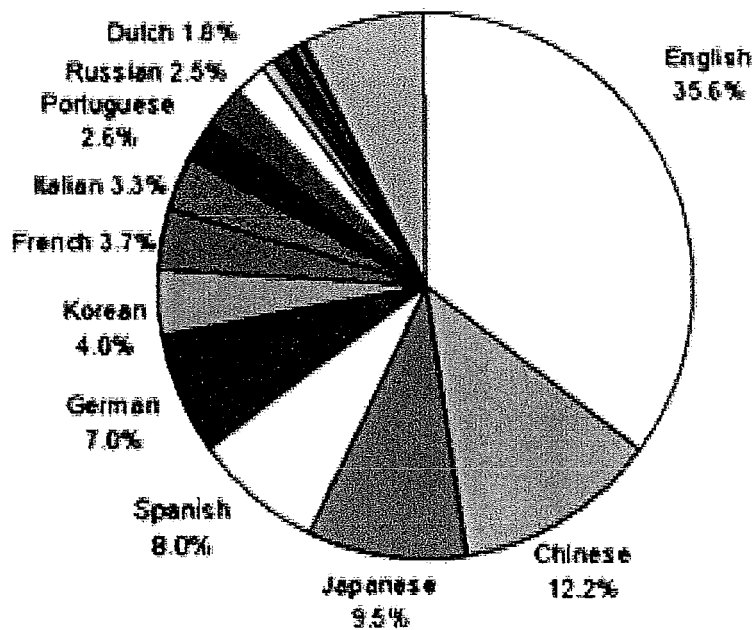
A. Global Internet Statistics (by Language)

	Internet access (M)	%'age world online pop.	2004 (est. in M)	Total pop. (M)	GDP (\$B)	%'age of world economy	GDP per capita (K)	Net Hosts (2002)
English	262.3	35.6%	280	508				
Non-English	474.3	64.4%	680	5822				
European Languages (non-English)	257.4	34.9%	328	1,218	\$12,968	31.3%		
Catalan	2.9		2.9	6.6				
Czech	4.1		4.4	12	\$121		\$10.0	240
Dutch	13.5	1.8%	14.5	20	\$575		\$28.5	3205
Finnish	2.8		3	6	\$142		\$23.6	1140
French	27.2	3.7%	41	77	\$1517	4.2%	\$19.7	2995
German	51.6	7.0%	62	100	\$2679	5.8%	\$26.8	4250
Greek	2.7		3	12	\$189		\$15.8	203
Hungarian	1.7		3	10	\$96		\$9.6	254
Italian	24.2	3.3%	30	62	\$1251	3.6%	\$20.1	3900
Polish	6.9		9	44	\$359		\$8.1	843
Portuguese	19.4	2.6%	32	176	\$1487	3.6%	\$8.4	2528
Romanian	2.4		3	26	\$108		\$4.2	92
Russian	18.5	2.5%	23	167	\$822	1.8%	\$4.9	497
Danish	3.5			5.4	\$171		\$31.7	1154
Icelandic	0.2			.3	\$6		\$23.5	68
Norwegian	2.9			5	\$136		\$27.2	590
Swedish	7.7			9	\$237		\$26.3	1209
Scandinavian languages (total)	14.3	1.9%	16	19.7	\$550	1.3%	\$27.9	3021
Serbo-Croatian	1.0			20				41
Slovak	1.2		1.5	5.6	\$47		\$8.7	81
Slovenian	0.7		1	2	\$22.9		\$10.9	30
Spanish	58.8	8.0%	70	350	\$2500	8.9%	\$7.1	2555
Turkish	5.8		7	67.4	\$431		\$6.4	200
Ukranian	0.9		2	47	\$115		\$2.3	63
TOTAL EUROPEAN LANGUAGES (excl. English)	257.4	34.9%	328	1,218	\$12,968	31.3%		24,529

ASIAN LANGUAGES								
Arabic	8.7	1.2%	12	300	\$678	1.6%	\$4.2	1592
Chinese	90.0	12.2%	170	874	\$6328	13.0%	\$7.2	2825
Farsi	2.2			64	\$84			429
Hebrew	3.8		2.8	5.2	\$132		\$21.0	230
Japanese	69.7	9.5%	88	125	\$3,400	8.0%	\$27.2	9260
Korean	29.2	4.0%	43	78	\$887	2.0	\$11.4	407
Malay	8.7	1.2%	12	229	\$258	2.0%		95
Thai	2.4		3.5	46	\$406		\$8.8	100
Vietnamese	2.2		3.5	68				529
TOTAL ASIAN LANGUAGES	216.9	29.4%	263					10,440
TOTAL WORLD	679.7		940	6,330	\$41,400			

Source: Global Reach (global-reach.biz/globstats)

Online Language Populations
Total: 680 Million
(Sept., 2003)

B. Κατάλογος Ελληνικών Έργων Ψηφιοποίησης*

1. Ανάπτυξη εξελιγμένων τεχνικών παραγωγής κινούμενων σχεδίων με χρήση τεχνικών τριδιάστατης κίνησης (3D animation)
2. ~~Σύστημα διαχείρισης και παρουσίασης πολυγλωσσικών ειδήσεων μέσω του Διαδικτύου~~
3. Επιδεικτικές εφαρμογές πολυπλεκτικής πραγματικότητας (Mixed Reality) σε πληροφοριακά συστήματα (Information Systems) ηλεκτρονικού εμπορίου, ψηφιακού πολιτισμού και ιατρικής EPI-MIX-IS
4. Ολοκληρωμένο Σύστημα Διανομής, Παρουσίασης και Διαχείρισης ψηφιακού οπτικοακουστικού περιεχομένου και υπηρεσιών (FIRESystem)
5. Byzantine and Medieval Georgian Culture. the Byzantine presence in Georgia and Georgian in the historical Byzantine world-localisation and registration of the relative monuments and historical sources in a Data Base
6. Mapping out of strategic development of Cultural Heritage in Georgia - contribution of the Greek civilization
7. Εικονική Ταινιοθήκη: Ανάπτυξη ολοκληρωμένου συστήματος για τη διαχείριση και διανομή ψηφιακού οπτικοακουστικού περιεχομένου μέσω ασύρματου συνδρομητικού δικτύου
8. Λογισμικό επεξεργασίας ψηφιακού βίντεο
9. Αναπαράσταση θεμάτων από την καθημερινή ζωή στην Αρχαία Ελλάδα με μεθόδους εικονικής πραγματικότητας και χρήση κινούμενων σχεδίων
10. Ανάπτυξη εργαλείων σχεδιασμού και Βάσης Δεδομένων τριδιάστατων αρχαιολογικών αναπαραστάσεων
11. Ανάπτυξη προηγμένων μοντέλων Εικονικής Πραγματικότητας και αντίστοιχης Βάσης Δεδομένων για ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια
12. Περιβάλλον προστασίας και αξιοποίησης φωτογραφικών απεικονίσεων αντικειμένων, μνημείων και χώρων της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς
13. Βέροια "Μητρόπολις" της Μακεδονίας. Έρευνα, μελέτη και ηλεκτρονική αποθησαύριση της Ιστορίας και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της πόλης από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα
14. Αποτύπωση κειμηλιακών δεδομένων με σύγχρονα πληροφοριακά μέσα : Έρευνα αποτύπωσης των δεδομένων Ιστορίας και Τέχνης της Ι.Μ. Μονής Βατοπαιδίου
15. Αυτοματοποίηση της μελέτης σφραγίδων στη Νομισματική και εφαρμογή στα "Πηγασοφόρα" αρχαϊκά μακεδονικά νομίσματα

* Από το site της Επιτροπής για την Ψηφιοποίηση του Ελληνικού Πολιτιστικού Αποθέματος (ΕΨΕΠΑ) στην ιστοσελίδα <http://www.hdpweb.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=49>, Η λίστα αυτή είναι προσωρινή και πρόκειται να αλλάξει όποτε από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους αρμόδιους φορείς. Δημοσιεύτηκε στις:1/3/2002.

16. Κανών των φιλοσόφων της μεταβυζαντινής και νεοελληνικής φιλοσοφίας και ηλεκτρονική καταγραφή του έργου αυτών
17. Μελέτη με φυσικές και χημικές μεθόδους των Βυζαντινών τοιχογραφιών - Δημιουργία Βάσης Δεδομένων Βυζαντινών χρωστικών ουσιών
18. Ηλεκτρονική αποτύπωση σε γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών (G.I.S) και δημιουργία Βάσης Δεδομένων για την έρευνα και τεκμηρίωση Βυζαντινών μνημείων της Αττικής
19. Παλαιοπεριβαλλοντική και παλαιοοικολογική αναπαράσταση κατά την Προϊστορική περίοδο οικισμών του Ελλαδικού χώρου
20. Διερεύνηση συνδυασμού μεθόδων υψηλής ποιότητας, χαμηλού κόστους και ταχείας εκτέλεσης για την αποτύπωση μνημείων με στόχο την εφαρμογή τους στον αρχαιολογικό χώρο του Δίου
21. Ανάπτυξη συστήματος πολιτισμικής τεκμηρίωσης και διάδοσης μνημείων και έργων τέχνης
22. Λογισμικό και Βάση Δεδομένων για το δημόσιο αστικό χώρο. Μεθοδολογία για τη διάσωση και αξιοποίηση του ως πολιτισμικού αγαθού και δόμηση προγράμματος επικοινωνίας με γεωγραφική Βάση Δεδομένων με σκοπό την κωδικοποίηση, ταξινόμηση και επεξεργασία
23. Αποτίμηση και εφαρμογή μεθόδων μεταφοράς και αξιοποίησης της πολυμεσικής πληροφορίας (ΣΤ.3.3.5).Εξειδίκευση στην παράλληλη επεξεργασία (ΣΤ.3.3.6) και στον πολιτισμό με χρήση υπερμέσων και δικτύων (ΣΤ.2.5.3) και ανάπτυξη σχετικών εφαρμογών
24. eCONTENT (European digital content on global networks)
25. ARIS - Augmented Reality image synthesis through illumination reconstruction and its integration in interactive and shared mobile AR-systems for E-(motion)-commerce applications
26. CRISATEL - Conservation Restoration Innovation Systems for image capture and digital Archiving to enhance Training, Education and long life Learning
27. E-ISLAM - A Virtual Environment for the Dissemination of a Real Islamic Museum
28. CHIOS - Cultural Heritage Interchange Ontology Standarization
29. PULMAN - Public Libraries Mobilising Advanced Networks
30. REGNET - Cultural Heritage in Regional Networks
31. MESMUSES - Metaphor for Science Museums
32. SCHOLNET - A Digital Library Testbed to support Networked Scholarly Communities
33. PAST - exPeriencing Archaeology across Space and Time
34. CULTIVATE-EU - Cultural Heritage Applications Network (Part 1)

35. ARCHEOGUIDE IST-1999-11306 - Augmented Reality-based Cultural Heritage On-site Guide
36. CHARISMATIC - Cultural Heritage Attractions Featuring Real-time Interactive Scenes And Multi-functional Avatars As Theatrical Intelligent Agents
37. M-PIRO - Multilingual Personalised Information Objects
38. TOURBOT - Interactive Museum Tele-presence Through Robotic Avatars
39. DIGICULT - Digital heritage and Cultural Content
40. CORPUS - Traditional Mediterranean architecture
41. SALAMBO - Professional qualification for architectural heritage Arts
42. UNIMED HERIT - Post-graduate training course in cultural heritage and heritage management
43. P.I.S.A. - Integrated programming of archaeological sites
44. JOURNEES EURO-MEDITERRANEENNES DU PATRIMOINE - Les journées européennes du Patrimoine et leur extension á la Méditerranée : Etude de faisabilité.
45. MANUMED-Manuscrits de la Méditerranée - Safeguard and development of the heritage of libraries in the Near East
46. MUSEO-MED - Technical Assistance in museology and in museography